

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI**

VICTOR JUC

**SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI POLITICA EXTERNĂ
ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
TRANSFORMĂRILOR STRUCTURALE
DE SISTEM POSTRĂZBOI RECE**

CHIȘINĂU • 2015

CZU 351.746+327(478)
J 83

Lucrarea este recomandată pentru publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei.

Monografia conține trei blocuri mari de probleme: repere istorio-
grafice, conceptuale și teoretico-metodologice de cercetare a relațiilor
internaționale postrăzboi rece, a politicii externe și politicii de securi-
tate a Republicii Moldova; procesele de reconfigurare a modelului de
ordine mondială și de transformare structurală a sistemului interna-
țional de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 ai sec. XX până
în anii 2014/2015, formându-se prima perioadă a relațiilor internațio-
nale; procesele de afirmare și consolidare internațională a Republicii
Moldova prin cooperare și parteneriat bilateral și multilateral, fiind
elucidate politica externă și politica de securitate.

Lucrarea este destinată mediului universitar-academic, specia-
liștilor în domeniul relațiilor internaționale, politicii externe, diplo-
mației și securitologiei.

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Prepress: **Liubovi Ceban**

Procesare computerizată: **Elena Curmei**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Juc, Victor.

Securitatea Națională și Politica Externă ale Republicii Moldova în con-
textul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece / Victor Juc; Inst. de
Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei. – Chișinău: S. n.,
2015 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 200 p.

100 ex.

ISBN 978-9975-53-530-4.

351.746+327(478)

J 83

ISBN 978-9975-53-530-4.

© Victor Juc, 2015
© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2015

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	4
INTRODUCERE	5
1. EVOLUȚIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE LA SFÎRȘITUL SEC. XX - ÎNCEPUTUL SEC. XXI: ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ȘI CONCEPTUAL-TEORETICE	10
1.1. Edificarea relațiilor internaționale în perioada postrăzboi rece: studiu istoriografic	10
1.2. Transformarea structurală a sistemului internațional: repere teoretico-metodologice și epistemologice ale investigațiilor	38
2. SCHIMBAREA STRUCTURII SISTEMULUI INTERNAȚIONAL DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE	66
2.1. Redimensionarea structurală a sistemului internațional și remodelarea ordinii mondiale din ultimul deceniu al sec. XX	66
2.2. Constituirea structurii policentriste a sistemului internațional de la începutul sec. XXI	95
3. ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA ACTIVITĂȚILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ	123
3.1. Afirmarea și evoluția internațională a statului Republica Moldova: coordonata bilaterală	123
3.2. Afirmarea și consolidarea internațională a statului Republica Moldova prin procesele de cooperare multilaterală	151
Concluzii	179
Bibliografie	185

LISTA ABREVIERILOR

- BRIC** – Grupul Brazilia, Rusia, India și China
- BRICS** – Grupul Brazilia, Rusia, India, China și Republica Sud-Africană
- CAER** – Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
- CEAP** – Cooperarea Economică Asiatico – Pacifică
- CE** – Consiliul Europei
- CSI** – Comunitatea Statelor Independente
- NATO** – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
- ONU** – Organizația Națiunilor Unite
- OSCE** – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
- PNUD** – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
- SUA** – Statele Unite ale Americii
- UE** – Uniunea Europeană
- URSS** – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Încheierea inopinată a războiului rece în perioada și în maniera în care s-a realizat i-a luat prin surprindere pe cercetătorii științifici în domeniul științelor politice, pe analiștii și oamenii politici, chiar dacă în anii 1989-1991 intensitatea conflictului bipolar se diminuase într-o mare măsură, fiind expresie a cursului politic promovat de M.Gorbaciov. Uniunea Sovietică era percepută/rămînea o supraputere, mai ales prin tradiția de patruzeci de ani care s-a încetățenit în relațiile internaționale postbelice marcate de bipolaritate structurală de sistem la nivel global și din cauza armamentului nuclear pe care îl deținea în cantități enorme. Totodată, URSS se confrunta cu probleme interne de sorginte sistemică, de principiu, provenite din insuccesele de a restructura regimul politic totalitar și din modelul economic etatist strict centralizat, datorită rezistenței nomenclurii de partid și, drept urmare, sistarea tacită a „accelerării dezvoltării social-economice” („accelerarea” și „transparența” formau cele două componente ale „restructurării”), extinderii mișcărilor democratice pentru reforme și de eliberare națională, care s-au soldat inițial cu decretarea suveranității, iar apoi cu proclamarea independenței de către republicile unionale și, implicit, cu autodizolvarea „primului stat din lume al muncitorilor și țăranilor”. În plan extern, URSS a rămas fără sateliții central și sud-est europeni, fără a se împotrivi proceselor de autodizolvare a celor două structuri instituționalizate, CAER și OTV, dar, totodată, s-a produs detensionarea relațiilor cu actorii majori precum SUA prin semnarea unor acorduri cu privire la reducerea armamentelor nucleare, Germania, prin susținerea unificării celor două state și retragerea forțelor armate sovietice, Marea Britanie, datorită simpatiilor interpersonale dintre liderii celor două țări, China, prin atenuarea divergențelor ideologice care s-a exprimat prin promovarea cursurilor politice noi (notăm că relațiile

cu Franța tradițional s-au caracterizat printr-un grad relativ ridicat de amicitie începînd cu președinția lui Ch.de Gaulle). În contextul destinderii se înscrie, de asemenea, Acordul de Cooperare și Comerț semnat în 1989 între Uniunea Sovietică și Comunitatea Economică Europeană. Apogeul destinderii și cooperării internaționale s-a realizat prin susținerea aproape în unanimitate a intervenției aliaților în Irak în ianuarie 1991, dar, în același timp, trebuie de subliniat că mai persista neîncrederea, occidentalii manifestau unele reticențe derivate din precaritatea pozițiilor lui M.Gorbaciov în interior, cauzate, pe de o parte, de rezistența nomenclaturistă, iar pe de alta, de mișcările de eliberare națională din cadrul republicilor unionale. În acest sens, deloc nu era neglijabil pericolul sistării cursului spre deschidere și reforme de către forțele conservatoare, după cum a avut loc în octombrie 1964 și s-a încercat repetarea în august 1991. Încheierea conflagrației bipolare și autodizolvarea URSS este asociată de către Ch.Durandin cu „înfrîngerea personală a lui M.Gorbaciov”, concluzie care, în opinia noastră, este de suprafață și pune accentul în exclusivitate pe factorul subiectiv, fără a ține cont de spectrul întreg de probleme complexe, cu precădere de sorginte sistemică și socioeconomică, amplificate de competiția dintre cele „două lumi”.

Precizăm că vom utiliza majuscule (Relații Internaționale) pentru desemnarea domeniului de cercetare științifică și minuscule (relații internaționale) pentru cîmpul de acțiune a actorilor. Vom nota că în condițiile structurii bipolare a sistemului unii cercetători și analiști (St.Hoffmann, D.Bell) au creionat variante eventuale postbipolare, ancorate pe reducerea intensității conflictului dintre cele două supraputeri și sporirea ponderii Organizației Națiunilor Unite, dar care, în ultimă instanță, nu s-au adeverit nici în parte, chiar și în pofida eforturilor conjugate ale actorilor majori de la sfîrșitul anilor '80 – începutul anilor '90 de a spori gradul de eficiență a activității organizației internaționale de caracter universal și nivel global [1,p.69,70], nemaivorbind de convergența actorilor majori.

Sfîrșitul conflagrației bipolare și, implicit, trecerea la configurația nouă a ordinii mondiale s-a produs pe cale pașnică și, respectiv, n-a

fost instituționalizată. Dacă tratatele westfalice din 1648 au totalizat Războiul de 30 de ani și au trasat parametrii configurației ordinii internaționale multipolare, iar după cel de-al Doilea Război Mondial s-au creat circumstanțe favorabile pentru instituționalizarea și consolidarea bipolarității din cauza conflictului genetic dintre cele două sisteme – totalitarism și democrație, situația postrăzboi rece a debutat în alt cadru și în alte condiții, deși predominante erau stările de spirit prodemocratice nu numai la nivel teoretic (F.Fukuyama), dar și practic (G.Bush-sn., F.Mitterand). Similitudinea cu perioada postwestfalică este că au existat învingători și învinși, chiar dacă mai mulți cercetători, mai ales din mediul rusesc (A.Utkin), neagă existența unui biruitor în războiul rece, însă după încheierea confruntării globale cei care au reputat victoria s-au pomenit și ei în incertitudine, fiind nevoiți din mers să-și ajusteze strategiile și instituțiile la realitățile noi, cum este cazul NATO. Asemănarea cu perioada postbelică este că inițial se considera că s-a instituit un regim de cooperare, dar care după scurt timp a cedat în fața conflictului: în primul caz aliații de ieri au devenit inamici, și viceversa, dușmanii se regăseau în tabere comune, în condițiile că gradul de intensitate al conflictului global multiaspectual a fost ridicat, iar în cel de-al doilea, în contextul supremației Statelor Unite, adversarii majori din perioada precedentă (Rusia ca moștenitoare de drept a URSS, China și SUA) n-au cunoscut nici apropieri importante, nici crize de proporții, cauza principală fiind aprofundarea și extinderea proceselor de cooperare multilaterală.

În condițiile bipolarității, situația internațională s-a caracterizat printr-un grad înalt de centralizare, exprimată prin monopolurile aplicării violenței și al armamentului nuclear, ultimul alcătuind factorul determinant care n-a permis ciocnirea frontală dintre cele două supraputeri, pe când în perioada postbipolară are loc descentralizarea relațiilor internaționale prin apariția sau reactualizarea unor factori generatori de conflict, existența unor state rebele, asistemice sau eșuate, extinderea „clubului nuclear”, sporirea ponderii și prezenței actorilor nestatali, aprofundarea și diversificarea globa-

lizării, apariția pe harta politică a lumii a mai multor entități statale, replieri geostrategice operate de mai multe state, ele având impact asupra situației georegionale etc. Dificultățile derivate din noutatea și complexitatea problemelor anunțate erau amplificate de deficiențe de caracter epistemologic și metodologic, în sensul că din cauza asimetriei structural-sistemice pe orizontală principiul balanței de forțe nu mai funcționa, anarhia mediului internațional a devenit mai pronunțată, iar polul „a părăsit” cadrul strict geopolitic, o pondere în creștere revenind dimensiunii geoeconomice. Globalizarea în extindere favorizează eroziunea suveranității de stat, demolându-se „stat-centrismul” Relațiilor Internaționale, baza politico-ideologică a conflictului global a fost surpată, oferind loc pentru construcții teoretice speculative sau chiar fiind necesar de a fundamenta noi abordări ale istoriei universale, având ca suport realitățile globale, dar și exigențele științei postneclasice, ancorate pe interdisciplinaritate și pluridisciplinarități. T.Țârdea propune abordarea civilizațională a istoriei, care nu reprezintă prin conținut ceva absolut nou și universal, însă permite conceperea în mod integru a istoriei umanității, caracteristicile ei fundamentale și vectorul comun al dezvoltării, combinat cu autenticitatea țărilor, cu posibilitatea alegerii și scoate în evidență prioritatea valorilor general-civilizaționale[2, p.10].

Dezintegrarea Uniunii Sovietice nu numai că a pus punctul final războiului rece, chiar dacă, potrivit unor supoziții, a mai continuat sau periodic este reanimat, dar și s-a soldat cu apariția unor state independente, inclusiv Republica Moldova, care trebuiau în regim de urgență să-și găsească locul în cadrul relațiilor internaționale, definindu-și interesele naționale, care reprezintă catalizatorul și vectorul dezvoltării statului și societății. Recunoașterea diplomatică, afirmarea și consolidarea pe arena mondială, cu precădere în spațiul european, angajarea și participarea în cadrul proceselor și mecanismelor de cooperare bilaterală și multilaterală, soluționarea unor probleme de caracter intern prin eforturi internaționale pe motivul caracterului lor complex (conflictul din raioanele de est), edificarea statului de drept și a societății democratice, aceste și alte

obiective cu titlul de noutate trebuiau codificate, asumate, susținute și implementate. Însă comparativ cu multe state ex-sovietice, nemaivorbind de cele din Europa Centrală și de Sud-Est, situația Republicii Moldova s-a dovedit a fi mai complicată, din cauza că nu-și exercită suveranitatea și jurisdicția pe întregul său teritoriu, a profitat puțin de prioritățile derivate din calitatea de stat membru al CSI, a întârziat în angajarea și realizarea proceselor de integrare europeană, n-a știut să mobilizeze instrumente de drept pentru a-și soluționa problemele, a promovat un curs politic duplicitar și în mare parte lipsit de credibilitate și susținere externă, balansînd între diferite strategii insuficient fundamentate și implementate, n-a fost capabilă să contracareze amenințările și riscurile la adresa securității naționale. Conflictul armat din Ucraina a demonstrat că asigurarea securității naționale prin aplicarea statutului de neutralitate într-un context geopolitic nefavorabil nu este decît o iluzie și, deci, se impun alte soluții.

Transformările conceptuale și replierile de poziție provenite din jurul conflictului din Ucraina și a eforturilor de gestiune a programului nuclear al Iranului ar putea fi evaluate, cu o anumită doză de relativism, ca sfîrșit al perioadei de parteneriat între marile puteri în condițiile postrăzboi rece, dat fiind că unul dintre actorii majori pune la îndoială modelul de ordine mondială stabilit. Lucrarea de față reprezintă o totalizare a etapei care a durat circa 25 de ani.

1. EVOLUȚIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE LA SFÎRȘITUL SEC. XX – ÎNCEPUTUL SEC. XXI: ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ȘI CONCEPTUAL-TEORETICE

În acest compartiment sînt incluse unele repere istoriografice, aspecte teoretico-metodologice și abordări epistemologice care servesc în calitate de suport introductiv necesar pentru valorificarea subiectelor ce urmează a fi supuse investigațiilor științifice. Primul subcompartiment este de factură istoriografică, fiind analizate mai multe lucrări științifice elaborate la tema subiectelor abordate de cercetători și analiști atît din străinătate, cît și din Republica Moldova.

Al doilea subcompartiment conține baza epistemologică și suportul teoretico-metodologic de realizare a investigațiilor prin elaborarea metodologiei de cercetare a problemelor propuse pentru a fi explorate științific în baza conexiunii agent-structură abordată în contextul interdisciplinarității și pluridisciplinarității în formarea sistemului internațional postrăzboi rece și reliefaarea unor abordări contemporane ale proceselor mondiale.

1.1. Edificarea relațiilor internaționale în perioada postrăzboi rece: studiu istoriografic

Încheierea subită a războiului rece a bulversat profund atît mediile oamenilor politici, cît și cercurile de specialiști în materia relațiilor internaționale, privîndu-i, pe de o parte, de subiecte intens exploatare și valorificate științific, iar pe de alta, confruntîndu-se cu realitățile noi, mai puțin cunoscute, explicate și înțelese, au fost nevoiți să se angajeze în elaborarea conceptelor și soluțiilor noi, necesare pentru gestiunea și fundamentarea teoretică a acțiunilor și proceselor postbipolare. Reflectînd stările noi de spirit, în aspect teoretic emblematic se dovedește a fi articolul perfectat de F. Fukuyama *The End of History and Last Man* [3], prin care anunță triumful democrației și al economiei liberale, iar în planul activităților practice acestea se exprimă în speranțele investite în ONU, tratată în calitate de mecanism universal de asigurare a securității și de menținere a păcii. Conform lui F. Fukuyama, democrația liberală

este „punctul final al evoluției ideologice a omenirii” și „forma definitivă a guvernării societății umane”, care nu reprezintă prin caracterul său altceva decât „sfârșitul Istoriei”, acestui proces logic de evoluție universală ce cuprinde experiența tuturor timpurilor și popoarelor. Ținem să precizăm că el abordează nu atât încheierea războiului rece, cât sfârșitul unei epoci a istoriei omenirii, marcate prin triumful democrației liberale asupra monarhiei ereditare (conservatismul) și totalitarismului (fascismul și comunismul), democrația liberală fiind concepută ca regim de guvernare și un set de norme de valoare universală. În același context de idei s-a pronunțat și B. Boutros-Ghali, care a declarat încă la începutul anului 1992 că „respectul pentru principiile, normele democratice la toate nivelurile existenței sociale este esențial: în comunitate, în interiorul statelor și în cadrul comunității statelor”[4], iar G. Bush-sn. a invocat „ordinea mondială nouă”, bazată pe democrația de tip american și pe unitatea politico-militară a marilor puteri.

Totodată, subliniem că după o perioadă relativ scurtă de timp au fost elaborate mai multe lucrări științifice prin intermediul cărora se anunțau criteriile și axe noi de conflict global, cele mai relevante și mai mediatizate aparținând lui S. Huntington – *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*[5] și lui A. și H. Toffler – *Război și anti-război. Supraviețuirea în zorii secolului XXI*[6]. De fapt, F. Fukuyama și S. Huntington au devenit cele mai emblematice figuri în domeniu începând cu ultimul deceniu al secolului XX, dat fiind că în trecut, potrivit supoziției lui M. Griffiths, erau puțin cunoscuți chiar și în mediul american de cercetare. Aserțiunile lor au fost atât de mult invocate și mediatizate[7, p. 30, 90], încât s-au transformat, în accepția noastră, în principii cu pretenții de a fi universale, primul desemnând victoria lumii liberale, a valorilor liberale, iar al doilea era frecvent avizat la capitolul concordanță/neconcordanță a ideilor anunțate în contextul declanșării operațiilor militare aliate în lumea musulmană. Modelele prezentate practic nu conțineau nimic principial nou: F. Fukuyama n-a fost primul cercetător care a anunțat triumful democrației liberale, chiar și asupra totalitarismului, iar celui de-al doilea, în acord cu C. Buchet, nu îi revine înțietatea în proiectarea unor linii de democrație și conflict dintre civilizații utilizând conceptul de georeligie [8, p. 103]. Însă impactul lor a fost unul deosebit asupra

cercurilor academice și factorilor de decizie, provocând numeroase dezbateri și luări de poziție, inclusiv în Republica Moldova. Astfel, evaluând unele idei exprimate de S. Huntington privind tendințele civilizației occidentale de a deveni universală, dar și conflictele ei cu lumea neoccidentală. A.N. Roșca exprimă părerea că aceste „afirmații nu sînt întru totul lipsite de teme și par să conțină unele adevăruri certe”[9,p. 229].

Considerăm necesar de a preciza că nici F. Fukuyama și nici S. Huntington n-au dezvoltat ulterior ideile care i-au făcut celebri: rămînînd la părerea că nu există alternativă economiei liberare și normelor democratice, primul a făcut opțiune pentru alte probleme de cercetare, cu predilecție de sorginte morală, pe cînd al doilea a abordat ordinea mondială din alte perspective, cu precădere de factură realistă, una dintre acestea fiind polaritatea. Astfel, în articolul *The Lonely Superpower*[10] el se pronunță asupra evoluției ordinii mondiale postrăzboi rece, susținînd că după un moment de unipolaritate, lumea va traversa cîteva decenii de uni-multipolaritate, urmînd ca secolul XXI să fie al multipolarității. Sesizăm că S. Huntington, ca de altfel și unii realiști, inclusiv K. Waltz, consideră unipolaritatea ca fiind de scurtă durată și va evolua imanent spre o structură multipolară, aserțiune care a devenit magistrală și este aproape general acceptată academic. În același timp, observăm că în lucrarea *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale* cercetătorul invocă multipolaritatea ordinii mondiale postrăzboi rece, pe cînd în articolul din *Foreign Affairs* creditul este acordat mai degrabă uni-multipolarității. În opinia noastră, asemenea evoluții concepționale, care, de altfel, nu figurează cu titlul de raritate, s-ar explica prin regîndirea criteriilor de evaluare, în sensul unor abordări sectoriale și diferențiate ale configurației ordinii mondiale, identificîndu-se actorii majori și cu influență pe domenii de activitate la nivel atît global, cît și regional. J. Nye-jr. și L. Thurrans pledează pentru „o tratare mult mai nuanțată a ordinii mondiale”, inclusiv a rolului SUA în lume, în sensul de schimbare a raporturilor reale dintre state în domenii esențiale ce caracterizează o mare putere, în accepția lui C. Hlihor, comportamentul actorilor în relațiile internaționale contemporane cunoaște o mare diversitate și

complexitate în orientarea, atitudinea și intensitatea de manifestare, gradul de implicare în rezolvarea problemelor pe arena mondială fiind foarte diferit[11, p. 217]. Considerăm că teza lui S. Huntington cu privire la ciocnirea civilizațiilor avînd la bază religiile în cea mai mare parte a fost infirmată, principala cauză fiind primordialitatea interesului național în raport cu alți factori, inclusiv solidaritatea fondată pe apartenența comună civilizațional-religioasă. Referindu-se la altă problemă, a identității naționale americane, D. Dungaciu a remarcat corect că S. Huntington are acel talent unicat de a simți ideea care plutește în aer, a o așeza pe hîrtie și a face din ea punct de referință în dezbaterile mondiale[12,p. 77].

A.și H.Toffler, de asemenea, invocă o ciocnire de civilizații, dar care nu includ numai religia, ci o totalitate de factori, inclusiv afacerile, politica, tehnologiile. Civilizațiile se află în concurență și conflict într-o „lume triseționată” în trei Valuri, asociate simbolic cu plugul, linia de asamblare și computerul. Istoria reprezintă o succesiune majoră de valuri ale schimbării, acestea fiind dinamice, și cînd intră în coliziune, se produce ciocnirea lor. Primele două Valuri, agricolă și industrială, vor face alianță împotriva celui de-al treilea, care vinde informații, management și alte servicii, primele două îl amenință cu războiul ecologic, urmărind să contracareze tendințele de a stabili hegemonia mondială. În opinia noastră, criteriul de conflict intercivilizațional identificat de A. și H. Toffler se dovedește a fi relevant și de actualitate stringentă, care este amplificată și de fluxurile de emigranți ilegali,însă este puțin probabilă o alianță dintre statele agrare și cele industriale îndreptată împotriva statelor postindustriale, ca dovadă servind, spre exemplu, prezența și rolul neesențial al Mișcării de Nealinieri în viața internațională din perioada postrăzboi rece. Însă ei au remarcat absolut corect că sistemul mondial postrăzboi rece primește caracteristicile pe care I. Prigojine le-a numit „structuri disipative”, în cadrul cărora părțile sistemului se află în fluctuație continuă, în sens că devin extrem de vulnerabile față de influențele externe, trăsături care, subliniem, vor fi exemplificate pe parcursul textului,prezența lor fiind asigurată de mai mulți factori, inclusiv de interdependență.

În același timp, nu pot fi trecute cu vederea alte două figuri celebre, foarte bine cunoscute și cu merite mari în activități de politică externă, Zb. Brzezinski și H. Kissinger, care au revenit în forță pe câmpul cercetărilor științifice, primul cu *Marea tablă de șah*[13], iar al doilea cu *Diplomația*[14]. Elaborările lor nu sînt mai puțin cunoscute și continuă să aibă o rezonanță pe măsură, ele reflectînd punctul de vedere al Statelor Unite referitor la replierile geostrategice care s-au produs la începutul perioadei postrăzboi rece ori urmau să se producă și, totodată, urmăresc conservarea hegemoniei americane pe termen scurt și mediu. Diferența dintre ei este că primul se dovedește a fi promotor militant al imperativelor geostrategice ale SUA în Eurasia, dar se pronunță pentru instituționalizarea unei cooperări globale eficiente într-un viitor mediu și îndepărtat, pe cînd al doilea este mai flexibil, arealul investigațiilor sale cuprinde toate regiunile globului, el înclinînd mai degrabă, contrar lui Zb. Brzezinski, spre multipolaritate decît spre o structură unipolară, în sens de extindere a numărului responsabililor prin gestiunea sectorială și georegională în comun a lumii. Aceste viziuni și-au găsit dezvoltare și concretizare în altă elaborare științifică importantă, *Are nevoie America de politică externă?*[15], care este canalizată pe elucidarea ordinii mondiale postrăzboi rece, fiind concepută ca un studiu al diplomației și relațiilor internaționale din secolul XXI, spre deosebire de monografia capitală menționată mai sus, ce se înscrie în lista studiilor de valoare ale istoriei diplomației și ale relațiilor internaționale, incluzînd, de asemenea, multe pasaje de memorialistică. Ambii consideră că partenerul principal al Statelor Unite trebuie să fie Eurasia, deși situația SUA se dovedește a fi una paradoxală, consideră H. Kissinger, dat fiind că nu pot nici să se retragă din lume, nici s-o domine, pe cînd Zb. Brzezinski subliniază în altă carte, *The Choice. Global Domination or Global Leadership*, că puterea Americii este ultimul garant al stabilității globale, cu dubla calitate, de forță hegemonică internațională și democrație. Însă noutatea problemei constă în faptul că pentru prima dată în istorie o putere neeuropeană a devenit nu numai arbitrul principal în relațiile dintre statele europene, dar și cea mai puternică țară din lume, instituindu-se astfel sistemul global american, deși Eurasia își păstrează importanța geopolitică, rămînînd o „tablă de șah” pe care

continuă competiția pentru supremația mondială, luptă care afectează geostrategia - gestiunea strategică a intereselor geopolitice. În opinia noastră, asumție confirmată indirect și de Zb. Brzezinski, actualmente a pierdut din semnificație concepția „pământului de mijloc” descrisă de H. Mackinder, cu precădere pe fundalul scăderii relevanței *științifice* a metodei geopolitice de cercetare a relațiilor internaționale din cauza reducerii esențiale din importanță a factorului teritorial în evaluarea statutului național și gradului de influență a unui actor statal pe arena mondială. În accepția lui H. Kissinger, eforturile Statelor Unite ale Americii trebuie canalizate pe acest vector, el considerînd, contrar mai multor supoziții, că georegiunea atlantică rămîne centrul global. Dacă H. Kissinger este preocupat aproape în exclusivitate de prezent și viitorul imediat, urmărind conservarea dominației Statelor Unite, dar în cooperare cu alte centre de putere, mai ales cu Uniunea Europeană, evaluările lui Zb. Brzezinski se extind pentru o perioadă mai îndepărtată, medie și pe termen lung, el încercînd să identifice acel „concurrent de succes” care va fi în măsură să pună la îndoială supremația globală a SUA: contrar mai multor supoziții, viitorul concurrent de succes nu este nominalizat, dar cele mai mari șanse are China.

Dacă H. Kissinger și mai ales Zb. Brzezinski în spiritul teoriei realismului politic continuă să acorde prioritate conceptelor de putere și securitate, fiind preocupați de determinarea caracterului replierilor geostrategice care s-au produs după încheierea conflagrației bipolare, S. Huntington, avansează pe prim-plan factorul civilizațional, avînd la bază religiile, el considerînd că în lumea postrăzboi rece diferențele de natură ideologică, politică sau economică cedează întîietatea în fața celor de proveniență cultural-civilizațională, iar statele naționale deși rămîn unitățile principale de analiză *în relațiile internaționale, comportamentul lor este influențat nu de imperativul cuceririi, puterii și bogăției, ci de preferințele, asemănările și deosebirile cultural-civilizaționale* ancorate pe factorul confesional.

Dacă S. Huntington practic nu face distincție esențială dintre SUA și UE în lumea postrăzboi rece, incluzîndu-le în cadrul civilizației occidentale, edificată pe creștinism, pluralism, individualism și suveranitatea legii, Zb. Brzezinski și H. Kissinger din contra, indică asupra

diferențelor în sensul că hegemonia de tip nou, potrivit primului, sau supremația americană, conform celui de-al doilea, sînt evidente, însă Statele Unite au nevoie de parteneri pentru a gestiona afacerile mondiale, UE fiind cel mai sigur aliat, supoziție împărtășită mai ales de H.Kissinger, dar nu numai de el, alții fiind, spre exemplu, G.Modelski și W.Tompson.

Dacă S.Huntington a pronosticat eventuale conflicte dintre civilizații atît la micronivel, cît și la macro-, iar pentru a le preîntîmpina se impune de a respecta trei reguli, care, în opinia noastră, practic nu au fost aplicate, Zb.Brzezinski este preocupat de conservarea hegemoniei SUA pe termen scurt, indicînd că în viitorul mediu Statele Unite au nevoie de parteneri compatibili strategic, iar H.Kissinger este de părere că SUA dispun de potențial suficient pentru a modela evenimentele în Eurasia, urmărind, în spirit instituționalist, edificarea unor regimuri de securitate.

În această ordine de idei, daca F.Fukuyama pînă în jumătatea a doua a anilor '90 a invocat triumful democrației, iar I.Rammonet indică asupra extinderii listei statelor democratice și, implicit, instituirea unui regim mai puțin conflictual în relațiile internaționale, S.Huntington, A. și H.Toffler din contra, anunță axe și factori noi de conflict global, iar Zb.Brzezinski și H.Kissinger continuă să acorde credit perceptelor realiste și geostrategice, aserțiuni care sînt împărtășite mai tîrziu și de S. Huntington prin analiza tipurilor de polaritate.

Prin urmare, bulversarea științei relațiilor internaționale din perioada imediată postrăzboi rece a fost condiționată de mai mulți factori, printre care:

1. aspecte ale relațiilor internaționale care au fost considerate că nu au rămas decît obiect al istoriei, au revenit pe arena mondială în condițiile noi, reactualizîndu-și potențialul și marcîndu-le caracterul și evoluția;
2. au apărut unele probleme și împrejurări noi, necunoscute sau puțin cunoscute în trecut, dar care s-au amplificat, complicînd serios explicarea și înțelegerea politicilor și proceselor de pe arena mondială datorită impactului produs.

J.Mearsheimer este unul dintre specialiștii de marcă în materie care a dezvoltat teoria relațiilor internaționale și a supus analizei tipurile

de structură a sistemului internațional, mai ales postrăzboi rece. În lucrarea *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere* [16] a elaborat o teorie realistă a politicii internaționale care contestă optimismul predominant în raporturile dintre marile puteri, propunând în context o variantă nouă a realismului, diferită de cea a naturii umane, fundamentată de H. Morgenthau, și cea defensivă, propusă de K. Waltz. Trasînd în calitate de criterii de diferențiere angajarea statelor în competiția pentru putere și volumul de putere dorit de actorii statali, J. Mearsheimer susține că în cazul realismului naturii umane prevalează dorința inerentă de putere, obiectivul fundamental fiind maximalizarea ei relativă și instaurarea hegemoniei, realismul defensiv acordă prioritate structurii sistemului, statele concentrîndu-se asupra menținerii balanței de putere, pe cînd realismul ofensiv, acordînd înțîietate structurii sistemului internațional, din contra, presupune că statele tind să-și maximalizeze puterea relativă, urmărind hegemonia. Punînd ca și alți cercetători și analiști americani teoria sa în serviciul intereselor naționale, în cazul dat al politicii de securitate națională, el identifică structuri regionale ale sistemului internațional, în Europa continuînd bipolaritatea (SUA-Rusia), iar în Asia de Nord-Est s-a instaurat tipul multipolar, în calitate de protagonist figurînd China, care va devini un hegemon regional potențial în condițiile respectării ritmului modernizării.

În același context al elaborărilor științifice de sorginte național-conceptuală se înscriu lucrările lui M. Nicholson, *International Relations: A Concise Introduction*[17], și C. Brown, *Understanding International Relations*[18], dar care nu fac apologetică intereselor naționale și politicii externe ale Marii Britanii, ci concepției „societății internaționale”, aceasta reprezentînd cartea de vizită a școlii britanice în domeniu, fundamentele căreia au fost puse de M.Wight și H.Bull prin definirea direcției grotiene, solidariste în materie. Cercetările sînt, cu precădere, de caracter teoretic, incluzînd sinteze teoretice clasice și contemporane, alte subiecte reliefate fiind natura relațiilor internaționale, puterea și securitatea, conflictul și cooperarea, actorii internaționali, statali și nestatali, guvernarea globală și economia politică mondială. Problemele care figurează în registrele de cercetare sînt valorificate prin intermediul

concepțiilor „societății internaționale” și „societății mondiale”, precum cooperarea și interacțiunea dintre state și în cadrul societății de state, existența normelor și intereselor comune, interdependența și rolul important al instituțiilor internaționale, transnaționalizarea și ordinea.

Notăm că nici M. Nicholson și nici C. Brown nu supun cercetării detaliate formarea sistemului internațional postrăzboi rece, însă primul este de părere că relațiile internaționale și disciplina care le studiază se transformă accelerat din cauza că lumea se află mereu în schimbare, producându-se modificări serioase de caracter politico-militar și ideologic, amplificate de procesele de globalizare, iar al doilea susține că încheierea confruntării globale dintre cele două supraputeri se dovedește a fi un eveniment de semnificație în istoria umanității și în relațiile internaționale, însă atenția principală în cercetările sale este acordată politicilor globale și impactului tehnologiilor noi.

Considerăm în același context de idei că de o relevanță științifică deosebită se dovedește a fi *Handbook of International Relations*[19], elaborat de un colectiv internațional de autori în frunte cu W. Carlsnaes. Culegerea conține studii teoretice și istoriografice de o înaltă încărcătură științifică și bibliografică, incluzând o diversitate de concepte, idei și ipoteze în materia politicii mondiale pe care o valorifică, reprezentând o sursă pentru dezvoltarea disciplinei Relațiilor Internaționale, chiar dacă, nu este mai puțin adevărat, multe fragmente fie că sînt cunoscute, fie că își găsesc o simplă dezvoltare. Exemplificînd, notăm că B. Schmidt supune cercetării istoria și istoriografia teoretizării Relațiilor Internaționale începînd cu anii '20 ai secolului trecut și încheind cu elaborările cele mai recente, de sorginte postpozitiviste, iar concluzia finală înaintată este că „diversitatea demersurilor și metodologiilor poate fi aplicată pentru a descrie istoria disciplinară a acestui cîmp academic de studiu”; C. Wight invocă mai multe aspecte teoretice de aplicare a filosofiei științelor sociale pentru explicarea și înțelegerea Relațiilor Internaționale, trecîndu-se în revistă și „atacurile radicale asupra asumțiilor științelor sociale din partea postmodernismului și poststructuralismului”, concluzia pe care o propune vizează oportunitatea elaborării unei metateorii menite să faciliteze implementarea mai multor prevederi ale filosofiei științelor sociale, mai ales prin raportul structură/agenți-explicare /întelegere;

textele perfectate de E.Adler, D. Snidal, J. Fearon și A. Wend pun în lumină unele teorii contemporane, cu precădere cea constructivistă, o concluzie ar fi că aceste construcții teoretice fiind alternative față de elaborările clasice, sînt în măsură să contribuie esențial la dezvoltarea disciplinei; Young Jong Choi și J. Caporaso analizează integrarea regională abordată comparativ prin cercetarea proceselor integraționiste din Europa de Vest, America de Nord și Asia de Est, în sens de identificare a diferitor niveluri de cooperare, concluzia extrasă fiind că regionalismul reprezintă o forță esențială în lumea contemporană, însă nici UE, nici NAFTA și nici CEAP, nemaivorbind de alte instituții și mecanisme de cooperare multilaterală, nu sînt numiți actori internaționali.

Altă culegere de texte din mulțimea extraordinară de cărți elaborate în mediul anglo-american este *Confronting the Political in International Relations*[20] coordonată de M. Ebata și B. Neufeld. Aceasta conține unele probleme ce sînt abordate nu atît de frecvent în literatura de specialitate, cum ar fi cultura și relațiile internaționale, identitatea în condițiile globalizării, teleologia globalizării, dar în același timp regăsindu-se și unele subiecte omniprezente în elaborările britanice, precum criza teoriei relațiilor internaționale, societatea internațională sau guvernarea globală. Referindu-ne mai concret la unele texte, notăm că F. Halliday încearcă să identifice suportul teoretic pentru studiul rolului și locului culturii în relațiile internaționale, considerînd că acestea trebuie problematizate prin conceptul culturii, care este inerentă politicii. Cultura nu reprezintă o alternativă conceptelor de putere economică sau putere politică, ci constituie o parte a reproducției lor, rolul determinant fiind rezervat dialogului intercultural în lumea globalizată; grupul de cercetători în frunte cu B. Gill pune în discuție ideea globalizării ca proces politic cu implicații sociale, susținînd că aceasta se dovedește a fi un concept contestat din cauza că ignoră agenții sociali, în primul rînd statul: teleologia ei tinde să producă ideea „dispariției statului-națiune ca una dintre principalele forme politice”, însă actorul statal poate opune rezistență și, deci, există rezerve suficiente pentru expansiunea politicii în relațiile internaționale.

Culegerea *Teorii ale relațiilor internaționale*[21] perfectată de un grup de cercetători în frunte cu S.Burchill reprezintă o lucrare cu valențe

teoretico-metodologice deosebite, incluzînd subiecte de istorie, metodologice și teorie a relațiilor internaționale. Semnificația ei constă în faptul că alături de construcțiile teoretice tradiționale se acordă spațiu larg curentelor noi: ecologismul internațional sau feminismul, nemai-vorbînd de postmodernism sau constructivism, toate fiind dezbătute cu intensitate în mediul academic. Ei pun la îndoială asumptiile lui B. Buzan și R. Little, care se declară învinși în încercarea de a conceptualiza structura de mediu în termenii Relațiilor Internaționale.

Alcătuirea culegerilor de texte, care includ articole mari, uneori cu titlul de manuale, este mai degrabă o practică anglo-americană, dar care se regăsește și în alte medii de cercetare a relațiilor internaționale, inclusiv în Republica Moldova, România și Federația Rusă.

Unele dintre lucrările de importanță cu titlul de manuale perfectate în Federația Rusă ar fi *Современные международные отношения* / sub redacția lui A. Torkunov [22], care pune în lumină trei blocuri de probleme: particularitățile formării sistemului internațional postrăzboi rece, dezvoltarea regională, rolul și locul Ruisei, al altor state din cadrul CSI în relațiile internaționale. V. Kulaghin afirmă că dezintegrarea bipolarității presupune formarea lumii multipolare, incluzînd cele mai puternice state, libere de restricțiile disciplinei corporativiste, iar modificarea sistemului tradițional westfalic de relații internaționale afectează nu numai conținutul politicii mondiale, dar și subiectele ei: dacă mai mult de trei secole și jumătate statele au fost protagoniștii predominanți ai relațiilor internaționale, iar politica mondială se reducea cu predilecție la raporturile interstatale, în ultimii ani actorii statali sînt esențial strămtorați de companiile transnaționale, instituțiile financiare internaționale private și organizațiile nonguvernamentale, acești agenți fiind în cea mai mare parte de factură cosmopolită. Creșterea transparenței hotarelor, intensificarea comunicării transnaționale, consolidarea potențialului tehnologic al revoluției informaționale conduc implicit spre globalizarea proceselor în sfera spirituală a vieții comunității mondiale, contribuind la diluarea particularităților naționale și apariția unor priorități, cum ar fi întîietatea drepturilor omului în raport cu suveranitatea de stat. În politica mondială, susține cercetătorul rus, se produce ciocnirea factorilor tradiționali și a celor noi, transformîndu-se și noțiunile de

bază ale disciplinei, crește substanțial numărul actorilor și se schimbă comportamentul lor, conținutul nou solicitând forme noi de organizare;

Sistemul internațional contemporan, potrivit opiniei lui A. Torkunov, se află în stare tranzitorie, cuprinzând, pe de o parte, forțe și legități tradiționale, iar pe de altă parte, factori și tendințe noi. Actualmente, în politica mondială au apărut actori și tendințe noi de amploare globală: corporațiile transnaționale și organizațiile internaționale, sistemul internațional de comunicare și interdependența economică mondială, schimbarea rolului factorului militar, răspîndirea culturii de masă unice și valorile fluctuante ale democratizării globale contribuie la formarea conținutului nou al relațiilor internaționale. În asemenea condiții formatoare de sistem factorul subiectiv primește o importanță deosebită, în relațiile internaționale ca și în politică în general rezultatele sînt determinate nu numai de împrejurări obiective, dar și de momente subiective. În politica mondială „geometria lui Euclid” a devenit istorie, cedînd în fața unor variabile multidimensionale și complexe, multe indefinite.

Мировая политика и международные отношения / redactori S. Lanțov și V. Acikasov [23] înglobează trei blocuri mari de probleme – concepții teoretice ale relațiilor internaționale, procesul politic mondial la etapa contemporană și politica externă a Federației Ruse în contextul relațiilor internaționale contemporane. În Rusia, a specificat corect S. Lanțov, este destul de populară ideea lumii multipolare, care provine din atitudinea negativă față de dominația SUA pe arena mondială, această formă de protest împotriva unipolarității purtînd o încărcătură emoțională și nu ține cont de unele aspecte cu pericol potențial. Deși sistemul nou de relații internaționale nu s-a constituit deplin, unele ierarhii structurale sînt sesizabile precum prezența unei singure supraputeri, existența unor centre de putere în contextul că polul devine o noțiune ce ține de trecut, cînd relațiile internaționale au fost reglementate de legea echilibrului de forță. Considerăm că tentativa cercetătorului rus de a determina conținutul și diferența dintre categoriile „relații internaționale”, „politică internațională” și „politică mondială” este puțin fructuoasă și practic nu a clarificat aproape nimic, ultimele două noțiuni fiind abordate ca instrumente de investigație. Concluzia

magistrală a autorilor culegerii, cât și celei ce urmează a fi elucidată, este că statul rămîne actorul principal al relațiilor internaționale.

Введение в теорию международных отношений/ redactor responsabil A. Manîkin [24] cuprinde două seturi de subiecte majore valorificate, cu precădere, în plan sistemic – teoria relațiilor internaționale ca domeniu al științei și factorii formatori și detractori de sistem internațional. A. Manîkin, referindu-se la realitățile noi, postrăzboi rece, subliniază că globalizarea politicii mondiale și sporirea gradului de complexitate a lumii solicită creșterea calitativă a nivelului de cercetare a acestor procese și fenomene, una dintre metodicile noi care permite de a extinde esențial orizontul investigațiilor fiind analiza sistemică. Prioritatea analizei sistemice constă în faptul că oferă posibilitatea de a examina în complex raporturile interstatale, permițînd de a cerceta mai profund motivele comportamentului țărilor sau blocurilor militaro-politice, a identifica ponderea diferitor factori care determină acțiunile lor și a investiga mecanismul definitoriu al dinamicii comunității mondiale în ansamblu, iar în ideal, de a pronostica dezvoltarea ei. Concluziile formulate prevăd că s-au format cîteva zone geopolitice extinse în cadrul cărora „se produce ciocnirea acută dintre tendințele naționale și supranaționale în dezvoltarea civilizației umane”. Alte două tendințe aflate în competiție vizează lumea unipolară – lumea multipolară, iar ciocnirea iminentă dintre acestea va determina configurația comunității mondiale în secolul XXI. Totodată, „mișcările tectonice” soldate cu dispariția structurii bipolare s-au dovedit a fi favorabile pentru dezvoltarea „tendințelor către pluralizarea relațiilor internaționale”. Considerăm că urmărind să contribuie la dezvoltarea analizei sistemice a relațiilor internaționale, autorii mai degrabă pun întrebări și identifică problema în explicarea proceselor mondiale decît oferă răspunsuri, invocînd gradul înalt de complexitatea lor.

Dintre cele trei culegeri de texte sus-menționate care au fost elaborate în Federația Rusă, prima se distinge prin promovarea viziunilor Rusiei asupra caracterului relațiilor internaționale postrăzboi rece, în sensul că este negată unipolaritatea exprimată prin hegemonia americană, fiind invocate mai multe centre de putere și, implicit, multipolaritatea.

Manualul de relații internaționale/ coordonatori Miroiu Andrei și Ungureanu Radu-Sebastian [25], incluzînd trei blocuri de probleme,

istoria și teoria sistemelor internaționale, teorii clasice și contemporane ale relațiilor internaționale, concepte și procese de securitate, reprezintă o adevărată analiză sistemică a istoriei relațiilor internaționale începând cu anul 1648 și încheind cu formarea „tiparului” ordinii mondiale postrăzboi rece. A. Miroiu susține că sfârșitul războiului rece a condus la crearea unui mediu internațional ce se întâlnește pentru prima dată în istorie la nivel sistemic, *unipolaritatea*, cu o singură supraputere ce și-a formulat interese globale și dispune de capacități militare apte să le susțină. Totodată, sistemul suferă gradual o serie de schimbări importante precum balanța de putere dispare la nivel sistemic, pe fundalul hegemoniei americane politica statelor suferă un proces de orientare cu preponderență către nivelul subsistemic, tendință care este marcată de apariția și dezvoltarea unor structuri internaționale de cooperare multilaterală și de trecere la o „lume postwestfalică”, pe care globalizarea o transformă în sensul multiplicării interdependenței și ascensiunii actorilor transnaționali, acești și alți vectori contribuind la consolidarea multipolarității; preluând clasificarea lui A. Tanaka a sistemului internațional în premodern, modern și postmodern, D. Biro și S. Secrieru, la rîndul lor, îl divizează în două: sfera westfalică dominată de state moderne și periferia westfalică, ce include state pre- și postwestfalice, ultimele, potrivit L. Weiss, caută să-și valorifice obiectivele bazându-se mai puțin pe propriile resurse și mai mult pe asumarea unui rol dominant în alianțele interstatale, instituții transnaționale sau grupuri din sectorul privat, menținându-și independența relativă în condițiile interdependenței complexe, exprimate prin „interconectarea piețelor financiare, uniformizarea regulilor în mediul financiar-bancar și reacția în lanț la orice dereglare în această zonă”. Conform lui R. Cooper, citat ca și L. Weiss de autorii articolului, statele postwestfalice se caracterizează prin respingerea violenței ca mijloc de soluționare a disputelor și codificarea normelor de comportament respectate benevol, irelevantă sporită frontierelor, securitate bazată pe transparență, deschidere reciprocă, interdependență și vulnerabilitate mutuală.

Cursul de lecții redactat de C. Vlad, *Relații internaționale politico-diplomatice contemporane* [26], înscriindu-se într-un set de elaborări consacrate istoriei relațiilor internaționale, pune în lumină unele

concept de teorie a relațiilor internaționale, securitate internațională, interes și putere, trece în revistă principalii actori internaționali, după care urmează reliefaarea mai multor trăsături ale ordinii mondiale din perioada postrăzboi rece. El consideră că după încheierea bipolarității lumea devine unipolară, dar evoluează spre multipolarism din cauza că un anumit număr de state sfidează direct sau indirect pozițiile unice care sînt deținute de Statele Unite ca supraputere și NATO: Federația Rusă și Republica Populară Chineză sînt acele state mari care aspiră la statutul de putere globală.

Suportul de curs *Serviciul diplomatic: teorie și practică*/coordonatori V.Teosa, Gr.Vasilescu și E.Ciobu[27], secționat în patru compartimente mari, baze teoretico-analitice, aspecte practice, materiale pentru lucru individual și metodică predării în franceză a serviciului diplomatic, însoțite de anexe care cuprind mai multe documente importante, reprezintă prin conținutul său una dintre cele mai substanțiale elaborări științifico-didactice în domeniul diplomației perfectate în Republica Moldova, lucrarea avînd o semnificație preponderant aplicativă și este utilă pentru însușirea bazelor relațiilor internaționale și aprofundarea studiilor diplomatice. Referindu-se la realitățile mondiale din ultimele două decenii și aplicînd cu precădere „principii metodologice ale conexiunilor dintre abordările teoretico-conceptuale și analitice ale obiectului de cercetare”, coordonatorii ediției susțin că transformările structurale în cadrul comunității mondiale, apariția și dezvoltarea organizațiilor internaționale în calitate de actori noi, instituționalizarea mecanismelor diplomației multilaterale au condus la formarea unei strategii diplomatice noi și consolidarea serviciului diplomatic perfecționat, necesare pentru reglementarea relațiilor internaționale și managementul sistemului internațional în condițiile globalizării, interdependenței și interconexiunii.

Capitolul studii ale diplomației, dar și elaborări ale relațiilor internaționale, este diversificat și extins prin ediții științifico-didactice cu titlul de dicționare, cum ar fi: M.Griffiths și T.O'Callagan. *International Relations. The Key Concepts* [7], *Noțiunile și conceptele de bază ale diplomației* de V.Beniuc și Gh.Rusnac[28] și *Dicționar de relații internaționale. Secolul XX./coord.: M.Vaisse*[29]. Aceste elaborări includ noțiuni, concepte, categorii și termeni din domeniile diplomației, istoriei și

teoriei relațiilor internaționale, științelor politice și relațiilor economice internaționale, însă ultima este ancorată exclusiv pe secolul XX, care, potrivit lui M. Roman, a fost marcat în plan internațional de frământări profunde ce au schimbat harta lumii, iar a doua reprezintă mai degrabă un studiu de factură teoretică. În opinia noastră, listele propuse nici pe departe n-au fost definitive, în sensul că nu se regăsesc unele instituții internaționale și evenimente care au determinat evoluția diplomației și a relațiilor internaționale atât în aspect istoric, cât și la etapa contemporană.

Politica externă și securitatea națională a Republicii Moldova abordate în aspect legislativ-normativ și structural-instituțional, prima fiind elucidată și prin prisma dimensiunii diplomatice, și-au găsit reliefare în lucrările *Republica Moldova: ediție enciclopedică* [30] și *Republica Moldova pe calea modernizării: Studiu enciclopedic* [31]. Avînd drept obiectiv de a prezenta cercetări științifico-practice de caracter totalizator și multiaspectual, aceste elaborări pun în lumină politica externă și politica de securitate națională tratate în plan diacronic și sincron în primul caz și în exclusivitate sub aspectul contemporaneității în cel de-al doilea. Astfel, compartimentul ce ține de politica externă din Ediția enciclopedică include istoria politicii externe de la formarea țărilor românești, în special fiind elucidate instituțiile abilitate cu activități diplomatice, interesul național ca factor determinant al priorităților de politică externă, cooperarea multilaterală de diferit nivel, fiind reliefate cu precădere relațiile cu Uniunea Europeană. Compartimentul consacrat securității naționale conține o succintă analiză a istoriei instituțiilor de securitate și apărare, elucidează suportul normativ de reglementare a politicii de securitate, activitatea autorităților de resort în domeniul asigurării securității statului și cooperarea internațională a Republicii Moldova în sfera securității.

Studiul enciclopedic este consacrat cercetării proceselor complexe de devenire a statului independent Republica Moldova, politicii externe revenindu-i rolul edificator în afirmarea și consolidarea internațională, iar securității naționale – în asigurarea supraviețuirii și funcționalității. În compartimentul dedicat politicii externe investigațiile sînt canalizate pe reliefa parteneriatelor la nivel bilateral, incluzînd relațiile cu Ro-

mânia, Ucraina, Federația Rusă și Statele Unite. În același timp, relațiile cu Uniunea Europeană se regăsesc într-un compartiment distinct, ordine care vine să demonstreze oportunitatea valorificării opțiunii europene [31]. Compartimentul ce ține de securitatea națională conceptual nu este ancorat cu predilecție pe securitatea statului, ci vizează și alte categorii de destinatari, totodată fiind trecute în revistă transformările structurale operate în cadrul sistemului de securitate națională, dar și spectrul de amenințări și riscuri din exterior în contextul conflictului din Ucraina.

La capitolul cercetări de securitate vom remarca apariția în ultimul timp a unor ediții de carte, printre acestea se distinge monografia lui V. Varzari *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*[32], în care și-au găsit reflectare oportunități europene în materie de securitate pentru Republica Moldova.

Manualul lui A. Burian *Geopolitica lumii contemporane*[33], fiind prima elaborare semnificativă din Republica Moldova în materia geopoliticii, include mai multe subiecte: istoria și teoria geopoliticii, globalizarea, abordată în plan multidimensional, sistemul internațional, ordinea mondială, actorii internaționali și perspective ale statului Republica Moldova, fiind supuse analizei prioritățile strategice de dezvoltare, situația geopolitică, lista partenerilor strategici, evoluții militaro-strategice. Lumea contemporană se distinge prin instabilitate și dezechilibru, dar care trebuie lipsite de conotații negative, deoarece „asigură un grad relativ înalt al dinamismului proceselor mondiale și coexistă cu stabilitatea și echilibrul” lor, consideră cercetătorul.

A. Burian invocă descentralizarea relațiilor internaționale și remarcă ridicarea restricțiilor de comportament proprii situației bipolare, mai multe țări fiind în măsură să promoveze politici de sine stătătoare și să-și sporească ponderea pe arena mondială proporțional potențialului tehnico-științific și financiar. În perioada postrăzboi rece hotarele au devenit mult mai deschise, mai flexibile și mai transparente, extinzându-se substanțial spectrul preferințelor și alternativelor provenite „nu atât din considerentele apartenenței de bloc, ci din interesele național-statale reale”.

Potrivit aprecierii lui M. Mureșan, volumul *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane* de C. Hlihor [11] urmărește de a se integra eforturilor de studiere a fenomenului politic

contemporan din perspectivă inter- și transdisciplinară, fiind conceput nu numai ca un demers teoretic, ci și ca un instrument de lucru, deoarece propune o metodologie de analiză care se fundamentează pe explicarea paradigmelor de bază ale teoriei geopolitice: actorii, raportul de putere, interesul și percepția, ele sînt „împrumutate din sfera disciplinelor de graniță, dar transcend nu numai conținutul, ci și semnificația pe care le au în istorie”. Obiectivul declarat de autor este de a demonstra, că deși geopolitica nu este o știință, totuși dispune de paradigmele proprii, care oferă instrumente valide pentru a cunoaște evoluțiile de putere și interes din lumea contemporană, autorul remarcînd că formulele clasice nu pot să ajute la descifrarea evoluțiilor posibile dintr-un cîmp geopolitic din cauza că nu este luat în calcul faptul că „spațiul-țintă este locuit și nu se ține cont de voința și interesul populației din acest teritoriu. Convingerea lui C. Hlihor este că viața internațională a devenit atît de complexă și de diversificată încît a o înțelege doar în baza unei singure discipline practic este insuficient, „analiza din perspectivă istorică, sociologică, economică, antropologică trebuie completată cu dimensiunea geopolitică”, impunîndu-se, în acest sens, însăși redefinirea geopoliticii în cadrul disciplinelor academice care studiază relațiile internaționale.

Lucrarea lui V.Puşcaş *Relațiile internaționale/transnaționale* [34] elucidează cu precizie chiar prin definiție transformările care se produc pe arena mondială, în sensul că raporturile interstatale „nu reprezintă exprimarea totală a interacțiunilor din cadrul sistemului internațional”, împreună cu formula tradițională westfalică, pe scena mondială contemporană un rol important revine actorilor nestatali, care „nu eludează expresia tradițională, dar au dovedit că prezintă o logică proprie – relații transnaționale”. Acest volum este inedit prin forma de realizare, dat fiind că schemele prezentate se dovedesc a fi utile pentru mai buna cunoaștere și explicare a relațiilor internaționale, abordate prin metoda istoricului și logicului, iar în context sînt puse în circulație unele metodologii de cercetare a relațiilor internaționale, cum ar fi cea elaborată de P.Viotti și M. Kauppi.

Din lista suporturilor de curs de semnificație alcătuite în Rusia menționăm următoarele: P. Ţîgankov *Международные отношения*[35] și M.

Lebedeva, *Мировая политика*[36]. Suportul de curs al lui P. Țigankov este perfectat în spiritul sociologiei relațiilor internaționale și include mai multe aspecte, precum fundamentele conceptuale, istoria și teoria, metodologia și epistemologia Relațiilor Internaționale, ordinea, sistemul și mediul internațional, conflictele și cooperarea în cadrul relațiilor internaționale. Autorul mai puțin supune analizei perioada postrăzboi rece, dar insistă asupra stării de destabilizare a sistemului internațional, care presupune că omenirea se află într-o etapă de cotitură a dezvoltării sale, imperativele supraviețuirii, securității și progresului solicitând un model mai sigur al ordinii internaționale, care ar corespunde tendințelor noi, derivate din dedublarea „lumii stat-centriste” și coexistența ei cu alta, a actorilor netradiționali.

Suportul de curs perfectat de M. Lebedeva, fiind destul de bine apreciat în Federația Rusă, în particular de A. Bogaturov sau de V. Kulaghin, înglobează două seturi de probleme ce țin de politica mondială: istoria și teoria, tendințele, problemele și aspectele ei principale. Politica mondială, conform M. Lebedeva, cercetează procesele politice care se desfășoară în lumea contemporană, dar din perspectiva dezvoltării lor, fiind orientată la prezent și la viitor și se află în strânsă conexiune cu practica politică. Înțelegerea politicii mondiale presupune cunoștințe provenite din alte discipline: istoria, economia, dreptul, sociologia sau psihologia. Sistemul relațiilor internaționale, asociate cu relațiile inter-statale, rămâne în continuare unul dintre „cele mai importante elemente structurale din cadrul sistemului politic contemporan al lumii”, care include o multitudine de actori, aceasta fiind extinsă pe contul agenților transnaționali, dar în contextul că statului îi revine rolul primordial.

Manualul universitar *Teoria das relacoes internacionais*, autor A. Moreira [37], este elaborat în spiritul teoriei instituționalismului liberal, în varianta școlii engleze, un rol important fiind rezervat organizațiilor internaționale guvernamentale și societății internaționale, dar nu neagă nici ponderea potențialului statului. El numește Relațiile Internaționale „un domeniu interdisciplinar”, dat fiind că știința politică „se autonomizează” în raport cu normativismul dreptului constituțional, iar Relațiile Internaționale devin autonome față de știința politică, ele solicită grupuri polivalente de cercetători și pluralismul specializării

pe domenii din cauza că studiul problemelor contemporane nu se mai supune definițiilor tradiționale. Alte probleme de importanță deosebită care și-au găsit elucidare vizează comunitatea și integrarea internațională, polemologia, dialogul și actorii internaționali.

Încheiem lista elaborărilor cu statut de manuale prin punerea în lumină a două cărți, perfectate mai puțin tradițional, în accepția noastră : *Relații Internaționale : școli, curente, gânditori*, redactată de M.Griffiths[38], și *Relații Internaționale* elaborată de J.Goldstein și J.Pevehouse[39]. Manualul perfectat de M. Griffiths în versiunea personalizată a textului prin trecerea în revistă a autorilor și contribuțiilor acestora la dezvoltarea unor teorii este util, potrivit opiniei lui I. N. Sava, prin inițierea în curente principale de gândire din studiul relațiilor internaționale și contactul cu lucrările celor care au ilustrat aceste curente, deși, considerăm, maniera de a realiza plasarea în baza gânditorilor contra școlilor suferă de unele curențe, cum ar fi mai ales poziționarea unor teoreticieni. Abordînd subiecte de securitate internațională și de economie politică internațională, temele propuse pentru valorificare, conform autorilor celei de-a doua lucrări, sînt tratate dintr-o perspectivă „ce pornește de la om”, în contextul că relațiile internaționale se referă la popoare și la culturi din întreaga lume. Aplicînd cu precădere metoda descriptivă de investigație științifică, autorii susțin că în pofida aparențelor „era postrăzboi rece a fost mai pașnică decît războiul rece” din cauza că cheltuielile și conflictele militare s-au diminuat, iar ordinea mondială „nu a scăpat de sub control prin agresiune nestăpînită și război”. Altă concluzie este că, deși globalizarea erodează suveranitatea, statele rămîn totuși cei mai importanți actori internaționali, actorii nestatali exercită influență prin corporațiile multinaționale, organizațiile nonguvernamentale și cele interguvernamentale.

Volumul *World Politics. Trend and Transformation*[40], reperfectat de Ch. Kegley-jr. și E. Wittkopf pînă la ediția a opta, pune în lumină transformările accelerate care se produc în politica mondială în perioada postrăzboi rece, prezentînd tendințele noi în evoluția relațiilor internaționale și extinderea proceselor globale, invocă oportunitatea actualizării teoriilor clasice pentru interpretarea și înțelegerea evenimentelor contemporane și identifică provocările noi la adresa umanității

prin abordarea a cinci blocuri mari de probleme: tendințe și transformări în politica mondială, actorii internaționali, bunăstarea globală, conflictele globale, managementul lor, secolul problematic XXI. Susținând că statul rămâne principalul actor internațional și definind sistemul politic ca pe un model de interacțiune dintre agenții politicii mondiale, considerându-se că acesta este supus schimbării și se îndreaptă spre un sistem global, în cadrul căruia se află în opoziție două tendințe – integrarea și fragmentarea, persistența și schimbarea. Agenda globală se referă la oportunitatea determinării configurației ordinii mondiale noi, important fiind de a percepe diferența dintre „lumea cum este” și „lumea cum trebuie să fie”.

Înșiruirea acestor ediții cu statut de culegeri de articole mari și manuale este oportună pentru reliefaarea subiectelor ce țin de ontologia, epistemologia, metodologia, istoria și teoria relațiilor internaționale, dat fiind că această tematică se regăsește cu precădere în cărțile de asemenea factură, ordine care nu presupune însă lipsa studiilor monografice, cum ar fi lucrarea lui S. Guzzini *Realism și relațiile internaționale*[41], nemaivorbind de elaborările fondatorilor și exegeților unor teorii sau idei, ca exemplu ar putea figura lucrarea lui J. Mearsheimer menționată mai sus, dacă este să ne referim la perioada postrăzboi rece. Numărul relativ mai mic de elaborări monografice în domeniile statutului disciplinar-academic și teoriilor relațiilor internaționale s-ar explica prin complexitatea și dificultățile înseși ale procesului de cercetare și, în același timp, prin realizarea investigațiilor în dinamică, prin studii comparative, dar care nu sînt extinse într-o măsură foarte mare.

Practic a devenit axiomatică supoziția că relațiile internaționale postrăzboi rece sînt marcate de globalizare, acestui proces fiindu-i consacrate foarte multe elaborări, probabil deține înțietatea la acest capitol, cu atît mai mult că viziunile și aprecierile se dovedesc a fi extrem de variate, începînd cu apologetica deplină și încheind cu respingerea în totalitate. În Republica Moldova, unele dintre cele mai consistente elaborări ar fi: V. Sakovici, *Антиглобализм: причины, сущность и основные формы*[42] și *Globalistica*[43], ultima fiind în coautor cu Gh.Rusnac. Însăși denumirea primei cărți a indicat asupra mesajului: esența antiglobalismului rezidă în proiectul unei alternative democratice

a globalizării neoliberale, orientate spre construirea unei civilizații noi, juste, bazate pe colaborarea echitabilă reciproc avantajoasă între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare, realizarea obiectivelor urmărite presupunând modificarea modelului actual neoliberal dominant și trecerea la cel de alternativă, fondat pe colaborare și ajutor reciproc.

.Hirst și G.Thompson prin studiul monografic *Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilitățile de guvernare*[44], de asemenea, manifestă scepticism exprimat prin definiție față de procesele economice marcate de globalizare, dar nu din perspectiva necesității de a înlocui modelul neoliberal actual cu unul de alternativă, ci se declară optimiști față de viabilitatea strategiilor naționale de control și de guvernare a economiei internaționale. Conceptul „globalizare” este pus sub semnul întrebării din cauza susținerii creșterii și aprofundării relațiilor internaționale comerciale și de investiții, economiei mondiale deschise a comerțului între națiuni și suveranității „noi”, mai multe dimensiuni fiind controlate de către instituții internaționale, blocuri comerciale și acorduri interstatale, acestea asigurând existența unor politici comune. Considerăm că administrarea recesiunii economice începută în 2008 a confirmat justetea mai multor aserțiuni în favoarea statului, mai ales prin acțiunile Administrației Statelor Unite ale Americii.

Din lista extrem de numeroasă și variată a titlurilor de elaborări consacrate cercetării acestui subiect multidimensional mai invocăm lucrarea autorilor D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt și J. Perraton *Transformări globale. Politică, economie și cultură*[45] care, potrivit supoziției lui M.Mann, „este o carte cuprinzătoare și bine documentată, argumentele sînt expuse cu precizie, iar concluziile decurg din dovezi”, conform aprecierii lui J. Nye, „este o combinație uimitoare de istorie, științe politice și economie ce aruncă o nouă lumină asupra schimbărilor din secolul XXI”, iar P. Dicken susține că „aceasta reprezintă o analiză impresionantă și foarte cuprinzătoare a proceselor politice, economice și culturale complexe ce configurează și reconfigurează lumea în care trăim”. Chiar dacă practic este imposibil de a prezenta un studiu exhaustiv în problemele globalizării, considerăm că această lucrare se distinge printr-o încărcătură înaltă conceptual-analitică realizată în plan istoric și în aspect multidimensional, subiectele-țintă fiind bine definite, iar

concluziile-bine argumentate, inclusiv prin polemică științifică directă sau indirectă cu alte viziuni, chiar dacă autorii rămân sub incidența unor percepte și idei ale școlii de care aparțin. Investigațiile sînt realizate prin confruntarea ideilor celor trei perspective, hiperglobalistă, sceptică și transformativistă, fiecare dintre acestea reflectînd „un set general de argumente și concluzii despre globalizare ca fenomen social”, pe cînd sursele majore de controverse vizează conceptualizarea, cauzalitatea, periodizarea, impactul și traiectoriile. Autorii percep globalizarea ca pe „un proces, un set de procese care întruchipează o transformare cardinală în organizarea spațială a relațiilor și tranzacțiilor sociale generînd fluxuri și rețele transcontinentale sau interregionale de activitate, interacțiune și exercitare a puterii”, acest fenomen fiind asociat cu o structură dinamică stratificată, aflată mereu în evoluție, care cuprinde toate domeniile vieții sociale, însă deloc nu reflectă o logică liniară simplă, a dezvoltării, și „nici nu prefigurează o societate sau o comunitate mondială”. Globalizarea întretaie frontierele politice, iar conținutul ei se deosebește de alte concepte apropiate precum interdependența, care presupune relații simetrice de putere între actori; integrarea, care se referă la procese de unificare economică și politică ce prefigurează un simț al comunității, destine legate și instituții de guvernare comune; universalismul, pe motivul că interconexiunea globală nu este resimțită de toate popoarele și de toate comunitățile în aceeași măsură și în același mod; convergența, din cauza că nu prevede armonie crescîndă sau omogenitate. Aceste precizări, în opinia noastră foarte importante, vizează sensul strict al conceptelor, chiar dacă similitudinile de conținut în unele cazuri, globalizare – interdependență, par a fi mai apropiate decît consideră autorii studiului monografic, iar ultima poate fi și asimetrică.

Trecînd de la relieffarea structurii, abordată ca însușire, la agenți, cu precădere la cei majori, formatori de sistem, NAFTA, CEAP și UE, remarcăm accesibilitatea netă a surselor bibliografice consacrate construcției europene, dar totodată, considerăm relevante studiile comparative cu titlu de articole științifice în problemele proceselor de integrare regională, printre care nominalizăm: Young Jong Choi și J. Caporaso *Comparative Regional Integration* [46] și G. Drobot *К вопросу формирования и развития региональных экономических*

организаций (экономико – политологический подход)[47]. Subliniem că referindu-se la perfectarea cercetărilor elaborate la interferența teoriei relațiilor internaționale și studiilor regionale concrete, dar exemplificînd prin regiunea Asiatico-Pacifcă, M. Mamonov a remarcat numărul lor foarte mic, el a indicat asupra monografiei colective *International Relations Theory and the Asian-Pacific/*. Ikenberry and M. Mastanduno (eds.) [48] și a două studii monografice din Federația Rusă: A. Bogaturov *Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после Второй мировой войны 1945-1995*[49], A. Voskresenski, *Россия и Китай. Теория и история межгосударственных отношений*[50]. Cercetătorii americani sînt de părere că în regiunea Asiatico-Pacifcă s-a format „un spațiu politic internațional nou care se dovedește a fi comparabil prin influență și importanță cu cel euroatlantic”, în timp ce stabilitatea și securitatea în regiune depinde în cea mai mare măsură de relațiile dintre China, Statele Unite și Japonia, însă dilema securității în varianta ei clasică nu poate fi aplicată pentru analiza situației din această zonă, mai ales din considerente de sorginte istorico-psihologică și teritorial-geografică. A. Bogaturov, consideră M. Mamonov, se dovedește a fi unul dintre primii cercetători care a propus ca sistemul est-asiatic să nu fie abordat ca o formă mutilată a ordinii mondiale stabilite la Yalta-Potsdam sau la Bruxelles-Washington, ci în calitate de variantă alternativă de organizare a ordinii politice internaționale sau chiar ca un model reprezentativ al sistemului relațiilor internaționale al Sudului.

Este de precizat că M. Mamonov a remarcat existența unei probleme metodologice esențiale în cadrul cercetărilor regionale, care mult timp n-a permis depășirea studiilor de caz, în sensul că la baza lor erau puse procesele ce s-au produs în spațiul european, iar aspectele care nu se includeau în această schemă erau fie că ignorate, fie tratate ca „particularități regionale”, făcîndu-se imposibil în asemenea ordine de idei de a aplica alte programe metodologice de explicație decît cele de factură istorică sau culturologică[51]. Sîntem de părere că, în pofida criticilor vehemente și a scepticismului manifestat, construcția europeană continuă să rămîină în marea majoritate a cazurilor un model de realizare a integrării regionale, cauza fiind că a avansat cel mai mult

în implementarea acțiunilor de acest gen. Cît despre devenirea UE și transformarea într-un actor internațional major, de asemenea, atestăm o mulțime de elaborări, însă, în mod paradoxal, este foarte dificil de a evidenția o lucrare fundamentală atotcuprinzătoare, probabil din cauza imensității și complexității problemelor. Totuși, ținînd cont de această derogare, vom nominaliza cîteva studii care prin denumirea lor indică asupra subiectelor abordate: S.Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*[52], W.Molle *Economia integrării europene: teorie, practică, politici*[53], *The European option of the Republic of Moldova* /coord. V.Moraru[54], *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării* /coordonator: V.Moraru[55]. Nu insistăm asupra înșiruirii în continuare a publicațiilor din cauza că elaborările în domeniul integrării regionale trebuie tratate cu maximă atenție datorită schimbărilor care se produc, mai ales în cazul Uniunii Europene, însă vom invoca numai una, de relevanță.

S.Kahn atribuie un rol important Uniunii Europene în procesul de reconfigurare a ordinii mondiale și schimbării structurii sistemului internațional postrăzboi rece, subliniind, în același timp, că aceasta nu reprezintă o entitate constituită în deplină armonie între statele-membre. Uniunea Europeană este o asociație politică bazată pe voința statelor suverane de a se angaja în procese de cooperare, urmărind actualmente edificarea unui tip nou de sistem internațional, în cadrul căruia își rezervează rolul de a fi un actor major. Construcția europeană se dovedește a fi prin excelență un edificiu de caracter politic, implementarea valorilor democratice universale reprezentînd obiectivul fundamental pentru funcționalitatea ei și, totodată, transformă pozițiile statelor naționale, deoarece perioada de relații fondate pe raporturi de forță, dominație și supunere este deja istorie. În același timp, modelul de realizare a cooperării europene n-a devenit universal, dat fiind că rămîne viabilă competiția dintre formele clasice și formele contemporane de înstrăinare a suveranității naționale, deși construcția europeană frecvent este redată ca exemplu de colaborării multilaterale. Construcția europeană, potrivit opiniei lui S.Kahn, este singura entitate internațională care presupune unificarea mai multor sectoare, renunțînd la război în calitate de mijloc de soluționare a litigiilor și renunțarea parțială la frontiere, situație

care plasează UE în fruntea proceselor de reconfigurare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece [52, p.168-170].

Subiectul replierilor geostrategice operate de statele ex-socialiste central și sud-est europene abordate în totalitatea lor, de asemenea, nu se regăsește într-o lucrare de sinteză, ci este valorificat științific la nivel național sau cel mult subregional, dat fiind că „tranziția a avut trăsături comune, dar și multe discrepanțe majore, provenite din multiple aspecte și forme de schimbare politică”[56, p. 59,69]. Numitorul comun al cercetărilor este că popoarele din statele postcomuniste s-au angajat în edificarea statului de drept, a societăților democratice și crearea economiei funcționale de piață, obiectivele strategice urmărind fiind integrarea europeană și euroatlantică, oportunitate care solicita reorientarea priorităților strategice de dezvoltare. Una dintre lucrările de acest gen este *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union: Reckoning with the Communist Past*/ Stan Lavinia ed. [57], în care problemele justiției din trecutul comunist și din perioada tranziției sînt abordate prin studiu comparativ. O elaborare științifică relevantă a fost perfectată de G. Kolodko *Глобализация и перспективы развития постсоциалистических стран*[58], prin care abordează transformările economice în statele postsocialiste prin prisma impactului globalizării, aceste două procese ireversibile sînt considerate trăsături caracteristice ale contemporaneității. În același timp, el indică asupra particularităților transformărilor de sistem și decalajului dintre statele din Europa, din spațiul Comunității Statelor Independente și din China.

V.Saca supune cercetării tranziția postcomunistă, inclusiv din Republica Moldova, aplicînd analiza sistemică în formula „interes politic - relație politică”, îmbinînd două mecanisme: general - tranzițional și particular - relațional și de interes, care sînt abordate în devenirea și funcționalitatea lor. *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzițorii*[59] prezintă caracterul multivectorial și, totodată, contradictoriu al tranziției, rezultatele de asemenea fiind diferite, în unele cazuri se atestă progres, în altele regres sau chiar eșec. Însă fiind abordată în ansamblu, tranziția se dovedește a fi o perioadă extrem de instabilă, interesele și relațiile multiple de asemenea se caracterizează prin in-

stabilitate, cunoscînd multe ascensiuni și căderi, situație care provine atît din condițiile ambientale divergente ale sistemului social, cît și din capacitățile slabe de extindere și de influență a sistemului precum și din calitatea joasă a conducerii.

În Republica Moldova, investigațiile științifice în materia relațiilor internaționale și a studiilor diplomatice au debutat la mijlocul anilor '90 ai secolului XX, fiind expresie a „necesității pregătirii specialiștilor în acest domeniu elitar pentru stat, care din primele zile de la obținerea independenței a început să-și formeze structurile politicii externe și să-și promoveze interesele pe arena mondială” [60,p.10]. Inițierea cercetărilor reflecta realitățile politice noi, incluzînd cerințele de cadre calificate. Altă cauză a realizării investigațiilor ar fi, în opinia noastră, interesele științifice, pasiunea sau chiar vocația unor oameni care se consacră acestui domeniu important și interesant, rezultatele activității lor exprimîndu-se atît în cercetarea științifică, cît și în pregătirea specialiștilor. Însă într-o perioadă relativ scurtă de timp încă nu s-a format o școală științifică națională în domeniu, iar instituțiile și subdiviziunile de profil cooperează minimal în valorificarea temelor de investigație de interes comun. Totodată, este necesar de notat că în decursul de circa două decenii acest demers disciplinar – științific s-a consolidat structural – instituțional și s-a diversificat tematic, două blocuri mari de probleme fiind cercetate cu predilecție: politica externă, serviciul diplomatic și studiile europene, alta este istoria și teoria relațiilor internaționale, istoria diplomației și globalistica.

Ținînd cont de complexitatea obiectului de studiu și statutul disciplinar-științific al Relațiilor Internaționale, avînd în calitate de suport teoretico-metodologic prevederile științei postneclasice și transformările care se produc în caracterul relațiilor internaționale din perioada postrăzboi rece, considerăm că ar fi oportun a iniția procedura de revizuire a deciziei Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură din 1948, prin care „relațiile internaționale” sînt stabilite ca parte componentă a „științei politice”, sursele bibliografice pe care le-am valorificat mai sus în marea lor majoritate vin să confirme relevanța și justetea propunerilor noastre. Invocarea de către V.Teosa și V.Moșneaga a Procesului de la Bologna ca mijloc important de inte-

grare a Republicii Moldova în comunitatea internațională, în sensul că „nu este reușită și binevenită de a submina decizia elaborată de experții internaționali” [61,p.16], a devenit istorie din cauza că nu reflectă realitățile noi și suferă de apologetică. Relațiile Internaționale formează o disciplină academică de sine stătătoare, obiectul de studiu include alte instituții, procese și câmp de aplicare decît Științele Politice, metodologia în linii mari fiind comună.

Considerăm necesar de a remarca succint și eforturile structurilor asociative în domeniu, ele, de asemenea, prin studiile elaborate contribuie la valorificarea aplicativă a mai multor subiecte de politică externă a Republicii Moldova. Printre studiile realizate vom nominaliza următoarele: *De ce avem nevoie de NATO? Sau existența Republicii Moldova ca stat suveran depinde de aderarea la NATO* [62], în care D.Mînzărari și V.Ioniță argumentează oportunitatea integrării euroatlantice a Republicii Moldova ca fiind premisă pentru realizarea aderării la UE, supoziție care este fondată pe experiența statelor postsocialiste central- și sud-est europene; *Realizarea Planului de Acțiuni UE-Moldova (februarie 2005 – ianuarie 2008)* [63] reprezintă o cercetare prin care este evaluat procesul de implementare a prevederilor documentului menționat din cadrul Politicii Europene de Vecinătate și urmărește de a reliefa realizările, impedimentele și insuccesele Republicii Moldova prin analiza criteriilor stabilite de monitorizare și estimare pe interior și exterior din partea Comisiei Europene; *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)* [64] reliefează prioritățile diplomației Republicii Moldova în perioada vizată, supunînd cercetării dezvoltarea relațiilor bilaterale în special cu partenerii strategici, acțiunile de consolidare a securității naționale și participarea la procesele și instituțiile de cooperare multilaterală, activități îndreptate spre recunoașterea și respectarea calității de stat neutru și spre asigurarea și menținerea sprijinului internațional în vederea reglementării favorabile a conflictului din raioanele de est. În același timp, sînt remarcate insuccesele în realizarea obiectivelor strategice propuse, în special reîntregirea țării și integrarea europeană.

Așadar, evenimentele dramatice care au avut loc după sfîrșitul conflagrației bipolare globale sub incidența multiplelor reconfigurări în schimbare și-au găsit diferită interpretare în literatura de specialitate,

această situație se explică prin complexitatea proceselor și fenomenelor ce s-au produs, varietatea de opinii și evaluări fiind un indicator elocvent al descentralizării relațiilor internaționale.

1.2. Transformarea structurală a sistemului internațional: repere teoretico-metodologice și epistemologice ale investigațiilor

Teoria este un instrument intelectual care contribuie la organizarea procesului de cunoaștere în conformitate cu prioritățile trasate în activitatea de cercetare, prin aplicarea în formă reglementată a metodelor de investigație științifică. În aspect filosofic, teoria alcătuiește o construcție simbolică, un set de legi, ipoteze și definiții, teoreme și axiome îndreptate spre examinarea sistematică a fenomenelor abordate, procesul de investigație reprezentînd o conexiune dintre variabile care urmăresc explicarea și înțelegerea obiectului cercetat. C.Hempel aseamănă teoria științifică cu o rețea complexă desfășurată în spațiu, în care termenii sînt reprezentați în formă de noduri, iar firele de legătură se referă în parte atît la ipotezele fundamentale, cît și la cele arbitrare pe care le conține: „întregul sistem se extinde asupra planului de observație și se atașează prin regulile de interpretare, acestea nefiind altceva decît firele ce nu se includ în rețea, dar leagă anumite părți ale ei prin încrustări speciale în formă de simplă observație și asigură astfel funcționarea rețelei ca teorie științifică”. A.Kaplan susține în aceeași ordine de idei că posibilitatea implementării reușite a unei teorii nu este o condiție absolut necesară pentru succesul ei, pe cînd aplicarea incorectă poate să se soldeze cu repercusiuni nefaste care nu țin numai de această teorie, indispensabilă fiind conexiunea cu fenomenul abordat. Oferind contextul intelectual în care se percepe obiectul idealizat de cercetare și reprezentînd conexiunea deductivă din cadrul unui set de legi, în care unele sînt premise pentru extragerea altora, teoria este necesară pentru reglementarea volumului enorm de informație în domeniu, în absența ei ar fi dificil de determinat ce trebuie de explicat. Există însă unele cazuri, subliniază A.Kaplan, cînd o teorie poate să se dezvolte parcă de la sine, fără contact nemijlocit cu realitatea. Teoria, conform lui Ph.Brailard, prezintă prin esență o expresie care se dorește a fi coerentă și sistemică, ea exprimă

cea ce știm sau ce credem că știm despre realitate. Însă nici o teorie nu se dovedește a fi în măsură să explice realitatea în toată complexitatea ei, orice teorie prezentând în sine o schematizare a unui fenomen, o expresie abstractă a aspectelor pe care le consideră importante și, deci, implică o activitate de selectare și ordonare a fenomenelor și datelor. D.Either din contra, este de părere că principala prerogativă a teoriei științifice constă în a explica un fenomen, urmărind să stabilească linii de cauzalitate între elementele pe care le conține, iar o altă funcție se rezumă la pronosticarea evoluției realității care alcătuiește obiectul ei de cercetare.

K. Popper consideră că teoria științifică poate fi reprezentată ca un sistem de enunțuri și ipoteze logic ordonate, care trebuie întotdeauna să fie în măsură să explice plenar succesul celei precedente. I. Lacatos exprimă părerea că alegerea corectă a teoriei bine verificate în vederea implementării ei se bazează pe principiul „trecutul determină viitorul”, pe când în opinia lui S.Toulmin, concepțiile, teoriile și procedeele de explicare trebuie supuse evaluării în termenii adaptării lor la mediul înconjurător, abordat în calitate de câmp intelectual de probleme, dezvoltarea științei realizându-se ca rezolvare a acestor probleme. D.Sanders se realizează la elaborările lui I.Lacatos susținând că toate teoriile prin esența lor se dovedesc a fi un „nucleu” în mare măsură nonnegociabil și nonfalsificabil, dar totodată, și un set de enunțuri verificabile derivate mai mult sau mai puțin din acest nucleu. La rândul lor, acestea din urmă se împart în enunțuri care pot fi evaluate empiric, prin examinarea detaliată a calculului decizional al decidenților politici individuali (nivelul adoptării deciziilor) și enunțuri care necesită testare empirică în contextul modelului transnațional al intereselor sau al cooperării (nivelul structural)[65,p.381]. Conform opiniei expuse de K.Holsti, obiectivele activității de teoretizare urmăresc optimizarea înțelegerii „lumii politice internaționale”, teoriile trebuie să-și conserveze rădăcinile în realitate, dat fiind că progresul intelectual se exprimă mai ales prin a ține pasul cu faptele, supoziție care vine în conflict cu solicitările metodologice ale lui K.Waltz cu privire la necesitatea de a evita reducționismul în numele sporirii gradului științific.

Prin urmare, teoria apare la etapele superioare ale dezvoltării unei științe, incluzând un mecanism coerent și logic exprimat de elaborare

și confirmare a cunoștințelor. Sub aspect metodologic, rolul esențial în elaborarea unei teorii revine obiectului idealizat, alcătuit din modelul teoretic al conexiunilor organice care reflectă, pe de o parte, realitățile abordate, iar pe de alta, programul de investigație care este implementat și valorificat în procesul de fundamentarea ei, dat fiind că orice construcție teoretică solicită demonstrare în regim expres.

Referindu-se la știința relațiilor internaționale, St.Hoffmann face deosebire între „teorie ca set de răspunsuri”, aceasta cuprinde ipoteze explicative ce au menire să definească regulile jocului în politica internațională, și „teorie ca set de întrebări”, prin care subînțelege eforturile de a fundamenta o direcție corectă de investigație a problemelor mondiale, atenția fiind orientată asupra „celor mai importante variabile menite să furnizeze cercetătorilor un instrument adecvat investigațiilor realizate”[66, p.29]. Ceva mai târziu, făcând o succintă trecere în revistă a problemelor ce se aflau în calea consolidării științei relațiilor internaționale, mai ales „din cauza dominației americane”, St.Hoffmann acreditează ideea că o „știință” fără teorie poate să existe, ca știință cu o paradigmă, care mai mult timp n-a fost alta decât cea realistă. Este de precizat în acest sens că T. Kuhn, de asemenea, punctează asupra deosebirilor dintre paradigmă și teorie: paradigma conține elemente filosofice și sociologice, pragmatice și istorice care nu pot fi reduse la cele pur teoretice (M.Masterman indentificând douăzeci și una de diferențe în utilizarea acestui termen), pe când teoria, alături de legi și noțiuni, este considerată elementul logic al paradigmei. I. Lacatos se pronunță în același context de idei, fiind de părere că o teorie își păstrează actualitatea pînă cînd nu apare una mai perfectă, în timp ce P. Feyerabend exprimă o supoziție diametral opusă, el subliniază nu fără temei că o teorie niciodată nu se acordă plenar cu toate datele, ea este înconjurată de necoincidențe. Respingînd dihotomia popperiană teorie/practică pe motivul că „practica din start este încărcată de teorie”, R.Walker din perspectivă epistemologică afirmă că teoriile prezintă în sine cadrul intelectual care face lumea inteligibilă: „teoria este utilă în funcție de puterea de explicare, care poate fi evaluată conform unor criterii, cum ar fi consecvența logică internă în utilizarea conceptelor, verificarea empirică a afirmațiilor, evidența empirică a rezultatelor derivate din teorie

și gradul de echilibrare”[38, p.343]. În accepția lui H.Morgenthau, care se pronunță într-un cadru mai larg, misiunea teoriei este de a introduce ordine și sens într-o masă enormă de fenomene care, în caz contrar, „ar rămîne deconectate și ininteligibile”: „teoria constă în stabilirea faptelor și înțelegerea lor prin intermediul rațiunii”, realitatea fiind posibil de explicat numai dacă există „o schiță rațională, o hartă care sugerează eventualele sensuri ale politicii externe”[67, p.44].

Realismul politic este acea teorie care s-a dovedit a fi în măsură să prezinte argumentele necesare ce au permis de a demonstra diferența calitativă a problemelor internaționale și de a face inaplicabile construcțiile științifice care derivă din studiul comunităților naționale. În acest sens, realismul politic, al cărui dezvoltare de la Tucidide pînă în zilele noastre, potrivit lui A.Tellis, „poate fi înțeleasă ca fiind o cale lungă spre teorie științifică”, și-a fixat obiective foarte ambițioase pentru cercetările sale, urmărind să propună un program coerent de analiză științifică a politicii internaționale. Termenul „interesului definit ca putere” asigură conexiunea dintre rațiune, care tinde să conceapă politica internațională și faptele de cunoscut, contribuindu-se astfel la înțelegerea politicii externe ca sferă independentă de activitate umană și nereductibilă către alte domenii de activitate. Politica și societatea sînt guvernate de legi obiective, ale căror rădăcini se găsesc în natura umană eternă și imuabilă, unicii actori ai relațiilor internaționale fiind statele, care tind să-și realizeze interesele exprimate în termenii puterii, iar acestea, la rîndul lor, stabilesc ierarhia sistemului internațional abordat pe orizontală.

Postulatul fundamental al realismului politic constă în diferența calitativă dintre politica internă și politica internațională, ultima identificîndu-se cu politica externă. Deși au bază comună - statul, politica internă și politica internațională sînt autonome una în raport cu alta și, prin urmare, este legitimă o știință independentă a Relațiilor Internaționale. H.Morgenthau este unul dintre primii cercetători în domeniu care au numit Relațiile Internaționale „știință”, el considerînd indispensabilă „o teorie care urmărește să înțeleagă politica internațională așa cum este, cum ar trebui să fie potrivit naturii sale și nu cum ar dori oamenii s-o vadă”[66,p.55]. Fără a postula în mod direct indispensabilitatea unei discipline științifice de sine stătătoare, R.Aron a aprofundat ideea

diferenței între politica internă și politica internațională, susținând că deosebirea va exista atît timp cît nu va fi format un stat global cu o guvernare mondială.

Incontestabil este că realismul politic, numit de S.Guzzini „o tradiție istorică”, „suport științific principal al unei noi științe sociale, apărută în contextul academic și politic al unei noi supraputeri”[41, p.78], a avut o influență deosebită atît asupra mediului academic, dar nu numai cel american, cît și a cercurilor guvernante, în special din Statele Unite, marcînd pentru mai multe decenii dezvoltarea științei relațiilor internaționale în ansamblu. Fundamentarea investigațiilor pe legile obiective ale evoluției societății, analiza riguroasă a politicii internaționale, refuzul idealurilor abstracte și iluziilor sterile, acești și alți factori au contribuit la creșterea numărului de cercetători și au favorizat aprofundarea, iar mai apoi și diversificarea elaborărilor științifice în domeniul Relațiilor Internaționale. Exigențele în extindere din partea oficialităților americane de fundamentare intelectuală și justificare a actelor de politică externă, refuzînd naivitățile liniștitoare din trecut și propunînd strategii de durată în condițiile războiului rece, au asigurat financiar și instituțional investigațiile în domeniu, dată fiind îmbinarea priorităților cercetărilor științifice cu direcțiile politice strategice. Realismul a funcționat ca paradigmă în măsura în care stabilea limitele cercetării, oferind, conform accepției lui J.Vasquez, un instrumentar fundamental de analiză, indicînd oamenilor de știință ce se cunoaște despre lume, ce nu se cunoaște despre ea, cum ar trebui să vedem lumea dacă vrem să cunoaștem ceea ce încă nu este cunoscut și ce merită cunoscut[41,p.31]. Stabilind limitele unei discipline academice, realismul politic a definit comunitatea de cercetători care a fundamentat cîmpul de studiu. Îmbinînd cultura diplomatică tradițională din Europa cu strategiile de politică externă a Statelor Unite ale Americii și științele sociale americane, potrivit lui St.Hoffmann, realismul a propus paradigma tendințelor universale imuabile ale statelor îndreptate spre realizarea intereselor naționale definite în termenii puterii.

Considerăm că J.Vasquez revendică nefondat calitatea de paradigmă idealismului politic pe motivul că „a avut un rol important în instituționalizarea domeniului și în accentuarea atenției asupra pro-

blemelor războiului și păcii”, în aceeași ordine de idei pronunțându-se și alți cercetători, cum ar fi Ch.Kegley-jr. și E.Wittkopf, care invocă „dominația retoricii politice și discursului academic idealist în perioada interbelică”[40,p.31]. În accepția noastră, idealismul politic n-a format în ultimă instanță o comunitate academică, ci a întrunit o varietate largă de specialiști din domenii deosebite, mai ales juriști și ziariști experți în economie, iar polemica întreprinsă de E.Carr, după cum încearcă să demonstreze S.Guzzini, a fost realizată indirect, din cauza falimentului științific al oponenților, E.Carr avînd nevoie de un sistem de referință critică pentru fundamentarea elaborărilor sale.

Se cuvine de remarcat, de asemenea, că în mediul american de investigație teoria este abordată într-un sens larg, în contextul preocupărilor de filosofie a științei, cu predilecție de factură pozitivistă, iar în cazul Relațiilor Internaționale se înscrie în cercetările de filosofie a politicii. Deseori teoria este abordată în sens reglator – utilitarist, dar și normativ, însă în ultimul caz, precizăm, nu din perspectivă structural-sistemică, cum este idealismul politic, ci a agenților, avînd menire de a contribui la facilitarea formulării problemelor și definirii priorităților în activitatea de cercetare științifică, utilizării metodelor de investigație și determinării limitelor praxiologice de evaluare ale cunoștințelor despre un anumit domeniu[68,p.180-181]. R.Walker subliniază că teoriile relațiilor internaționale prezintă interes ca „expresii ale limitelor imaginației politice contemporane”, pe cînd în concepția lui J.Dougherty și R.Pfaltzgraff termenul „teorie” aplicat în Relațiile Internaționale poate să primească diferite forme de exprimare și este utilizat în mai multe ipostaze: este echivalată cu filosofia, ideologia și ipotezele; poate fi de caracter atît inductiv,cît și deductiv; este fie sistemică, fiind o schemă de clasificare, fie asimetrică, asigurînd poziționarea și verificarea datelor; poate fi normativă, indicînd modul de comportament al actorilor în diferite situații; poate alcătui un set de recomandări politice destinate urmării și desfășurării unor activități [69,p.16-17]. Referindu-se la conținutul și condițiile care s-ar impune ca să întrunească teoria generală a Relațiilor Internaționale, Q.Wright acreditează ideea că aceasta trebuie să prezinte prin esență totalitatea cunoștințelor atotcuprinzătoare, coerente și autoreglatoare ce contribuie la conceperea, pronosticarea, evaluarea și controlul relațiilor dintre state și condițiilor din lume. De fapt,

cercetătorul a anunțat o teorie destul de ambițioasă, care ar include toate aspectele domeniului, întrunind câteva cerințe importante, precum : să fie expusă precis și laconic în cuvinte generale; să nu conțină multe excepții; să omologheze ideile promovate precis, pe scurt și cu o doză de eleganță. Într-adevăr, „cercetătorii în materie întotdeauna tind să imprime adevărului științific o anumită notă de frumusețe estetică, care, la rîndul ei, trebuie să se afle în conexiune cu simplitatea intelectuală și, implicit, se impune cu necesitate concordanța logică între părțile componente ale teoriei. La rîndul ei, teoria trebuie formulată astfel încît să ofere posibilități valide pentru perfecționare, nemaivorbind de cizelare și verificare”[69, p.18-19]. În acest context de idei, teoria este chemată să contribuie la conceperea cît mai obiectivă a Relațiilor Internaționale, dată fiind prezența imanentă a unei doze mai mari sau mai mici de subiectivism generat și canalizat fie pe diferiți factori primordiali, fie de relevanță mai redusă. Teoria trebuie, de asemenea, să ofere posibilitate de pronosticare a unor evenimente și să ajute la formarea unor judecăți de valoare. Nu este mai puțin adevărat însă că o asemenea construcție intelectuală care ar corespunde unor exigențe foarte ridicate se dovedește a fi extrem de complicată și greu accesibilă, după cum a recunoscut însuși Q.Wright.

Spre deosebire de Q. Wright, care nu trasează o linie strictă de demarcare între abordarea empirică și cea normativă, J. Rosenau le delimitează mai distinct, deși le consideră la fel de importante, însă are temeri că acestea pot fi denaturate în cazul cînd sînt confundate „ce este” și „ce trebuie să fie”. Conform lui J. Rosenau, teoreticianul trebuie să recunoască și să pornească de la faptul că în relațiile umane există ordine, fapt care oferă posibilitate de a explica rațional cauzele desfășurării evenimentelor; chiar și în cazurile comportamentului lipsit de logică: ordinea îl impune să depisteze nu atît unicalul, cît și generalul și să jertfească descrierea detaliată contra „unor patern-uri mai largi și mai abstracte”: „teoreticianul trebuie să fie pregătit să se limiteze la presupuneri și să nu tindă spre fapte sau noțiuni absolute. Este indispensabil de a elibera gîndirea pentru teorii neordinare și a le exclude pe cele absurde. În sfîrșit, el trebuie să fie pregătit că va fi etichetat că n-are dreptate”[69, p.19-20].

Prin urmare, Q. Wright se pronunță expres în favoarea metodei deductive în abordarea teoretică a Relațiilor Internaționale, în timp ce J. Rosenau

acordă prioritate metodei inductive. În context remarcăm numai că în istoria științei Platon a fost unul dintre primii cercetători care a utilizat metoda deductivă, elaborînd concepția statului ideal, în timp ce Aristotel se dovedește a fi printre întîii specialiști în materie care a folosit metoda inductivă, cercetînd așezămintele a circa 150 de orașe-state pentru a scrie lucrarea „Politica”. Cert este că în studiul științific al Relațiilor Internaționale rareori poate fi obținut un echilibru statistic între aceste două metode, însă inducția și deducția nu trebuie tratate nici ca aflate în opoziție, nici ca erijate în exclusivitate. În dependență de situație, fiecare cercetător acordă prioritate fie unei sau altei metode, fie le utilizează pe ambele, combinîndu-le: din cauza caracterului complex al problemelor internaționale supuse analizei, este preferabilă și benefică combinarea lor, la care se adaugă alte metode și principii de investigație științifică. În acest sens de idei, argumentul frecvent cum că în epoca atomică sistemul internațional bipolar se dovedește a fi mai stabil decît cel multipolar și nu poate fi verificat empiric, este eradicat prin deducție, utilizîndu-se postulatele ce se referă la incertitudinile din cadrul sistemului și numărul factorilor care trebuie luați în considerație de către actorii statali. În același timp, confirmarea teoretică a supozițiilor că guvernele nu găsesc dificilă promovarea politicii de cooperare economică regională în perioadele de înflorire și tind să reducă particularismul național în condițiile crizelor, se asigură pe cale deductivă și mai apoi se verifică prin apelarea la experiența activității unor structuri internaționale în materie de cooperare regională, cum ar fi Uniunea Europeană.

K.Waltz consideră că legile și generalizările empirice pot fi cercetate prin metoda inductivă, ele creînd asociații invariabile sau posibile. Funcția explicației revine teoriei, dar care, la rîndul ei, nu poate fi fundamentată în exclusivitate prin metoda deductivă, din cauza că aceasta are ca puncte de pornire ale operațiunilor logice premisele inițiale și astfel, nu este în măsură să ofere explicații fundamentale: teoria prezintă în sine rezultat al unui proces intelectual de inovație, aplicîndu-se legi și generalizări distincte, care sînt izolate de unele fapte cheie, abstractizîndu-le de lucrurile inutile, incluzîndu-le într-o direcție anterior necunoscută și sintetizîndu-le astfel într-un sistem explicativ nou, ideal. „Teoria reprezintă un tablou mental alcătuit al unui tărîm sau domeniu

de activitatea limitat. O teorie formează reprezentarea organizării unui domeniu și a conexiunilor dintre părțile sale”[70,p.35], în cadrul ei se combină enunțuri descriptive și asumptii nonfactice sau teoretice, rolul edificator al acestor din urmă fiind de a imprima datelor sens.

De fapt, un asemenea proces de elaborare intelectuală este extrem de dificil, deoarece, conform lui St. Hoffmann, „încercarea lui K. Waltz de fundamentare teoretică se dovedește a fi conceptual atât de riguroasă, încît nu poate fi aplicată majorității fenomenelor pe care încearcă să le explice. O teorie care urmărește să explice realitatea, potrivit lui K.Waltz, trebuie să se îndepărteze de realitate, însă cu ce ea ne ajută, se întrebă St. Hoffmann, dacă este atât de îndepărtată încît ceea ce explică are o slabă legătură cu ceea ce se întîmplă”[66,p.12]. Subliniem că aceste aprecieri ale lui St. Hoffmann se bazează pe evaluarea tentativelor lui K. Waltz de a identifica o teorie a Relațiilor Internaționale în analogie cu o construcție riguroasă din fizică, urmărind să formuleze legile care explică atât comportamentul statelor, cît și pe ele însăși, iar în context, să asigure predicția. În ordinea de idei reliefată susținem că unica teorie a Relațiilor Internaționale fundamentată pe exigențele formulate de K.Waltz este cea a echilibrului de forțe, abordată nu în sensul că „balanța odată creată, va fi menținută, ci sub aspectul că odată perturbată, va fi refăcută”. Însă această construcție teoretică riguroasă, consideră St. Hoffmann, nu reușește să asigure plenar înțelegerea domeniului, chiar dacă se încearcă o elaborare strict științifică, excluzîndu-se orice referire la politica externă, considerată, contrar ideilor lui H. Morgenthau, că ține de alt domeniu și urmărind astfel să elimine orice subiectivism în numele exactității explicației. Celelalte teorii, numite de K. Waltz „reducționiste” din cauza că oferă explicații prin referire la agenți, nu prezintă altceva decît anumite conceptualizări care utilizează „definiții confuze, vagi și schimbătoare ale variabililor”. În ultimă instanță, K.Waltz în spirit neorealist-structuralist acreditează ideea că teoria este chemată mai ales să explice legitățile comportamentului statelor în cadrul circumscris al activității umane și să ofere temei pentru a conta pe un anumit rezultat provenit din interacțiunea interstatală, cu predilecție dintre marile puteri: teoria sistemică a relațiilor internaționale reprezintă prin esență investigațiile raporturilor dintre structura sistemului

definit ca distribuție a puterii între unități precum și relațiile dintre aceste unități. În ordinea de idei reliefată este necesar de precizat că K.Waltz deosebește, de asemenea, teorii „sistemice”, care explică politica internațională prin referire la structură, evidențiind potențialul ei causal și teorii „reducționiste”, care oferă explicații prin referire la unități. În același timp, urmărind, potrivit opiniei lui M.Nicholson, să înțeleagă comportamentul sistemului internațional, K.Waltz și-a propus, conform lui Ch.Brown, să elaboreze o teorie a sistemului internațional, dar nu una care să cuprindă toate aspectele.

Exigențele exprimate de K. Waltz sînt acceptate în linii mari și de către P. de Senarclens, dar care este mai puțin categoric, el subliniind că teoria presupune o ambiție științifică ce urmărește să explice în manieră riguroasă dinamica relațiilor internaționale, să definească forțele și structurile care determină raporturile dintre principalii actori ai scenei mondiale și, în același timp, să pronosticeze evoluția lor. St.Hoffmann consideră însă că abordarea lui K.Waltz exclude luarea în considerație a subsistemelor formate de regimurile politice și economice prin intermediul relațiilor sociale și ideologiilor din cadrul societăților. În aceeași ordine de idei, R. Aron susține că teoria relațiilor internaționale nu include, nici chiar în abstract, o discriminare între variabile endogene și exogene, comportamentul extern al statelor nefiind determinat numai de raportul de forțe, ci și de cel puțin doi factori interni - natura regimului și ideologia lui. Subliniem că acești doi analiști sînt de părere că teoria comportamentului nedeterminat pe care a mizat K. Waltz face domeniul inteligibil, comportamentul agentului diplomatic și al soldatului neavînd un „scop rațional”, astfel, teoria nu poate să depășească prea mult „analiza conceptuală” a cărei obiectiv este „definirea specificității subsistemului, enumerarea principalelor variabile și formularea de ipoteze asupra funcționării sistemului”.

Dacă K. Waltz este tentat să pună pe umerii teoreticienilor dificultățile în elaborarea unei teorii a Relațiilor Internaționale, St. Hoffmann le atribuie înseși naturii domeniului, pornind de la definiția că „Relațiile Internaționale ar trebui să fie știința incertitudinii, a limitelor acțiunii și direcțiilor prin care statele încearcă, dar nu reușesc niciodată în totalitate să întreprindă măsuri pentru eliminarea propriei insecurități.

Dacă K.Waltz tinde să excludă orice nuanță de subiectivism în procesul de fundamentare teoretică a Relațiilor Internaționale, St.Hoffmann din contra, exprimă părerea că fiecare cercetător este partizan al propriilor elaborări, fiindcă în lipsa unei teorii atotcuprinzătoare este dificil de a determina cu precizie dinamica unui sistem aflat în plină evoluție, el „trebuie să aleagă, în esență, între irelevanța rezultatelor investigațiilor și absorbirea lor în politică”. În aceeași ordine de idei, R.Smoke menționează că „teoria existentă în domeniu nu se dovedește a fi capabilă să țină pasul cu o lume care își schimbă atât de rapid și de periculos nu numai tehnologia militară, dar și metodele de politică internațională”, în timp ce M.Wight se dovedește a fi cu mult mai categoric, susținând că „teoria internațională este marcată nu numai de insuficiență, ci și de sărăcie, atât intelectuală, cât și verbală”, din cauza că științele politice din Occident s-au concentrat în mod tradițional și exclusivist asupra statului ca generator al progresului și mediu al desfășurării experienței politice și în plus, această teorie, potrivit cercetătorului englez, „este o teorie a supraviețuirii”[38, p.276-277]. Aserțiunea lui M.Wight este confirmată de numeroase luări de poziție, cum ar fi cea expusă de K.Waltz, care a declarat „reducționiste și nonfalsificabile” argumentele împotriva calității statului de actor principal în politica internațională.

N.Kosolapov, contrar lui K.Waltz, consideră în spirit utilitarist și reducționist că orice teorie apare numai după ce „știința primește posibilități obiective de a-și verifica ipotezele în politică permanent și sistematic”[71, p.20], importanța răspunsurilor propuse de teoria relațiilor internaționale dovedindu-se a fi de semnificație și relevanță deosebită nu numai în plan academic, ci și sub aspect practic. În același context de supoziții, dar ancorat pe vădite nuanțe social deterministe, se pronunță și A.Burian, care acreditează ideea că „aparitia teoriei relațiilor internaționale a fost determinată de necesitățile sociale, obiectivul prevenirii unei noi conflagrații distrugătoare după cel de-al Doilea Război Mondial a stimulat direcțiile de cercetare în această sferă”[72, p.17], iar M.Ebata și B.Neufeld susțin categoric că „totul ce cuprinde relațiile internaționale este politic”, acestui concept revenindu-i „o implicație importantă în înțelegerea lor”[73, p.2].

Într-adevăr, după cel de al Doilea Război Mondial s-au produs unele evoluții cardinale cantitative și calitative în sfera cognitivă, transformări

care au avut repercusiuni esențiale asupra studiului Relațiilor Internaționale: pentru prima oară domeniul a primit în termen scurt un set important de mijloace de observație și cercetare, modelare și pronosticare, apariția acestui instrumentar fiind suficientă pentru aprofundarea și diversificarea investigațiilor științifice în materie. Conexiunea directă dintre noutatea mijloacelor implementate, transformările în cadrul obiectului de studiu și necesitățile stringente ale politicii în asigurare științifică, precizează discret N.Kosolapov, au condiționat saltul calitativ al științei relațiilor internaționale, iar din anii '70 una dintre direcțiile strategice de investigație fiind canalizată pe probleme de metodologie și metode concrete de cercetare, fundamentate cu predilecție pe abordarea sistemică. Asemenea situație a favorizat cercetările interdisciplinare, mai ales în contextul că Relațiile Internaționale s-au dovedit a fi un câmp favorabil pentru desfășurarea lor și nu este absolut necesar ca fiecare știință să dispună și să aplice în exclusivitate metodele proprii de investigație, tabloul științific obținut este cu mult mai bogat în condițiile interdisciplinarității. Contrar lui N.Kosolapov, considerăm că cercetările ancorate pe metodologii și metode trebuie devansate cu un deceniu înainte, din anii '60, când a început ediția a doua a „marilor dezbateri”, dat fiind că demersul modernist a fost îndreptat cu predilecție împotriva tradiționalismului metodologic.

Este de remarcat faptul că K.Waltz, dar nu numai el, atribuie o importanță determinantă structurii sistemului internațional, acest concept fiind fundamentat prin abstragere de la realitate și presupune un set de condiții constrângătoare ce afectează comportamentul actorilor prin intermediul mecanismelor socializării și competiției lor, adică nu numai procesele și interacțiunile influențează comportamentul unităților, ci și maniera în care este construit mediul lor. Structura modelează procesul politic din cadrul sistemului internațional, dat fiind că statele naționale nu acționează, ci reacționează la presiunile lui, ea se definește prin trei elemente esențiale: principiul organizator al sistemului, care nu este altul decât anarhia; diferențierea funcțională a unităților (practic este inexistentă în sistemul internațional din cauza că statele îndeplinesc aceeași funcție de reprezentare, chiar dacă în interiorul lor relațiile se dovedesc a fi de supraordonare-subordonare,

pe cînd în domeniul internațional ele sînt de coordonare); distribuția capacităților, vizează potențialul statelor subsumat conceptului de putere și polaritatea exprimată prin numărul marilor puteri din sistem [70,p.130-143]. În acest sens de idei, structura sistemului internațional reglementează, dar nu determină comportamentul actorilor statali, însă fără a ține cont de atribuțiile și interacțiunile lor, în caz contrar s-ar da dovadă de reduționism, atribuit de K.Waltz cercetătorilor care urmăresc să explice funcționarea sistemelor internaționale prin concentrarea atenției asupra unităților, cum ar fi St.Hoffmann, care consideră că „într-un sistem bipolar dominat de două „unități hegemonice” rivale este evident că trebuie de acordat importanța decisivă... celor doi actori” [66,p.111], sau R.Aron, care exprimă supoziția că în cadrul bipolarității „actorii principali au determinat caracterului sistemului cu mult mai mult decît ei au fost influențați de acesta” [74,p.95]. Sistemul internațional, conform opiniei lui K.Waltz, este compus din structură și unități aflate în interconexiune, conceptul de structură fiind util în măsura în care oferă semnificație clară și constantă unor astfel de termeni vagi și variabili precum mediu, situație, context sau ambianță, dar totodată atenționează că structura nu poate în nici un caz să explice orice. În aceeași ordine de idei se pronunță și E.Pozdneakov, care subliniază că atît timp cît structura nu este cunoscută, sistemul prezintă în sine o masă haotică de legături variate: structura exprimă conexiunile necesare dintre elementele sistemului, avînd semnificație categorială [75,p.20,53]. B.Buzan și R.Little evaluînd teoria lui K.Waltz, susțin că acesta nu sesizează decît structura politică și exclude sistemele definite de interacțiuni economice și/sau socioculturale, izolîndu-le de cele politice.

Se cuvine de specificat însă, extinzînd lista exegeților structuralismului că M.Kaplan este unul dintre primii cercetători care a supus unui studiu esențial rolul definitoriu al structurii (tratată în sens de distribuție a puterii) asupra funcționării și transformării sistemelor internaționale, relațiile dintre actori fiind determinate de anumite constrîngeri în formă de reguli imuabile de comportament. R.Aron din contra, din perspectivă realistă susține că aceste reguli sînt stabilite și schimbate de marile puteri, care întotdeauna își rezervează un anumit

spațiu de alegere provenit din prima dimensiune structurală a sistemelor internaționale – configurația raporturilor de forțe, care reflectă numărul și caracterul relațiilor dintre principalii actori. Celelalte două dimensiuni – ierarhia actorilor și caracterul omogen sau eterogen al componenței sistemelor, reflectă inegalitatea posibilităților militaro-politice, în resurse, economice, socioculturale și ideologice ale protagoniștilor de a influența asupra sistemului internațional și, respectiv, gradul de concordanță sau conflict dintre entitățile politice cu privire la principii și valori [74, p.563-565]. Spre deosebire de acesta, M.Bercher nu propune decât o singură categorie de cercetare structurală a sistemului internațional, numită configurația forței, în timp ce K.Holsti și J.-P.Derriennic din contra, au elaborat instrumente mai extinse de investigație științifică. K.Holsti definește patru elemente: natura și autonomia, stabilitatea/durabilitatea unităților participante în circuitul internațional; structura sistemului; formele majore de interacțiune dintre entități; regulile care guvernează aceste interacțiuni din cadrul sistemului, în timp ce P.Derriennic propune șase caracteristici: numărul actorilor; repartizarea forțelor între actori; relația dintre conflict și cooperare în cadrul sistemului; mijloacele permise de sistem pentru a fi utilizate; influența sistemului asupra comportamentului actorilor; diferențele de statute dintre actori, ele asigurând, potrivit asumptției cercetătorului canadian, posibilitatea de „a descrie structura oricărui tip de sistem internațional” [76, p.188-192]. Conform opiniei lui K.Holsti, sistemul internațional de relații interstatale începe după anul 1648 și reprezintă o totalitate de entități politice independente aflate într-un proces reglementat de interacțiune, în timp ce J.-B.Duroselle îl definește prin binomul regularități - iregularități ce se produc în cadrul lui începând cu secolul al XVI-lea.

Dacă R.Aron punctează asupra rolului determinant al actorilor, iar K.Waltz din contra, definește structura în calitate de cauză a comportamentului statelor, A.Wendt se pronunță pentru o ontologie care este în măsură „să depășească tendința de a trata acțiunea și structura ca fiind părți diametral opuse ale unei dualități” și se pronunță pentru „o construcție reciprocă” pe axa „agent-structură”. Această relație reciprocă presupune „refuzul de a omite modul în care statele interpretează ceea

ce fac în favoarea unei anumite dinamici structurale de bază”, deoarece „actorii acționează pornind de la semnificațiile pe care le au obiectele pentru ei, semnificațiile fiind construite social” : actorii statali nu există independent de structurile sistemului internațional, iar structurile nu există independent de reproducerea și transformarea lor posibilă de către agenți” [38,p.328]. În acest sens, teoria structurală constructivistă a lui A.Wendt presupune că statele reprezintă principalele unități de analiză ale politicii internaționale, structurile-cheie din sistemul de state sînt mai curînd intersubiective decît materiale, interesele și identitățile de stat fiind în mare parte constituite mai degrabă de aceste structuri sociale decît date în mod exogen sistemului de natură umană sau de politici sociale interne [38,p.326], pe cînd constrîngerile structurale ale agenților statali se realizează prin modificarea costurilor și beneficiilor în funcție de diferite strategii. Atribuind agenților și structurii un statut ontologic egal, ale căror interdependență se realizează în procesul social, A.Wendt consideră relațiile internaționale ca fiind relații sociale, deoarece convingerile și așteptările fondate pe ideile actorilor cu privire la natura și rolurile lor sunt determinate de structurile sociale. „Distribuirea ideilor” general acceptate de actori, altele fiind de ordin particular, constituie „cultura” care, la rîndul ei, se bazează pe „structura rolurilor”, iar acestea din urmă sînt elemente nu ale actorilor, ci ale structurii sistemului. În acest sens de idei, trasînd în calitate de fond de referință caracterul „rolului predominant în sistem”, el descrie trei tipuri ideale de „structură a rolurilor”: „dușman”, „adversar” și „prieten”, dar și trei tipuri de „cultură a anarhiei” din sistemul internațional: „hobbesiană”, „lockiană” și „kantiană”, schimbările structurale fiind condiționate de schimbările „culturii” [77,p.98-99].

Din altă perspectivă, de factură geopolitică și geostrategică, Zb.Brzezinski atribuie agenților rolul determinant în formarea structurii sistemului internațional postrăzboi rece, „actori geostrategici activi” fiind statele care dispun de capacitate de voință națională de a exercita putere sau influență în afara hotarelor naționale pentru a schimba situația geopolitică existent [13,p.54]. Fiind ghidate de diferite motive, tendințe către supremație națională, realizare ideologică, mesianism religios sau ascensiune economică, unele state aspiră la do-

minăție regională sau chiar și la obținerea pozițiilor corespunzătoare pe scară mondială, în contextul că geopolitica a evoluat de la gândirea regională la cea globală. În aceeași ordine de idei, dar referindu-se la semnificația geostrategiei, C.Hlihor susține că aceasta identifică mijloacele de care actorul statal făcînd uz poate să-și realizeze interesele într-un anumit cîmp geopolitic [11,p.217], iar potrivit lui P.Dobrescu, geostrategia evidențiază valoarea deosebită a unui anumit spațiu [78,p.15].

Prin urmare, atît *structura*, cît și *agenții* determină formarea și modificarea unui anumit tip de sistem internațional, inclusiv postrăzboi rece: schimbările structurale condiționează transformări în comportamentul și relațiile dintre actori, iar aceștia la nivelul puterilor majore și în dependență de potențialul disponibil marchează structura sistemului pe orizontală, iar pe verticală aceasta este exprimată prin raporturile de dominație a „centrului” asupra „periferiei”. Contrar lui K.Waltz, care susține că structura este independentă de caracteristicile, comportamentul și interacțiunile actorilor, considerăm că aceste comportamente se află în interconexiune, fiind proprii din punctul de vedere al sinergeticii sistemului deschis, dinamic, alinear și cu un pronunțat caracter autocatalizator care tinde spre autoorganizare. T.Țîrdea definește autoorganizarea ca pe un proces prin care se creează, se reproduce sau se perfecționează organizarea sistemelor deschise dinamice [2,p.30], în condițiile că haosul și ordinea se află în interconexiune. În ordinea reliefată de idei, constatăm că lumea din perioada postrăzboi rece se dovedește a fi deschisă și dezechilibrată, se află în devenire continuă și evoluție în conformitate cu legile neliniare, este însoțită de efecte sinergetice și se distinge printr-un grad înalt de complexitate, fapt care îi face pe mulți cercetători și analiști să invoce dificultăți serioase în cunoașterea, explicarea, înțelegerea și gestiunea ei. Structura, această categorie virtuală care reglementează comportamentul unităților prin distribuția capacităților de putere derivate din caracterul mediului internațional, deține o pondere importantă în edificarea și schimbarea tipurilor de sisteme internaționale, însă rolul determinant aparține agenților, adică supraputerilor și marilor puteri, utilizînd terminologia lui M.Kaplan, care sînt grupate în poluri sau, cu referință la perioada postrăzboi rece, considerăm justificată noțiunea „centru

de putere”. Este esențial de precizat că această noțiune nu include atât statele, în condițiile că numai SUA corespund exigențelor față de un centru de putere, ci instituții internaționale create de entități statale pentru a-și spori ponderea pe arena mondială prin aplicarea mecanismelor cooperării internaționale multilaterale, anume acești actori consolidați sînt formatori structurali de sistem prin potențialul și relațiile mutuale pe care le angajează. „Centrul de putere” este actorul sau structura care prin comportamentul sau voința sa modelează puterea spre multiple sectoare ale sistemului internațional, susține P. Dobrescu.

Agenții majori sînt asociați cu marile puteri, numite de J.Goldstein și J.Pevhouse cele mai puternice state din sistem care exercită cea mai mare influență asupra evenimentelor internaționale, ele tind să împărtășească, potrivit lui J.Levy, citat de autorii vizați, o viziune globală bazată pe interese naționale, departe de teritoriile lor, ele avînd cele mai puternice forțe militare din lume și cele mai puternice economii care finanțează forțele militare și alte capacități de putere[39, p.122].

În contextul abordat de idei, deosebim *două dimensiuni ale reperiilor geostrategice*, tratate în sens de modificare a priorităților strategice și a direcțiilor principale de politică internă și politică externă, care, în ultimă instanță, fie s-au soldat, fie au contribuit la formarea tipului policentrist de structură a sistemului internațional postrăzboi rece:

1. operate de actori majori precum: Uniunea Europeană a instituționalizat cîteva mecanisme superioare de realizare a cooperării, urmărind edificarea Uniunii Economice și Monetare, iar într-o perspectivă și unificarea politică, dar care actualmente nu se mai află pe agenda zilei din cauza neacceptării proiectului de constituție și recesiunii economice, și-a lărgit esențial aria activităților, cu predilecție pe contul Politicii Externe și de Securitate Comună, prin dispariția Uniunii Sovietice a devenit prima putere majoră în Europa și s-a extins esențial prin aderarea statelor central și sud-est europene, unele țări importante, cu predilecție Germania reunificată, s-au consolidat semnificativ pe arena internațională; China a încetat să figureze în calitate de piesă importantă în jocul celor două supraputeri, ea și-a fortificat impunător potențialul economic, capacitățile militare și prezența pe arena mondială, inclusiv prin CEAP, care a devenit un mecanism foarte important de coordonare a comer-

țului, tehnologiilor și investițiilor într-un spațiu geoeconomic de mare amploare, în special în contextul transferării centrului economic global din zona atlantică în georegiunea pacifică; formarea Grupului BRICS, inițial gândit ca un mecanism de contracarare a hegemoniei americane, treptat își modifică prioritățile și se transformă într-un conglomerat economic puternic. T.Hopkins susține că statele puternice inițiază și dezvoltă procese metropolitane, iar statele slabe - procese periferice;

2. realizate de agenți de factură mică și mijlocie, care s-au raliat UE și NATO (statele central și sud-est europene) și Chinei (statele sud-est asiatice). Replierile de acest nivel n-au contribuit decât la extinderea prezenței georegionale a actorilor strategici nominalizați: totuși importanța lor globală nicidecum nu trebuie subestimată, mai ales în cazul Europei, urmărindu-se edificarea statelor de drept, formarea societăților democratice, crearea economiilor funcționale de piață, participarea în comun la făurirea spațiului unic al democrației și securității, stabilității și bunăstării [56, p.67-68].

Transformările sistemice postsocialiste, subliniază G. Kolodko, reprezintă prin esența lor un proces gradual de tranziție de la economia planificată, edificată pe predominarea proprietății de stat asupra mijloacelor de producție și reglementarea birocratică la economia capitalistă a pieței libere, în cadrul căreia predomină proprietatea privată și dereglementarea economiei [58, p.28]. Acest proces se distinge printr-un grad ridicat de dificultate de factură economică, socială și politică, realizarea lui eficientă presupune liberalizare și stabilitate macroeconomică, formarea instituțiilor democratice și restructurarea microeconomică. Transformările sînt chemate să asigure democratizarea statelor și societăților, democrația fiind un mijloc de corecție civilizată a eșecurilor pieței libere și defecțiunilor în implementarea mecanismelor ei. Marea majoritate a statelor postsocialiste au considerat că aceste obiective strategice pentru dezvoltarea lor pot fi realizate prin aderarea la structurile europene și euroatlantice de cooperare (CE, UE și NATO), situație care a condiționat reorientările atît în politica internă, cît și de politică externă.

Sistemul internațional postbipolar este abordat din perspectivă sistemică, luînd ca suport de referință complexitatea tipurilor de struc-

turi și dimensiuni, prin extragerea modelelor care asigură explicarea și înțelegerea lui. Abordarea sistemică pornește de la două premise fundamentale: între părțile comportamente ale întregului trebuie să existe conexiuni, apartenența la întreg nu decurge în exclusivitate din apartenența la același spațiu geografic; comportamentele nu pot fi înțelese dacă nu sînt tratate în totalitate, în ansamblu pe care îl formează, susțin I.M.Pășcu și S.N.Vintilă.

Ținem să precizăm că mai jos vom invoca aprofundarea procesului de fundamentare a două abordări contemporane a relațiilor internaționale și epuizarea într-o măsură mai mare sau mai mică a potențialului metodologic a trei abordări clasice, una dintre care fiind cea sistemică, asociată de mai mulți cercetători cu marxismul, precizînd, totodată, că ascensiunea și decăderea lor se află în relații invers proporționale. Abordarea sistemică se dovedește a fi cu mult mai variată, iar în criză generală se află varianta marxistă, ancorată pe concepția formațională a evoluției istorice, pe cînd noi tratăm relațiile internaționale sistemic, identificînd tipuri de structuri uni-, bi- și multipolare ale sistemului internațional. În pofida crizei fundamentelor epistemologico-metodologice pozitivistice ale realismului politic, conceptul de pol continuă să rămîna operațional în definirea tipurilor de sisteme internaționale, în special în plan istoric, dar este utilizat de mulți cercetători și analiști pentru a-l caracteriza și pe cel din perioada postrăzboi rece, propunînd diferite structuri unidimensionale sau mixte, pe cînd noi îl considerăm a fi policentrist. Diferențele dintre „pol” și „centru de putere” sînt determinate de mai mulți factori, printre care poziția ocupată pe axa globală virtuală și caracterul categorial, primul fiind o categorie geopolitică, este plasat la extrema axei, în timp ce al doilea mai degrabă se dovedește a fi o categorie geoeconomică, fiind localizat pe alte segmente, mai apropiate de centrul virtual. Din altă perspectivă, de factură metodologică, S.Nazaria subliniază că abordările geopolitică și geoeconomică, fiind variante ale metodei structurale, sînt de importanță extraordinară pentru analiza evenimentelor internaționale, diferențele constau în faptul că prima este de preferat pentru a determina problemele potențiale, pe cînd a doua pentru a identifica posibilitățile potențiale pentru realizarea activităților de politică externă [79, p.8]. El a specificat absolut fondat

că pînă la moment comunitatea științifică n-a elaborat o concepție integră vizavi de politica externă și relațiile internaționale, atestînd mai multe direcții de investigație a diferitor segmente ale politicii mondiale, printre care: tratarea geostrategică folosește termenii bipolaritate, multipolaritate, centru de putere, securitate națională, interese naționale, la baza lor aflîndu-se puterea, iar abordarea geoeconomică face uz de alți termeni - integrare, globalizare, internaționalizare, la care adăugăm transnaționalizare, multinaționalizare, regionalizare. S.Nazaria mai identifică abordarea ideologică sau de clasă care presupune altă îmbinare de termeni – *democrație, dictatură*.

Încheierea războiului rece a fost benefică din perspectivă epistemologică pentru ambele abordări contemporane, *civilizaționistă și globalistă*, impulsionînd esențial evoluția și diversificarea conținutului lor. În accepția E.Stepanova, ele se regăsesc în polemică încă din anii '60 ai secolului XX, dar pe care o considerăm mai mult indirectă, cu atît mai mult că nici autorul nu insistă cu argumente justificatoare în favoarea ipotezei avansate. Elaborările civilizaționiste se caracterizează printr-o uniformitate relativă, estimîndu-se că lumea integră este alcătuită dintr-o totalitate de unități (civilizații) social-culturale diferite, care se află în interacțiune; în același timp, tratările globaliste sînt mai variate, extinzîndu-se de la catalogarea ca pe un set de interese, valori și necesități universale pînă la o comunitate comunicativă sau „un sat global”. De fapt, polemica s-a redus la învinuiri reciproce - civilizaționiștii critică globaliștii pentru subaprecierea semnificației deosebirilor civilizaționale, iar aceștia din urmă îi culpabilizează pe oponenții lor de localism și particularism. În același timp, sesizăm o ușoară apropiere a pozițiilor unor protagoniști din cadrul celor două abordări, în sensul că se urmărește discret definierea unor principii de interacțiune în context mondial, apropierea dintre părți fiind determinată de diversificarea lor mai ales prin căutarea de noi fundamente conceptuale care ar asigura integritatea lumii contemporane. Astfel, în cadrul „cercetărilor civilizaționiste” coexistă atît interpretarea culturologică tradițională a civilizației (S. Huntington), cît și altele noi – socială (D.Wilkinson) sau comunicativă (V. Kavolis). Alcătuiind, conform lui S. Huntington, nivelul suprem de autoidentificare culturală a oamenilor, civilizațiile se află într-o interdependență conflictuală, iar

„ciocnirea” devine factor dominant al politicii mondiale. D.Wilkinson din contra, identifică civilizația cu sistemul social, care se dezvoltă în limite comune spațial-temporale și se concentrează în jurul centrelor urbane din cauza funcționării relațiilor social-politice dintre acestea. V.Kavolis este cu mult mai tranșant, venind cu propunerea de a elimina orice fundamente socioculturale concrete și de a asocia civilizația cu capacitatea de comunicare și înțelegere mutuală cu alte entități prin însușirea anumitor „universalii mondiale de caracter general”, chiar dacă fiecare dintre ele elaborează evaluările proprii ale universalii globale în baza valorilor și experienței lor istorice. El urmărește să fundamenteze o bază comună de interacțiune a civilizațiilor în contextul global, cu atât mai mult că la etapa actuală din cauza migrației permanente și influenței cosmopolitismului nu mai regăsim civilizații „pure”, fapt care face problematică conservarea identității lor socioculturale.

La rîndul ei, abordarea globalistă se definitivează expres prin conexiunea cercetării problemelor mondiale și modelării globale cu idei caracteristice disciplinelor de sorginte ecologică, umanistică și antropologică, nemaivorbind de economia politică. Urmărind realizarea principiului unității prin diversitate, această abordare științifică include, în fond, patru direcții de cercetare:

- *teoria neomarxistă a sistemului mondial* (I.Wallerstein, A.Frank, B.Gills), este apropiată conceptual de ideile lui V.Kavolis și presupune că evoluția istorică a omenirii este prin esență de caracter universal și sistematic, lumea integră alcătuiind unitatea de bază a analizei economice, istorice și sociologice;

- *culturologia globală* (M.Featherstone) și *sociologia relațiilor internaționale* (R.Robertson) prevăd, mai ales cea din urmă, că globalizarea se asociază cu progresul devenirii lumii în formă de spațiu unic, iar caracterul global, fiind rezultatul și structura acestui proces, reprezintă condiția generală a existenței omenirii, deoarece situația de incertitudine creată de încheierea războiului rece a provocat acutizarea problemelor polietnicității și multiculturalității, dar, totodată, a alimentat interesul față de ideea edificării „societății civile mondiale”;

- *economia politică mondială*: încă în condițiile războiului rece Th.Levitt acreditează ideea că „lumea se mișcă spre uniformitate”, iar

K.Ohmae descrie o lume policentristă în formă de triadă, Statele Unite ale Americii, Japonia și Europa Occidentală, ca mai apoi să anunțe apusul statului național suveran, încadrat în „hotare politice artificiale” și răsăritul „statelor regionale”, care nu reprezintă altceva prin caracterul lor decât zone economice firești în „lumea fără hotare”;

- *concepția durabilității ecologice* include două seturi de idei care se află în relații de interdependență și se completează reciproc: *realitatea ecologică actuală* (A.Lipietz);

- *cauzele și esența acestei particularități* (I.Sachs, S.Latush). Sub aspectul relațiilor internaționale „realitatea ecologică” este numită „criză ecologică globală”, pe când definirea cauzelor se înscrie în cadrul neomarxismului tradiționalist al lui I.Wallerstein și se rezumă la „pomparea resurselor de la Sud la Nord” sau „expansiunea economică nejustificată a lumii vesternizate”.

În pofida multiplelor deficiențe, exigențele metodologice au determinat mai multe replieri epistemologice în domeniu, mai ales în contextul că s-a format o epistemologie a științei relațiilor internaționale care pune în lumină cadrul și valoarea cunoștințelor în materie tratate în totalitatea și diversitatea lor, formându-se mai multe centre de cercetare și problematizare. D.Darlaston-Jones a remarcat nu fără temei că abilitatea de a determina relația dintre baza epistemologică și metodologia folosită se dovedește a fi de importanță majoră, deși acest aspect deseori este neglijat, o cauză fiind dominația pozitivismului în cadrul cercurilor de cercetători, considerându-se în acest sens de idei că asumțiile filosofice nu trebuie menționate explicit. Subliniem însă că în condițiile când sînt tratate conceptele „obiectivitatea” sau „validarea” se invocă un anumit cadru epistemologic, prezent în toate etapele și elementele cercetării. Asumțiile pozitivistice sînt puse la îndoială în postmodernism de mai multe teorii critice: conform aserțiunii lui R.Cox, este necesară o abordare reflexivă a Relațiilor Internaționale, care să lărgască spectrul variantelor posibile de rezolvare a problemelor, respingînd, potrivit lui M.Griffiths, ideea libertății axiologice promovată de pozitivism, iar în accepția lui A. Wendt, postmodernismul în Relațiile Internaționale se ocupă de deconstruirea adevărurilor absolute cu privire la conceptele de bază folosite anterior, argumentînd că acestea pot fi valide într-un

anumit spațiu la un anumit moment. Prin urmare, metodologia post-modernistă constă în analiza textuală deconstructivistă și se fondează pe autoreflexivitate, bazată pe ideea că obiectivitatea pură nu există și că individul care studiază Relațiile Internaționale nu poate fi despărțit de obiectul studiului său.

În opinia noastră, pluralismul teoretico-metodologic stabilit în Relațiile Internaționale corespunde plenar exigențelor dictate de științele postneclasice, fiind îndreptățit eclecticismul și, implicit, extinderea câmpului de aplicare a metodelor și procedeele de cercetare proprii elaborărilor științifice înrudite sau chiar mai îndepărtate. „Marile debateri” practic au încetățenit pluralismul teoretic și metodologic, ediția a treia, indiferent de componența și perioadele în care s-a realizat, a demonstrat elocvent că tentativele de a fundamenta sau identifica o paradigmă unică acceptată nu s-a încununat de succesul scontat, dat fiind că, potrivit accepției lui S.Guzzini, „au prevalat valorile incompatibile ale cercetătorilor”, fiecare a fost concentrat pe proiecte proprii de investigație științifică, dar, în același timp, reflectând în linii mari „distanța anglo-americană a ideologiilor politice - conservatism, liberalism și radicalism” [41,p.229-230]. O.Safronova se pronunță în același context de idei, subliniind că în știința relațiilor internaționale s-a încetățenit asumția de a evidenția trei direcții de bază de cercetare: realistă, liberal-idealism și neomarxistă. În acest context, teoria relațiilor internaționale este concepută ca totalitate de cunoștințe științifice acumulate în limitele sus-menționatele „paradigme”, iar direcțiile radicale se dovedesc a fi numai de „relevanță marginală”, chiar dacă au contribuit în diferită măsură la îmbogățirea conceptuală a disciplinei. Însă această schemă devine tot mai puțin adecvată diversității conceptuale caracteristice teoriei contemporane a relațiilor internaționale, „multiplicitate care permite cu mai bine de a determina perspectivele concepțiilor noi” [77,p.96]. S.Guzzini pune sub semnul întrebării caracterul operațional al paradigmei în condițiile postneclasice ale dezvoltării științei, propunând matricea metateoretică, care nu este altceva decât o construcție metodologică prin intermediul căreia urmărește „detronarea ortodoxiei epistemologice a celor trei ideologii”: matricea aprofundează critica teoretică și ilustrează, în același timp, apropieri teoretice. Însă

neajunsurile matricei constau în imposibilitatea de a clasifica toate teoriile din cauza că este dificil de a grupa toate elaborările teoretice datorită diversității lor.

Replierile geostrategice care au avut loc sînt elucidate ca realizîndu-se cu precădere la nivelul statelor, fiind identificați actori geostrategici activi și potențiali, în timp ce agenții nestatali figurează mai rar, întîietatea cercetărilor și referințelor revenind Uniunii Europene, tratată ca model avansat de realizare a cooperării multilaterale. Structura sistemului internațional continuă să fie abordată în marea majoritate a investigațiilor în termenii polarității, aserțiunea predominantă fiind că relațiile internaționale rămîn opera agenților majori, însă nu numai a statelor, dar și a actorilor nestatali. În contextul creșterii rolului factorului geoeconomic și a transformărilor în caracterul actorilor „centrul de putere” a devenit conceptul operațional și justificat științific în definirea configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional postrăzboi rece, dat fiind că urmărind să participe la mecanismele și instituțiile de cooperare multilaterală, statele se asociază, iar entitățile care rezultă se transformă în actori majori, formatori de sistem, în dependență de ponderea și autoritatea lor. În asemenea condiții relevanța științifică și operaționalitatea „polului”, care este un concept de sorginte geopolitică, se află în descreștere, iar prezența mai multor elaborări ancorate pe polaritate s-ar explica prin predominarea tradiției realiste în perfectarea cercetărilor.

A.Merkel a afirmat că ordinea mondială nouă trebuie să părăsească limitele naționale înguste și să stimuleze cooperarea multilaterală, asigurînd dezvoltarea economiei globale, dar, totodată, să nu vină în contradicție cu valorile democratice. În acest sens de idei, „prefacerile milenare”, potrivit lui M.Shaw sau, în alte cuvinte, „reașezările geopolitice care au urmat după încheierea războiului rece”, conform opiniei lui L.Mureșan, au condiționat modernizarea de către Relațiile Internaționale a aparatului categorial - ideatic și, tehnicilor de investigație, remanieri epistemologico-metodologice necesare pentru a putea face față realităților și provocărilor noi.

Așadar, sfîrșitul războiului rece a provocat controverse cu privire la caracterul proceselor care se produceau, luările de poziție și evaluările

distingându-se printr-o diversitate foarte mare din cauza complexității și dinamismului lor, dar nu numai. Triumfalismul derivat din victoria reputată de către regimul democratic asupra totalitarismului treptat a cunoscut un reflux relativ în contextul că au fost identificate alte surse, vechi și noi, de conflict global, iar aplicarea principiilor și normelor dreptului internațional umanitar n-a provocat decât noi controverse, de caracter normativ, moral, geostrategic și umanitar, amplificate de globalizare, abordată în sensul larg al termenului, incluzând toate dimensiunile. Elaborările științifice în domeniu au suferit o evoluție esențială: dacă în anii '90 cercetările au fost canalizate pe determinarea structurii sistemului internațional în plină formare, în primul deceniu al secolului XXI acest subiect a fost ușor epuizat, cedînd locul problemelor de teorie a relațiilor internaționale, elaborate cu precădere în spiritul criticismului și postmodernismului, altă direcție de investigație fiind situația georegională, capul de afiș fiind deținut de UE și CEAP. Vom nota că încheierea războiului rece n-a fost pronosticată și descrisă în maniera în care s-a produs de nici o teorie a relațiilor internaționale, ele „n-au reușit, conform lui J.Gaddis, nici pe departe să anticipeze cum avea să se încheie” [81, p.53] acest conflict și să formuleze o explicație coerentă. De fapt, în cazurile cînd este invocată această schimbare structurală de sistem, J.Gaddis este citat cel mai frecvent, probabil și din cauza radicalismului apelului făcut de a renunța la studiul științei politice. Teoria relațiilor internaționale n-a putut să rămîna în albia pur academică și să se canalizeze exclusiv pe probleme de caracter strict disciplinar-ontologic, epistemologic sau metodologic, după cum se pronunța franc K.Waltz, cu atît mai mult că „teoria nu prezice uniformitate de comportament”, transformările survenite în tabloul politic al lumii au condus spre deprecierea mai multor construcții teoretice și au provocat bulversarea comunităților de cercetători, introducînd incertitudine și, potrivit estimării lui K. Goldmann, „suferințe de complexul predictiv”.

În plus, mai multe cercuri politice și academice occidentale au exprimat nu fără temeii unele dubii cu privire la ireversibilitatea cursului politic inițiat de M.Gorbaciov, dată fiind alternanța perioadelor de „încălzire” și de „răcire” în interior, dar care n-au coincis în mod obligatoriu cu stări calitative similare în exterior. Ultima supoziție poate fi

argumentată prin faptul că, deși în Uniunea Sovietică s-a declarat oficial fidelitate față de teoria marxistă, care atribuie rolul determinant al politicii interne în raport cu politica externă, relațiile internaționale fiind continuare a relațiilor din interiorul societății, realitățile din condițiile războiului rece, „încălzirea” hrușciovistă – criza caraibilor, restrângerea reformelor interne la începutul anilor ’70 – destinderea pe arena mondială prin semnarea unui set de documente, inclusiv Actul Final de la Helsinki, vin să demonstreze justetea concepției lui H.Morgenthau privind autonomia relativă una față de alta a celor două sfere ale politicii, chiar dacă fondate pe aceeași bază – statul.

În același timp, nu putem trece cu vederea unele idei care au pronosticat trecerea de la structura bipolară la multipolaritate, însă în condițiile existenței și ponderii majore în relațiile internaționale a Uniunii Sovietice, alte caracteristici fiind extinderea numărului actorilor mondiali atât pe orizontală, prin includerea Chinei, cât și pe verticală, pe motivul ascensiunii societăților transnaționale semiautonome. Astfel, încă în jumătatea a doua a anilor ’70, St.Hoffmann a intuit uimitor că „schimbările majore în ierarhia sistemului internațional vor rezulta mai degrabă din realizările sau din eșecurile interne decât din luptele interstatale, politica internațională devenind un fel de confruntare a sistemelor politice interne în acțiune” [66,p.272], statu-quo-ul creat se afla în dezbatere, iar lumea se transforma în multiierarhică.

Este de remarcat totuși că rezultatele investigațiilor reliefate se dovedesc a fi doar parțial corecte din cauza că Uniunea Sovietică s-a autodizolvat, China n-a devenit o supraputere și numai societățile transnaționale s-au consolidat esențial pe arena mondială. Această concluzie poate fi confirmată prin metodologia de cercetare a lui P.Viotti și M.Kauppi, care prevede trei niveluri de analiză a sistemului internațional alcătuit dintr-un anumit număr de elemente, ca în rezultat să se extragă diferite tipuri de „imagini”: deși se urmărește obținerea unei „imagini complete” prin includerea în balanță a tuturor elementelor, în realitate s-a creat o „ imagine falsă” din cauza lipsei unor componente.

Prin urmare, eșecul teoretic în pronosticarea și descrierea încheierii războiului rece în varianta în care s-a produs este determinat de un

set de cauze complexe, cu precădere de caracter epistemologic și metodologic, care și-a găsit expresie în restrângerea cadrului de probleme investigate și alimentarea unor discrepanțe, cum ar fi cea dintre teorie și practică. Reiterăm, la mijlocul anilor '70, St.Hoffmann a indicat asupra decalajului în creștere dintre „afacerile mondiale” și „politica externă”, chiar dacă imediat afirmă că „ceea ce ofereau savanții venea în întâmpinarea dorințelor politicianilor” [66,p.7-8]. Este de subliniat că majoritatea absolută a elaborărilor în domeniul conflictelor internaționale, indiferent de apartenența lor la un curent sau altul, se axau pe „studiile strategice” și „cercetarea conflictelor”, cum ar fi concepția lui Q.Wright, care prevede că al doilea dintre cele trei niveluri de analiză a conflictelor internaționale este rezervat statului, în sensul degajării fundamentelor structurale și a caracteristicilor conjuncturale favorabile politicilor externe belicoase emenate de actorul statal și examinării proceselor complexe de adoptare a deciziilor politice centrate atît pe studiul crizelor, cît și pe ierarhia structurilor administrativ-birocratice. În plus, majoritatea științelor umaniste, potrivit lui J.Mayall, sufereau în plan epistemologic de antifundaționalism, care se rezumă la lipsa unei baze factuale stabile sau a unui adevăr pe care să se fundamenteze cunoașterea despre lume, iar „studiul relațiilor internaționale se găsea într-o distorsiune temporală, izolat de multe dintre curentele intelectuale din cauza pericolelor inerente, adică tensiunii nucleare”[82,p.7].Considerăm,în ordinea de idei reliefată, că întotdeauna își va păstra relevanța științifică constatarea lui F.Hinsley, potrivit căreia „este puțin probabil că a existat vreodată o perioadă în care teoria și practica în domeniul relațiilor internaționale să nu fi fost divergente”[83, p.157], din cauza persistenței aspirațiilor unor elaborări pur teoretice, alimentate și de scepticismul manifestat sub diferite forme de majoritatea comunității de cercetători științifici. În același context, J.Mayall susține că în general „este la modă să fii sceptic în privința semnificației noului mileniu”. Chiar dacă trece în revistă unele eventuale scenarii ale evoluției relațiilor internaționale pe termen scurt și mediu, Iu.Kaşlev nu ezită să atenționeze că „este foarte dificil de a face pronosticuri în domeniul dezvoltării mondiale”[84,p.124], dat fiind că la începutul secolului XX oamenii politici practic n-au pre-

zis nici un eveniment major ce s-a produs în decursul urătoarei sute de ani - două războaie mondiale, constituirea socialismului sau dezintegrarea imperiilor coloniale.

În altă ordine de idei, P. de Senarclens este unul dintre puținii cercetători care a căutat să justifice eșecul teoretic de a nu prevedea transformările produse în anul 1989, subliniind că sarcina politologilor nu este de a prezice desfășurarea cursului istoriei și că teoriile lor sînt inoperante în acest sens. Totuși, ei au elaborat cadre conceptuale menite să contribuie la înțelegerea trăsăturilor directorii ale relațiilor internaționale și au definit variabile pertinente pentru a concepe procesele și fenomenele care formează configurațiile raporturilor guvernamentale, „inclusiv structurile care influențează politicile externe ale statelor” [85,p.168]. În opinia noastră, apologetica manifestată de analistul francez este degajată din postulatele școlii sociologice franceze a relațiilor internaționale, edificate pe definirea comportamentului actorilor statali în baza unor limite conceptuale de investigație, adică pe epistemologie și acțiune, pe cînd în perioda postbipolară instituțiilor de cooperare multilaterală le revine un rol formator de sistem.

Așadar, conținutul relațiilor internaționale postbolare solicită abordări teoretice postneclasice sub aspect epistemologico-metodologic, iar aplicativ rămîne operațional discursul clasic și se consolidează în mod decisiv ideile postmoderniste.

2. SCHIMBAREA STRUCTURII SISTEMULUI INTERNAȚIONAL DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE

În acest compartiment sînt supuse cercetărilor procesele complexe de formare a configurației ordinii mondiale și de transformare a structurii sistemului internațional după încheierea războiului rece. Particularitățile structurale de sistem internațional care s-au produs în ultimul deceniu al secolului XX și-au găsit elucidare în primul sub-compartiment, aceste procese edificatoare fiind reliefate prin analiza interacțiunilor dintre actorii majori, atît statali, cît și nestatali.

Subcompartimentul al doilea include cercetări științifice ale proceselor calitative de transformare a structurii sistemului internațional și de reconfigurare a modelului de ordine mondială constituit la începutul secolului XXI, procese exprimate prin aprofundarea și extinderea ponderii globale a actorilor nestatali, soldate cu formarea a trei centre de putere, care au contribuit, în ultimă instanță, la schimbarea caracterului relațiilor internaționale.

2.1. Redimensionarea structurală a sistemului internațional și remodelarea ordinii mondiale din ultimul deceniu al sec. XX

Unele evenimente de amploare foarte mare precum dezintegrarea „lagărului socialist” și implozia Uniunii Sovietice, însoțite de altele, aleatorii sau colaterale, vizînd schimbările în „lumea a treia”, au marcat încheierea conflictului global multiaspectual pe axa Vest-Est, influențînd desfășurarea cursului istoriei contemporane și fluxul general al vieții politice mondiale. Însă aceste „evenimente dramatice din istoria umanității”, care s-au desfășurat sub incidența multiplelor aspecte și forme de schimbare, sînt interpretate diferit, începînd cu estimări marcate de o vădită nuanță optimist-euforică (F.Fukuyama), de caracter triumfător (H.Kissinger) sau de o înaltă încărcătură transformatoare (I.Rammonet) și încheind cu tratări care le conferă o importanță secundară (A. și H.Toffler). Totuși, predominantă este supoziția că sfîrșitul războiului rece reprezintă punctul de plecare pentru ela-

borările științifice care abordează relațiile internaționale din ultimul deceniu al secolului XX și începutul secolului XXI din cauza impactului lor deosebit asupra vieții internaționale condiționat de faptul că schema tradițională edificată pe echilibrul de puteri a dispărut de pe arena mondială, iar problemele ce vizează structura în formare a sistemului internațional și configurația raporturilor dintre principalele centre de forță continuă să rămână obiect al discuțiilor științifice. În condițiile războiului rece stabilitatea și echilibrul relativ au fost asigurate, în termenul intens utilizat de A. și H. Toffler, de „remiza nucleară SUA-URSS” [6,p.16], consecințele unei ciocniri directe dintre supraputerii fiind „distrugerea reciprocă asigurată”. În plus, fiecare stat a fost mai mult sau mai puțin conștient de locul pe care l-a ocupat în cadrul sistemului global, iar războaiele ce s-au desfășurat în țările din „lumea a treia” practic nu s-au extins pe teritoriul supraputerilor, dar care periodic le alimentau, avînd repercusiuni secundare pentru a putea contribui la schimbarea structurii sistemului internațional în ansamblu, chiar dacă au exercitat un anumit impact.

I.Wallerstein din contra, abordînd conținutul războiului rece în baza concepției „lume-sistem” și imprimîndu-i alte valențe decît cele fundamentate pe polaritate, acreditează supoziția că SUA conștient s-au angajat la Yalta în partajarea lumii în două sfere de influență din cauza că n-au dispus de resursele necesare și n-au manifestat dorința de a exercita controlul global asupra tuturor. Pentru a menține disciplina în cadrul blocului său, americanii au avut nevoie de imaginea inamicului străin și au inițiat un joc grandios, numit „războiul rece”, iar în calitate de partener s-a plasat Uniunea Sovietică, ea însăși urmărind obiectul întăririi controlului său asupra sateliților. În timpul războiului rece nu s-a constituit o structură bipolară a sistemului internațional, deoarece potențialul economic al URSS niciodată n-a fost echivalent celui american, însă ambele părți au obținut beneficii pe contul conflictului, inclusiv prin extinderea zonelor de influență. Jocul a durat atît timp cît combatanții au manifestat interes și atunci cînd SUA au pierdut atît poziția de lider economic incontestabil în cadrul nucleului sistemului creat, cît și posibilitățile de a ține sub control efectiv aliații săi, iar Uniunea Sovietică a epuizat resursele din cauza ineficienței

economiei sale antrenate în cursa înarmărilor și susținerea partenerilor, părțile de comun acord au încheiat războiul rece.

Chiar dacă în accepția lui I.Rammonet cauzele prăbușirii Uniunii Sovietice rămân enigmatice [86,p.16], considerăm că ideile de tipul celor expuse de I.Wallerstein cu privire la rolul predominant al cauzelor de proveniență economică în dezintegrarea ei se dovedesc a fi de o prestanță științifică înaltă, dat fiind că economia planificată de caracter preeminent extensiv n-a rezistat competiției cu cea de piață, iar una dintre cele două componente de bază a restructurării inițiate de M.Gorbaciov a fost „accelerarea” dezvoltării social-economice, urmărindu-se relansarea economiei, însă această noțiune este abandonată definitiv în anul 1988. Totodată, aspectele de nuanță politico-ideologică, în special tentativele eșuate de reconfigurare a puterilor în stat și succesele mișcărilor democratice de renaștere națională, de altfel intens mediatizate, au putut fi sesizate cu mult mai ușor, mai ales pe fondul degradării social-economice și s-au regăsit în cealaltă componentă a restructurării - „transparența”. Aceste aspecte au favorizat, în ultimă instanță, radicalizarea mesajului opoziției anticomuniste în țările „democrației populare” și căderea Zidului de la Berlin, ca expresie materială a războiului rece.

J.F.Soulet deosebește patru „simptome clar perceptibile ale dezintegrării imperiului comunist de apus”: degradarea situației socio-economice; presiunile societății civile; incapacitatea regimurilor de a se autoreforma și rezistența țărilor-satelit la integrare[87,p.287]. Se cuvine de subliniat că în baza acestor „simptome”, de asemenea, pot fi descrise schimbările de regim produse în țările Europene Centrale și de Sud-Est [56,p.59-193], în cazul ultimului „simptom” impunându-se precizările că statele-satelit se aflau sub incidența „doctrinei Brejnev”, iar măsurile întreprinse de Uniunea Sovietică de deideologizare a politicii externe și reclădirea ei pe alt principiu decât internaționalismul proletar n-au condus decât spre autodizolvarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc și a Organizației Tratatului de la Varșovia în anii 1990-1991. În altă ordine de idei, deși A. și H.Toffler au anunțat „remiza nucleară”, lansarea mai degrabă propagandistic-manipulativă decât tehnologică de Administrația SUA a programului „inițiativei strategi-

ce de apărare”, a bulversat profund conducerea sovietică, alimentându-i complexul inferiorității tehnico-științifice și solicitându-i resurse financiare suplimentare în condițiile reducerii progresive a prețurilor la agenții energetici pe piața mondială.

Prin urmare, implozia URSS a fost determinată de mai mulți factori, iar explicarea și înțelegerea complexității proceselor care s-au produs rămîne a fi obiect al dezbaterilor academice interminabile și controverse. Considerăm că una dintre cele mai semnificative investigații științifice ale procesului de dezintegrare a Uniunii Sovietice ar putea fi realizată prin aplicarea metodologiei marxiste, care atribuie bazei economice rolul determinant în raport cu suprastructura politică, dar cu derogarea că la un anumit moment politica se plasează pe prim-plan, devenind hotărîtoare: a fost nevoie de voință politică pentru a declanșa procesele de identificare a resurselor noi de dezvoltare economică, dar care a fost însoțită și de o democratizare limitată și controlată, ca în ultima instanță aceste tentative de reforme să se soldeze cu dispariția a sistemului însuși și inițierea unor importante replieri de diferite niveluri și caractere.

Cu titlul de precizare teoretico-metodologică notăm că vom aborda conceptul de ordine în politica mondială în sensul de *stare de lucruri, incluzînd și reflectînd diferite tipuri și niveluri de relații dintre actorii internaționali și transnaționali în totalitatea lor*. Este de subliniat că în special construcțiile teoretice fundamentate de H.Bull și într-o măsură mai mică cele propuse de St.Hoffmann, care înalt a apreciat relevanța științifică a rezultatelor obținute de cercetătorul englez, sînt considerate de referință, deși nici unul dintre ei, dar nici alți specialiști în domeniu fie n-au reușit, fie nici nu și-au propus să realizeze o analiză explicită și atotcuprinzătoare a interconexiunii dintre conceptele de „ordine în viața socială” și „ordine în politica internațională/mondială”, abordate atît sub aspect general, cît și în plan concret-istoric, elaborările chiar și din perioada postrăzboi rece avînd la bază aceste idei și prin esența lor nu se dovedesc a fi altceva decît dezvoltări, diversificări. D.Biro și S.Secrieru încercînd să identifice prin abordarea sinergetică mecanisme de asigurare a ordinii sociale, exprimă părerea că aceasta „înseamnă organizarea și... interacțiunea unor elemen-

te conform unui model”[88,p.312], P. Țîgankov consideră că „ordinea socială presupune reglementarea vieții sociumului în baza anumitor norme și valori comune”, în timp ce P. de Senarclens referindu-se exclusiv la ordinea internațională, acordă înțietate culturii diplomatice și juridice comune din cauza că „pentru a-și realiza ambițiile, statele nu recurg întotdeauna și cu necesitate la agresiune, ci acceptă negocierile și se supun procedurilor de reglementare a litigiilor, caută mijloace reciproc acceptabile de valorificare a obiectivelor comune, își asumă diferite obligațiuni ce decurg din cutumă, tratate și recomandări ale forurilor internaționale”[85,p.105]. Considerăm că interconexiunea dintre „ordinea în viața socială” și „ordinea în politica mondială”, în ultimul caz luându-se în calcul limitele spațial-temporale, este exprimată prin obiectivele comune ale oamenilor organizați în societățile de diferit caracter, cât și ale statelor către supraviețuire și securitate, bunăstare și dezvoltare, obiective firești care și-au găsit fundamentare în mai multe construcții teoretice.

Se cuvine de subliniat de asemenea că noțiunea „ordinea în politica mondială” își găsește expresie prin două sintagme: H.Bull, urmat de St.Hoffmann, face distincție clară între „ordinea internațională”, asociată cu ordinea interstatală și „ordinea mondială”, aceasta fiind de conținut mai larg, o include pe prima și se referă, în accepția analistului englez, la „omenire ca întreg”. Alți cercetători sînt mai puțin preocupați de rigorile strict academice și utilizează aleator termenii fie „ordinea internațională” (P. de Senarclens), fie „ordine mondială” (T.Knutsen, J.Ruggie), însă în ambele cazuri subînțelegîndu-se „ordinea interstatală”. Astfel, D.Biro și S.Secieru susțin că ordinea mondială presupune „existența unui tipar relativ stabil de organizare al relațiilor interstatale pe arena mondială”, stabilitatea sistemului fiind edificată pe reguli de comportament internațional elaborate și impuse de către cei mai importanți actori. Sintagma „ordine internațională”, în opinia noastră, nu mai corespunde adecvat realităților complexe ale relațiilor internaționale postrăzboi rece, din cauza că sînt prezenți, nu în calitate de simpli figuranți și alți actori decît statele, fiind tot mai evidente unele trăsături ale medievalismului sau utilizînd alți termeni ale sistemului

prewestfalic. A. Bogaturov din contra, promovează supoziția că „ordinea mondială” în lumea contemporană nu este de caracter universal, fiind mai îngustă decât „ordinea internațională”, dar totodată admite perspectivele expansiunii pe scară planetară a noilor actori. În acest context de idei, mai aproape de realitățile internaționale par a fi ideile lui D.Biro și S.Secrieru, care consideră că „ordinea mondială presupune existența unor modele de interacțiune politică, militară, economică și socială dintre state și /sau actori nonstatali la nivel global”. Cît despre „ordinea mondială” în varianta elaborată de H.Bull, care o prezintă ca pe o construcție de tipul unei federații mondiale, acest model nu formează actualmente agenda zilei, deoarece chiar și autorul lui recunoaște că societatea internațională se află în declin, deși, incontestabil, la nivel global sînt acceptate, în pofida slăbiciunii și vulnerabilității lor, unele valori/norme comune, sînt recunoscute anumite aspirații/necesități proprii întregii omeniri. St.Hoffmann susține că ordinea mondială presupune anumite aranjamente benevole și eficiente de cooperare dintre state „pentru a asigura satisfacerea minimă a necesităților oamenilor”, însă din cauza caracterului anarhic al mediului interstatal un asemenea tip special de ordine internațională se dovedește a fi cam dificil de realizat. A.Bogaturov a identificat trei abordări în interpretarea ordinii: *realistă*: pune accentul pe corelația dintre potențialele de care dispun principalii actori din cadrul sistemului; *social-constructivistă*: manifestă interes major față de regulile de comportament ale statelor și conducătorilor, concepute în dinamica dezvoltării și interacțiunilor; *instituționalistă*: mizează pe instrumentariile de reglementare, a căror bază este edificată de instituțiile internaționale, concepute în calitate de mecanisme de asigurare a cooperării internaționale, avînd impact asupra comportamentului statelor în interesul comunității internaționale.

Considerînd că trăsătura definitorie a ordinii internaționale se referă la funcționalitatea în sistemul internațional a unui principiu fundamental de care statele se ghidează conștient sau stihic, L.Miller deosebește două tipuri de ordine: *westfalică*, care a durat de la mijlocul secolului al XVII-lea pînă la începutul Primului Război Mondial, la baza relațiilor internaționale aflîndu-se principiul „laissez-faire”;

wilsoniană, introdusă după anul 1919 prin activitățile Ligii Națiunilor, Organizației Națiunilor Unite, iar actualmente prin politicile Statelor Unite ale Americii și „coalițiilor situative” pe care le formează, în calitate de principiu determinant figurînd „*intervenționismul*”: ordinea este concepută nu în spirit realist, ca „organizare” și „stare”, ci ca „mod de activitate” și „proces”.

R.Gilpin consideră că ordinea sistemică în relațiile internaționale este determinată mai cu seamă de prezența unor reguli de comportament, a căror schimbare poate provoca modificarea unui anumit tip de ordine cu altul. J.Ikenberry ca și L. Miller concepe ordinea nu ca pe o „stare”, ci în spiritul „modului de acțiune” în adoptarea deciziilor în cadrul ierarhiei existente în relațiile internaționale, însăși ierarhia întruchipează un anumit nivel de ordine. El propune un model analitic binar, care presupune corelarea a două elemente, ideile și instituțiile, pe de o parte, iar pe de alta, potențialul statului-hegemon, iar în baza lui definește trei tipuri (de ordine internațională în istoria relațiilor internaționale)- echilibrat, hegemonist și constituțional. J. Ikenberry consideră esențială prezența regulilor și principiilor general acceptate de care actorii se conduc în relațiile mutuale, ordinea fondată în exclusivitate pe raportul de forță este considerată „neconstituțională”, pe cînd „constituționalitatea” se exprimă în activitatea organizațiilor și altor instituții interstatale ale căror obiective majore constau în „asigurarea reprezentării mai echitabile a intereselor țărilor mai puțin puternice în adoptarea deciziilor internaționale de semnificație”: ordinea politică mondială vizează aranjamente între grupuri de state cu privire la reguli, principii și instituții. Conform lui N. Kosolapov, ordinea mondială nu este altceva decît o perioadă bine identificată în timp și poziționată în spațiile fizic și internațional-politic pe durata căreia rămîn neschimbate componența subiectelor formatoare de sistem, configurația relațiilor și interdependențelor pe care le stabilesc, limitele și posibilitățile instituite pentru ceilalți participanți la sistemul de relații internaționale [89, p.308]. Superioritatea analitică a acestei definiții, consideră F. Voytolovski, constă în posibilitatea de a aborda ordinea mondială ca pe „o etapă ce se caracterizează printr-o stare relativă de stabilizare din sistemul de relații internaționale, pe a cărei durată însuși sistemul încă nu s-a stabilizat” [90].

Conceptul „ordine mondială” cuprinde *totalitatea modelelor de interacțiune și interdependență economică, socială și demografică, politică, geopolitică și militară, cultural-civilizațională, ecologică și informațional-tehnologică dintre actorii relațiilor internaționale și trans-naționale în cadrul sistemului internațional global*. Prin noțiunea „politica mondială” avem în vedere nu interacțiunea statelor pe arena internațională (A.Bovin) sau procesele de sporire a rolului actorilor netradiționali în formarea mediului internațional, dar fără ca statul să-și piardă poziția de subiect principal al comunicărilor internaționale (P.Țigankov), ci *activitatea actorilor relațiilor internaționale și trans-naționale pe arena mondială*[91, p.71]. L.Jensen și L.Miller consideră pe bună dreptate că politica mondială se focusează spre situația globală contemporană, dat fiind că nu numai statele-națiune, dar și alți actori sînt capabili să influențeze asupra comunicării pe arena mondială, pe cînd politica internațională se referă în exclusivitate la realitățile interstatale[92,p.5]. Conceptul de ordine mondială a pierdut din semnificație filosofică, etico-juridică și a devenit operațional pentru descrierea relațiilor internaționale care au depășit cadrul strict „stat-centrist”, chiar dacă F.Voytolovski susține că tentativa lui H.Bull de a reformula baza conceptuală pentru delimitarea acestui concept de cel de „ordine internațională” se dovedește a fi mai degrabă de factură normativ-filosofică și nu oferă temei pentru formularea în baza lor a unui instrumentar analitic.

În concluzie subliniem că fiind, în același timp, un proces și o stare, ordinea mondială se rezumă la anumite aranjamente din cadrul sistemului internațional, care sînt determinate de structura lui și de trăsăturile mediului internațional: este un proces din cauza că se manifestă prin succedarea sub aspect istoric a diferitor configurații ale relațiilor internaționale și, totodată, este o stare, deoarece se exprimă în forma unor interese și valori comune, cuprinzînd totalitatea actorilor care prin acțiunile și interacțiunile lor le formează structura. Teoriile sistemelor internaționale atribuie structurii, acestui element abstract, rolul definitoriu, însă tradițiile realiste sînt preocupate de dimensiunea ei politică, în timp ce elaborările neomarxiste – de as-

pectele economice, puține fiind intențiile de a le integra. Sistemele internaționale reflectă și, totodată, condiționează diferite tipuri de configurații ale ordinii mondiale, iar schimbările s-au produs, ca regulă, prin războaie[93,p.113]. „Ordinea internațională” a reflectat caracterul relațiilor internaționale în condițiile „stat-centrismului”, acestea fiind sinonime cu relațiile interstatale, pe când „ordinea mondială” este expresie a amplificării gradului lor de complexitate, exprimate mai ales prin descentralizarea și multiplicarea numărului actorilor, dar și prin extinderea unor procese provenite din amplificarea globalizării și informatizării. Sfârșitul lumii bipolare a pus sub semnul întrebării mai multe aserțiuni teoretice considerate a fi axiomatice în trecut precum „schimbarea de sistem se produce prin război” și a provocat discuții și luări de poziții controversate cu privire la tipul de structură a sistemului internațional și de configurație a ordinii mondiale în proces de reclădire.

F.Fukuyama se dovedește a fi unul dintre primii cercetători care au remarcat „sfârșitul istoriei”, expresie devenită ulterior sinonimă cu „perioada inițială postrăzboi rece”, încă în condițiile desfășurării conflictului dintre cele două supraputeri,adică în vara anului 1989. F.Fukuyama, potrivit lui M.Griffiths, „aproape necunoscut în domeniul relațiilor internaționale, a devenit o celebritate intelectuală”[38,p.124], iar conform lui N.Gardels, „ideea despre „sfârșitul istoriei” și ideea lui S.Huntington despre „ciocnirea civilizațiilor” s-au dovedit a fi cele mai celebre teze ale perioade de după războiul rece”[94,p.188]. Fiind fundamentată pe concepte ale lui Platon, G.Hegel și A.Kojeve, filosofia politică a lui F.Fukuyama se rezumă la următoarele: „sfârșitul istoriei” presupune că la finele secolului XX „principiile prime” care se află la baza organizării politice și sociale, incluzînd combinația democrației liberale și a economiei libere de piață, s-a dovedit a fi superioară oricărei alternative, sursa superiorității fiind capacitatea de a satisface necesitățile primare ale naturii umane exprimate prin două tipuri de „dorințe fundamentale” - de bunuri materiale și bogăție, precum și de recunoaștere de către cei din jur a valorii noastre ca ființe umane. Această idee a fost reconfirmată de către F.Fukuyama puțin mai târziu, într-o discuție academică întreținută cu N.Gardels, el exprimînd convingerea că „nu există nici o alternativă istorică la structura de piață

și statul liberal democratic..., aceste tipuri instituționale sînt cele mai bune pe care le-a inventat omenirea pînă acum. Am ajuns la sfîrșitul istoriei, în sensul că ne-am epuizat alternativele istorice”.

Totodată, în pofida victoriei reputeate asupra rivalilor săi, „sfîrșitul istoriei” în maniera anunțată de F.Fukuyama nu reprezintă expres triumful deplin al modelului democrației liberale, cauzele, în opinia noastră, fiind de caracter conceptual - filosofic și politico - militar:

1. în cazul dacă, utilizînd termenii lui F.Fukuyama, „dorința” sau „curajul” marilor personalități care schimbă istoria sînt subordonate pasiunii pentru „egalitate”, adică există prea multă egalitate și nu sînt prezente cauze mărețe pentru care merită să lupte, oamenii ar putea să se revolte împotriva sistemului ce le-a adus pace și securitate, iar democrația liberală riscă să se atrofieze în condițiile absenței căilor pentru exprimarea celeilalte pasiuni – „superioritatea”;

2. „sfîrșitul istoriei” nu se asociază cu „începutul stării neconflictuale”, după cum interpretează forțat și greșit S.Lanțov și V.Acikasov, conflictele și războaiele ca atare nu dispar, însă omogenizarea ideilor și valorilor între marile puteri ar putea asigura în diferită măsură pacea între ele: anume relațiile dintre statele mari contează în perspectivă pe termen lung a istoriei, după cum remarcă J.Mearsheimer;

3. pacea interstatală se regăsește în interconexiune cu adeziunea acestor actori la normele democratice liberale în politica internă, însă trebuie de precizat că mai puțin de o treime din țări au ajuns la acest statut, în anul 1990, potrivit calculelor lui F.Fukuyama, fiind prezente doar 62 de democrații de acest tip[38,p.127]. Este evident că în ultimele două decenii numărul democrațiilor a crescut, în special pe contul fostului spațiu socialist, depășind cifra de o treime din numărul total de state, iar I.Rammonet a specificat pe bună dreptate că în majoritatea covîrșitoare a regiunilor „modelul democratic a cîștigat adepti”[95,p.26,109]. Din altă perspectivă, de politică internațională, K.Waltz afirmă fără echivoc că în cazul dacă numărul de democrații ar spori esențial la nivel mondial, nu este posibil nici măcar parțial de a depăși anarhia mediului și dilema securității, el punînd la dubie teza păcii democratice promovată de B.Russet pe motivul că puterea

nebalansată rămîne sursă de pericol, deși aparține „unei democrații incontestabile”.

Totuși, F.Fukuyama admite, nu fără temei, că realizările democrației liberale sînt fragile și caută la sfîrșitul secolului XX să identifice modele noi de recroire a „hărții imagine a lumii” luînd ca bază „distribuirea capitalului social”, care este determinată de „stimularea interculturală” de a genera „noi forme de asociere voluntară”. S.Huntington, de altfel înalt apreciat de F.Fukuyama pentru că „a pătruns cu adevărat esența lucrurilor prin ideea de „ciocnire a civilizațiilor”, întrucît aceasta scoate în evidență importanța extremă a culturii ca factor determinant în relațiile sociale internaționale ale viitorului”[94, p.188], este cu mult mai tranșat și nu împărtășește sentimente de euforie de pe urma încheierii războiului rece: „acest moment a generat iluzia armoniei, dar care s-a dovedit a fi imediat o iluzie, schimbarea a fost inevitabilă, însă lumea n-a devenit în mod necesar mai calmă”[5,p.528]. N.Gardels consideră că „dezghețarea războiului rece a adus cu sine o lume asimetrică”, I.Rammonet o cataloghează ca fiind „mai complexă și mai periculoasă” decît înalte, iar I.Wallerstein este de părere că încheierea războiului rece a condus spre acutizarea conflictelor vechi și apariția altor noi, amenințarea principală avînd la bază factori economici, va veni din partea migrației în masă de la periferiile spre centrul lumecosistemului, conflictele și crizele fiind inevitabile atît timp cît va exista „lumea-economică” capitalistă unificatoare de sistem.

Prin urmare, ideile de tipul celor expuse de F.Fukuyama, I.Rammonet ș.a. cu privire la conținutul preconizat al perioadei postrăzboi rece se dovedesc a fi marcate de o vădită nuanță calitativă, în sensul că o anumită stare calitativă a sistemului relațiilor internaționale a fost înlocuită cu alta, iar incursiunile futurologice sînt mai degrabă rezultate ale unor complexe de predicție și speculații academice edificate pe scheme experimental - raționaliste. P. de Senarclens, dar nu numai el, din contra, nu s-a hazardat în pronosticuri incitante, subliniind că la începutul perioadei postrăzboi rece este dificil de a anticipa plenary consecințele transformărilor cardinale aflate în curs de desfășurare din cauza că nu s-a modificat esențial caracterul politicii internaționale, ea rămînînd de natură anarhică, deoarece continuă să existe ierarhii

de putere și raporturi de hegemonie [85,p.168-169]. A. și H.Toffler au identificat și ei un eventual conflict global provenit din tipul de economie, dar atribuie sfârșitului războiului rece un rol secundar, chiar dacă nu neagă faptul că „majoritatea tentativelor de a cartografia sistemul global nou” încep cu încheierea conflagrației dintre cele două supra-puteri, „de parcă aceasta, subliniază cercetătorii, ar fi principala forță care îl schimbă”. Promovînd ideea „divizării imanente a lumii în trei civilizații distincte și în potențială ciocnitate”, adică „valorile” conflictelor nu se vor produce nici între Vest și Est sau Nord și Sud, nici între grupări religioase sau etnice, dar între civilizațiile agrară, tradițional - industrială și postindustrială, ei consideră că sistemul global actual este cuprins de perturbări revoluționare din cauza că triseccionarea stabilește esențial contextul în care se vor desfășura majoritatea conflagrațiilor și „a arunca vina tuturor frământărilor pe sfârșitul războiului rece este un substituit al gândirii”[6,p.234].

Totuși, Gh.Glaser a remarcat că după încheierea războiului rece predominante au fost stările de spirit optimiste, chiar și în mediul realităților, care tradițional sînt pesimiști. Se afirmă frecvent fiind exprimate supozițiile că „sfârșitul istoriei” s-a soldat expres cu instituirea „păcii eterne”, din această perspectivă promițătoare marile puteri nu se mai tratează ca fiind potențiali rivali militari, ci ca membri ai comunității internaționale și deci, vor avea parte de mai multă prosperitate și pace. Ținem să precizăm însă că aceste supoziții sînt caracteristice cu precădere spațiului academic occidental, dar nu în totalitate. Astfel, realistul ofensiv J.Mearsheimer practic nu împărtășește aserțiunile cu privire la demodarea războaielor mari, idei promovate intens de J.Mueller și M.Mandelbaum; ca și neomarxistul I.Wallerstein, indică asupra rolului determinant al structurii sistemului internațional, dar din perspectiva fricii marilor puteri unele față de altele, deoarece „politica internațională rămîne o afacere nemiloasă și periculoasă”: scopul dominant al fiecărui stat este maximizarea proporției din cadrul bogăției mondiale pe contul altor competitori, iar marile puteri mai urmăresc fiecare și alte obiective, precum instaurarea hegemoniei globale, manifestînd intenții revizioniste și angajîndu-se într-o confruntare perpetuă. De fapt, J. Mearsheimer a identificat trei trăsături ale sistemului internațional

care alimentează frica reciprocă a statelor: absența unei autorități centrale suprastatale, care să le protejeze unele față de altele; statele nu întotdeauna dispun de capacitate militară ofensivă; statele nu pot fi niciodată sigure de intențiile altor actori statali[16,p.366].

Mai mulți cercetători științifici din Federația Rusă de asemenea au manifestat diferite doze de scepticism față de caracterul relațiilor internaționale constituite după încheierea războiului rece. Însă punând la bază dispariția Uniunii Sovietice și dominația Occidentului în frunte cu SUA, ei insistă, nu fără temei, că lumea n-a devenit deloc mai democratică. A.Bogaturov susține că relațiile internaționale constituite imediat după dispariția Uniunii Sovietice au intrat în perioada destabilizării „difuze”, acestea reflectă criza profundă a reglementării de sistem care n-a fost cunoscută din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, fiind indispensabilă conjugarea eforturilor „în interesele reformării managementului internațional” [96,p.40], iar E.Pozdneakov acreditează ideea că s-au început procesele de dezintegrare și a crescut probabilitatea reîmpărțirii teritoriale atît a lumii, cît și resurselor ei strategice, el considerînd neîntemeiat, dar numai în parte, că în viitorul imediat nu se vor produce nici integrarea vesteuropeană și nici în spațiul esteuropean [97,p.8-9]. În aceeași ordine de idei, N.Kosolapov numește „postsovietic” noul tip de sistem internațional, atribuind semnificație decisivă imploziei Uniunii Sovietice și numindu-l că este de caracter autoritar-oligarhic, fiind ghidat de „diferite directorate de țări” [98,p.214-126].

A.Voskresenski din contra, elaborînd teoria „echilibrului multifactorial”, subliniază că sistemul internațional constituit din state naționale se află în condiție de „echilibru neordonat”, în sensul că este lipsă „guvernul mondial”, iar acesta ar putea să asigure „instituirea ordinii universale”, ar deține puterea politică supremă și ar dispune de prerogative corespunzătoare. Ca regulă, statele mențin echilibrul în relațiile reciproce, iar „interesele general umane” sînt în măsură să asigure interacțiunea și cooperarea dintre „subiectele comunității mondiale”[99,p.7-24]. De fapt, A.Voskresenski prin tentativa de a repune în circuit această categorie intens promovată în perioada lui M.Gorbaciov, nu se dovedește a fi unicul cercetător din mediul analitic

rusesesc care a urmărit să identifice o bază ideatică a ordinii mondiale postrăzboi rece, cu atât mai mult că se dorește o alternativă viabilă la „ideile americane abstracte despre răspîndirea democrației în lume” [100,p.61]. A.Bogaturov promovează ideea „comunității normelor general umane de comportament internațional”, care „trebuie adoptate și respectate de către toți actorii comunității mondiale” [101,p.31-32,36] din cauza că dizolvarea bipolarității n-a condus, în esență, spre „democratizarea ordinii internaționale”, relațiile între țări și între popoare rămînînd în continuare profund ierarhizate, deși „mult s-a modificat stilistica interacțiunilor dintre state”, în contextul că marile puteri au încetat să se amenințe brutal: „compromisul” și „consensul” au devenit „termenii - cheie în lexiconul diplomatic al secolului XX”, chiar dacă nu s-au transformat în simboluri ale armonizării intereselor de stat. Totodată, bazîndu-se pe supremația în cadrul economiei mondiale și pe decalajul față de concurenți în sfera noilor tehnologii și în domeniul potențialului militar, Statele Unite și-au consolidat poziția de lider global, determinînd conținutul ordinii internaționale contemporane, dar alimentînd, în același timp, predispoziții antiamericane în lume, deși „relațiile de cooperare cu SUA sînt avantajoase multor țări”. Fiind „ultima suprapunere în sensul tradițional – realist al termenului”, puternică economic și politico-militar, dar „în mod imperial” neomogenă în interior, SUA se confruntă cu „limitarea posibilităților” și deja au inițiat modificarea unor strategii globale precum „integrarea economică” fie „consensul impus” în condițiile consolidării pluralismului de poziții.

În aceeași ordine de supoziții a „posibilităților limitate” se pronunță și A.Schlesinger-jr, citat de I.Rammonet, care a afirmat după victoria în războiul din Golf din 1991 că situația SUA este ciudată din cauza că fiind o supraputere militară, se află în incapacitatea să-și asume costul propriilor războaie și să guverneze lumea. În schimb, contrar supozițiilor lui P.Kennedy, care a pronosticat greșit la mijlocul anilor’80 declinul SUA, H.Kissinger anunță victoria lor în războiul rece, realitate contestată nefondat de A.Utkin, dar nu numai de el.

În opinia noastră, aplicînd în aspect metodologic unul dintre cele mai relevante instrumentarii de investigație a conflictelor internați-

onale în totalizarea războiului rece, teoria jocurilor, care presupune că un conflict este un joc egal cu suma zero, obținem următoarele rezultate: cît o parte a cîștigat, atît alta a pierdut și în consecință SUA au reperțat victorie, iar aliații ei s-au consolidat, pe cînd URSS și blocul ei s-au autodizolvat. Totodată, subliniem că în cercetarea proceselor de finalizare a războiului rece nu este lipsită de relevanță, dar numai în parte, teza lui J.Burton despre caracterul subiectiv al conflictelor, care admite posibilitatea obținerii rezultatelor pozitive pentru ambele părți în condițiile „schimbării valorilor semantice” astfel încît să le permită să coopereze – liderii celor două suprapuneri au realizat importante reconfigurări conceptuale pentru detensionarea relațiilor bilaterale, însă ulterior evenimentele au luat altă turnură și s-au încheiat cu dispariția unui competitor, pe cînd prezența celuilalt rămîne globală și sînt puțini indicatori că ar înceta să fie „singura supraputere”, folosind expresia lui Zb. Brzezinski.

Așadar, războiul rece s-a încheiat cu victoria SUA, fapt care n-a presupus însă expres instaurarea democrației și economiei de piață pe întreaga arenă mondială, chiar și din simplul motiv că învingătorii nu și pot aroga prerogativele de guvernare mondială, iar relațiile internaționale se dovedesc a fi cu mult mai eterogene și mai complexe decît raporturile din interiorul statelor și societăților[102,p.72].

Fără îndoială, sînt îndreptățite supozițiile de tipul celor expuse de N.Gardels, că după încheierea războiului rece „prezența americană este cu adevărat globală”, sau de W.von Angelsdorf, că „există o putere atît de bine organizată, atît de subtilă, sincronizată și implicată în tot încît nu trebuie să vorbești împotriva ei decît în gînd” [103,p.9]. O.Paz numește SUA „republică a viitorului”, iar R.Kapuscinski – „societate a viitorului”, care nu are probleme cu propria istorie, spre deosebire de „societățile istorice”, cum ar fi cea islamică, pentru care totul s-a hotărît în trecut și viitorul nu îi provoacă astfel de pasiuni ca istoria, la temelia supremației americane aflîndu-se mai ales dezvoltarea profundă a sferei informațional-tehnologice. În același context al analizei „afirmării hegemoniei americane”, P.de Senarclens a constatat că niciodată în istoria modernă și contemporană o națiune n-a dispus de o asemenea forță militară și o asemenea preponderență incontestabilă pe scena in-

ternațională, însă în special din cauza că „economia și societatea americană manifestă semne de slăbiciune și ponderea atributelor militare în calitate de factori determinanți ai evoluției relațiilor internaționale tind să descrească, SUA ar putea să devină într-un viitor mediu un colos cu picioare de argilă” [85,p.168]. După invadarea Irakului în martie 2003, A.Bales a remarcat faptul că SUA posedă „un potențial militaro-politic unic și o libertate unică”, deoarece au putut ocupa „rapid și cu pierderi mici” o țară mare și îndepărtată, fără ca vecinii să opună rezistență sau să exprime pretenții serioase, iar presupusa/preținsa coaliție antiamericană nu s-a dovedit a fi în stare nici să modifice și nici măcar să amâne realizarea planurilor americane. Însă există date, subliniază el nu fără temeii, că potențialul edificator al SUA nu este nelimitat din cauza că militarii americani au dat dovadă de incompetență în instituirea și menținerea păcii, iar metodele de management post-conflict și de restabilire a Irakului s-au dovedit a fi „inconsecvente și confuze” [104,p.38]. Este important de remarcat în acest context de idei că deja la mijlocul anilor’90, urmărind să definească trăsăturile esențiale ale ordinii mondiale noi, H.Kissinger a sesizat că SUA nu pot nici să se autoizoleze de lume, nici s-o domine sau unilateral să dicteze activitatea internațională globală, devenind „prima printre egali” și vor avea nevoie de parteneri pentru a menține echilibrul în diferite regiuni ale planetei [14,p.11,738].Analistul identifică unele similitudini cu politica europeană din secolul al XIX-lea, în care interesele naționale tradiționale și echilibrul de puteri în transformare au determinat configurația diplomației, alianțelor și zonelor de influență, contrar lui A.Bogaturov, care nu găsește asemănări între ordinea internațională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și cea de la finele secolului XX.

După sfârșitul războiului rece SUA a rămas unica țară cu statut de supraputere și în mod normal nu puteau să rateze șansa de a răspîndi sau chiar impune la nivel global valorile, concepțiile despre lume și soluțiile sale. Esențial este sau nu, dar R.Kaplan cataloghează globalizarea ca „răspîndire a practicilor comerciale americane adoptate de fiecare cultură în dependență de propriile necesități”[105,p.135], iar J.Nye remarcă o hegemonie americană de tip soft.

Realitățile survenite în urma încheierii războiului rece au impus oameni politici și cercetătorii științifici să se antreneze în activități de identificare și definire a conținutului ordinii mondiale noi: luînd ca bază replierile geostrategice care se produc și, implicit, transformările structurale de sistem sau, în conformitate cu metodologia lui K.Waltz, dispariția Uniunii Sovietice prezintă în sine o schimbare structurală, cu efecte la nivel de sistem. D.Biro și S.Secieru au remarcat că structura extrem de eterogenă a sistemului internațional postrăzboi rece, în care „coexistă și concurează diferite logici cu privire la organizarea politică, economică și la realizarea politicii externe, a generat mai multe scenarii cu privire la viitoarea lui organizare și forma pe care o va lua viitoarea ordine mondială” [88, p.320], lumea aflîndu-se într-o fază de tranziție asemănătoare perioadei precedente creării sistemului modern de state. B.Badie și M.-C.Smouts sînt de părere că lumea anilor '90 ai secolului XX (dar și din primul deceniu al secolului XXI - n.n.) se află în căutarea raporturilor și a subiecților noi, sistemul internațional edificat pe concepțiile echilibrului de forțe și conflictului dintre cele două supraputeri, potrivit opiniei I.Șimanskaya, este înlocuit cu altă realitate și, astfel, relațiile internaționale se găsesc într-o perioadă de tranziție ce se caracterizează printr-o stare de haos, dinamic, precizăm noi, aplicînd teoria sinergeticii. În accepția lui P.Țîgankov, dezordinea globală este trăsătura esențială a procesului politic mondial contemporan (prin noțiunea „proces politic” el avînd în vedere „rezultatul interacțiunii actorilor internaționali”, iar J.J.Roche se dovedește a fi mult mai explicit, considerîndu-l „mijloc predominant de reglementare a interacțiunii dintre elementele structurii sistemului internațional, care determină tipul de comportament al actorilor aflat în permanentă evoluție și prezintă prin esența sa un mecanism de depășire a dezordinii structurale din cadrul sistemului”) [106].

Indiscutabil este că lumea aflată în tranziție structurală a devenit cu mult mai imprevizibilă din cauza că mecanismele în baza cărora au funcționat relațiile internaționale din perioadele precedente au pierdut la maximum din potențialul lor teoretico-aplicativ și nu mai corespund realităților. A.Samuel consideră că omenirea deja se găsește în cadrul

„lumii internaționale noi”, care este determinată de mai mulți factori, precum încetarea divizării sistemului în două blocuri, dezvoltarea dinamică în Asia de Sud-Est, eliberarea (și îndepărtarea - n.n.) „sateliților” de suveranii lor, decăderea influenței marilor ideologii și apariția unor forțe noi, de caracter financiar-economic, religios etc. În plus, bulversarea cercetărilor științifice era amplificată de criza tot mai evidentă a concepției lineare a evoluției istoriei, inclusiv a relațiilor internaționale (Westfalia – Versailles – Yalta), situație care a animat elaborarea numeroaselor studii, provocând, potrivit lui B.Hughes, o adevărată „ciocnire a perspectivelor”. Ambivalența factorilor determinanți ai evoluției globale contribuie la reducerea gradului de pronosticare a vieții internaționale chiar și pentru o perspectivă de scurtă durată, mai ales în condițiile că fenomenele politice se dovedesc a fi extrem de complexe, raționament din care, notează J.Mearsheimer, practic este imposibilă formularea predicțiilor politice precise „în lipsa unor instrumente teoretice superioare celor pe care le posedăm și drept urmare toate previziunile politice presupun o anumită marjă de eroare” [16,p.11], cu atât mai mult că momentul trecerii de la un sistem la altul, consideră Ch.Kegley-jr. și E.Wittkopf „nu este imediat evident” [39,p.6] pe motivul opoziției dintre forțele de integrare și cele de dezintegrare. Competițiile și rivalitățile din cadrul sistemului atribuie ordinii mondiale caracter schimbător, modificându-se nu numai relațiile dintre actori, asociați cu statele naționale sau, mai restrâns, cu marile puteri, ci și alte modele de interacțiune globală.

Pornind de la definirea ordinii mondiale ca „interacțiune dintre elemente conform unui model”, majoritatea cercetătorilor continuă să considere statul principalul actor al sistemului internațional în reconfigurare și, în acest sens, ordinea mondială, în accepția lui T.Knutson, presupune existența unor modele de interacțiune interstatală. Potrivit lui A.Bogaturov, ordinea mondială prin esența sa se referă la „sistemul relațiilor interstatale, care sînt supuse reglementării de totalitatea principiilor determinante ale comportamentului de politică externă și sancțiunilor recunoscute morale și permissive pentru pedepsirea celor ce încalcă dispozițiile elaborate de comun acord în baza acestor principii, a potențialului statelor sau instituțiilor mandatate cu aplicarea

pedepselor și voinței politice a țărilor participante și predispuse de a le implementa” [39,p.40]. T.Knutsen în spirit realist, ca și J.Mearsheimer, reduce stat-centrismul sistemului la interacțiunea dintre marile puteri, competiția și conflictele imprimând ordinii mondiale caracter schimbător, evoluție care se află, în opinia noastră, în conformitate cu teoria ciclurilor elaborată de Aristotel.

Elaborările fundamentate pe stat-centrism se referă în exclusivitate la ordinea internațională, pe când ordinea mondială include totalitatea relațiilor exercitate la nivel global în conformitate cu diverse modele de interacțiune formate atît în rezultatul schimbării raporturilor dintre diferiți factori precum și a apariției noilor structuri ierarhice. P.Hassner este de părere că la mijlocul anilor’90 au fost elaborate șase modele ale „dezvoltării mondiale a omenirii”, două din care sînt edificate pe ideea refuzului de la starea de conflicte și trecerea spre politica cooperării, altele două sînt ancorate pe probabilitatea perpetuării conflictelor, avînd ca protagoniști fie statele, fie civilizațiile și în fine, ultimele două părăsesc alternativa conflict – cooperare și se referă sau la existența separată a două lumi diferite sau la apropierea anarhiei universale” [107,p.39-49] (notăm că precizările și dezvoltările ne aparțin):

1. modelul „ordinii internaționale noi” anunțat de G.Bush-sn. și F.Mitterand: urmărește edificarea unui sistem global de securitate colectivă și legalitate, „parteneriatul, subliniază președintele american citat de H.Kissinger, trebuie să se bazeze pe consultări, cooperare și acțiuni colective, în special prin intermediul organizațiilor internaționale și regionale de caracter guvernamental (sistemul prevăzînd pedepsirea agresorilor și apărarea victimelor-n.n.), scopul acestui parteneriat fondat pe principiile dreptului constă în încurajarea democrației, păcii și reducerea armamentelor” [14,p.733]. „Doctrina G.Bush-sn” prevede că rolul de „manager global” aparține Statelor Unite, care formează nucleul relațiilor internaționale [108, p.9], consideră M.Maiorov, în timp ce H.Kissinger exprimă supoziția că „este imposibilă implementarea securității colective generale din cauza conceperii diferite a amenințărilor de către actorii principali”, deși, potrivit lui J.Mearsheimer, cu excepția unor dispute, nu a fost „nici un semn de război între marile puteri”. G.Modelski și W. Tompson sînt de părere că parteneriatul Statele Unite –

Uniunea Europeană reprezintă „principala temelie a ordinii mondiale de la sfârșitul secolului XX” și deci, trebuie să devină un nucleu democratic solid pentru „consolidarea lumii” prin democrație și economie de piață;

2. modelul „sfârșitului istoriei” elaborat de F.Fukuyama: presupune instituirea ordinii și asigurarea securității prin victoria democrației liberale și capitalismului în societățile nedemocratice în urma căderii regimurilor totalitare. Această concepție a reactualizat o teză a wilsonismului – răspîndirea democrației asigură pacea, deși, potrivit opiniei lui P.Hassner, în ultimul timp au fost esențial diminuate convingerile în existența interconexiunii dintre nivelul dezvoltării economice și democrație, în întretăierea firească a capitalismului cu democrația și pacea;

3. acest model include două variante: concepția multipolarității militaro-diplomatice fundamentată de H.Kissinger și concepția constituirii lumii unipolare provenită din consolidarea superiorității americane, expusă de Zb.Brzezinski. Într-adevăr, ambii analiști indică asupra dominației sau chiar hegemoniei SUA la nivel global. „America predomină fără precedent în lume, în ultimul deceniu al secolului XX (și la începutul secolului XXI - n.n.) situația ei predominantă a făcut-o omniprezentă în asigurarea stabilității internaționale”; „victoria repurtată în războiul rece și sentimentul automulțumirii derivat din acest rezultat au generat mai multe mituri, precum că soluționarea tuturor problemelor mondiale depinde de recunoașterea hegemoniei SUA” [15,p.1,3-4]. Zb.Brzezinski este cu mult mai tranșant și mai explicit, invocînd o hegemonie de tip nou: „din cauza falimentului adversarului, Statele Unite s-au pomenit într-o situație unicală, devenind cu adevărat prima și unica putere mondială, chiar dacă dominația globală a Americii amintește într-o anumită măsură imperiile precedente”; „amploarea și influența SUA în calitate de putere mondială reprezintă ceva deosebit, iar dinamismul economic al Americii reprezintă condiția prealabilă pentru a-i asigura rolul predominant în lume. ...America și-a consolidat supremația în domeniul tehnologiilor informaționale, care contribuie decisiv la dezvoltarea economiei și dotarea forțelor armate cu tehnică performantă, permițîndu-i să exercite controlul la nivel global” [13,p.20,32,34]. H. Kissinger exprimă supoziția că în raport cu starea actuală a lumii Statele Unite s-au dovedit a fi slab pregătite de experiența istorică, mai ales că „sînt prezente în paralel cel puțin patru sisteme de relații interstatale”:

♦ în raporturile dintre Statele Unite și Europa Occidentală, precum și între țările din emisfera vestică, sînt implementate în mare măsură idealurile istorice americane, „fondat pe principiile democrației și progresului economic, războaiele fiind posibile numai la periferie, ele provin din conflictele interetnice” (considerăm că mai degrabă acestea sînt de sorginte politico-ideologică - n.n). Trebuie de remarcat însă că analistul american a forțat în diferită măsură prin analogie caracterul democratic al sistemelor politice și gradul de orientare spre piață al economiilor din țările Americii Latine: la începutul secolului XXI stările de spirit și retorica antiimperialistă, adică anti SUA, au devenit mult mai evidente, s-au extins și s-au aprofundat prin politicile unor guvernări de stînga, cu tentă populistă, fapt care n-a permis realizarea unor proiecte strategice panamericane, cel mai important fiind Zona Comerțului Liber a Americilor (FTAA), propus de B.Clinton încă în anul 1994;

♦ marile puteri asiatice se tratează reciproc în calitate de concurenți strategici, „războaiele dintre ele nu sînt inevitabile, dar deloc imposibile”, principiului echilibrului de forțe revenindu-i rolul hotărîtor. Obiectivul fiecărei dintre marile puteri din regiune nu constă în ocuparea vecinilor, ci a nu le permite să coalezăse împotriva sa, în condițiile că ritmurile dezvoltării economice și evoluția modelelor de politică internă schimbă conjunctura și rolurile, formîndu-se, de fapt, două zone strategice la nivel georegional Nord - Estică și Sud - Estică:

♦ conflictele din Orientul Mijlociu n-au la bază nici aspecte economice și nici domeniul strategic, ci ideologia și religia, compromisul fiind practic imposibil în cazul valorilor fundamentale, incluzînd însăși existența adversarului, care împărtășește alt fond de idei și deci, perspectivele soluționării conflictelor de tipul celui arabo-israelian sînt iluzorii. Este de precizat că situația din regiunea Golfului Persic nu mai este „atît de certă” după cum afirmă analistul american, din cauza operațiunii aliaților în Irak și politicii Iranului privind energia atomică;

♦ politicile promovate de țările africane nu sînt fondate nici pe principii ideologice unificatoare și nici pe ideea echilibrului de forțe, trecutul a lăsat un potențial explozibil, iar după încheierea războiului rece practic a dispărut interesul și concurența dintre marile puteri pentru influență pe continent.

Prin urmare, conform opiniei lui H.Kissinger, „supremația americană este evidentă, însă urmărind formarea ordinii mondiale edificate pe libertate și democrație”, Statele Unite au nevoie de parteneri pentru a împărți povara psihologică a liderismului în lumea policentristă[15,p.10-11,326], „alte centre fiind Europa (Uniunea Europeană - n.n.), China, Japonia”[14,p.737], la care a adăugat India și Rusia.

Zb.Brzezinski din contra, susține că hegemonia americană fără precedent n-are concurenți fiind unicală prin parametri și caracter, este pluralistă, penetrabilă și flexibilă, reflectând mai multe trăsături ale sistemului democratic realizat în Statele Unite ale Americi, se manifestă geopolitic prin ponderea asupra Eurasiei, asumându-și direct rolul de arbitru și a edificat „ordinea internațională nouă, care copie și reproduce mai multe caracteristici ale sistemului american” precum: crearea sistemului de securitate colectivă, incluzând forțe armate și comandament unificat; cooperarea economică regională atât la nivel interstatal, cât și în cadrul unor organizații globale specializate; adoptarea în comun a deciziilor, chiar și în condițiile predominării SUA; prioritatea apartenenței democratice în cadrul alianțelor-cheie; prezența unor structuri juridice rudimentare de nivel global[13,p.41,320]. J.Ikenberry, fiind citat de Zb.Brzezinski, precizează că sistemul este hegemonist, deoarece a fost concentrat în jurul SUA și reflectă mecanismele politice și principiile organizatorice ale modelului american. Prin urmare, „America este singura putere mondială, afirmă Zb.Brzezinski, și nimeni nu poate contesta acest fapt, chiar dacă statutul de supraputere care guvernează lumea se dovedește a fi anevoios”.

Însă după evenimentele din 11 septembrie 2001, care au grăbit debarcarea aliaților în Afganistan (2001) și Irak (2003), Zb.Brzezinski nu mai este atât de categoric, subliniind că principalul partener al Statelor Unite trebuie să rămână Europa, mai precis Uniunea Europeană, la care se adaugă Japonia și China în materie de asigurare a securității regionale în spațiul Golful Persic – Xinjiang [12,p.92-93].

4. modelul propus de S.Huntington: presupune înlocuirea conflictelor dintre națiuni, caracteristice secolului al XIX-lea sau luptei dintre ideologii, care a marcat secolul XX, cu „ciocnirea civilizațiilor”, acesta se va solda cu o nouă bipolaritate, fie între Occident și alianța islamo-

confucianistă (P.Hassner a omis al treilea aliat - budismul - n.n.), fie între Occident și restul lumii. P.Hassner subliniază că mai multe evenimente au zdruncinat serios teoria „conflictului dintre civilizații” din cauza că ciocnirile nu s-au produs între civilizații, ci mai ales în interiorul lor (Afganistan, Etiopia), la care vom adăuga diferența de atitudini nu numai la Occident, dar mai ales și în cadrul lumii musulmane cu privire la declanșarea operațiunii „Redarea libertății Irakului”, războaiele locale nu s-au extins într-o conflagrație globală (spațiul iugoslav după cum a încercat să ne convingă S.Huntington, cu atât mai mult că țările occidentale au susținut musulmanii împotriva creștinilor, chinezii nu au devenit aliați ai lumii islamice), iar relațiile dintre identitățile colective, dacă sînt bazate pe cultură și religie, se dovedesc a fi de caracter conflictual pe motiv că reclama este pericol extern și, astfel, modelul elaborat de analistul american este mai degrabă unul de tip clasic prin împărțirea lumii în zona păcii și zona conflictelor. Este de subliniat că mai târziu, după evenimentele din 11 septembrie 2001, abordînd relațiile dintre identitatea națională, interesul național și scopurile de politică externă, S.Huntington a identificat mai multe opțiuni strategice de politică externă ale SUA, în calitate de criteriu de departajare servind prioritățile, una dintre care fiind promovarea ei fără a ține cont de afinitățile și similitudinile „culturale comune cu alte țări” [12, p.78];

5. modelul fundamentat în elaborările lui M.Singer și A.Wildawski precum și ale lui J.-Ch.Rufin: se rezumă la punctarea asupra aprofundării pe arena mondială a decalajului dintre „centru” și „periferie”, însă „centrul” sistemului nu se dovedește a fi avangardă pentru „periferie”, ca în cazul lui F.Fukuyama, iar aceasta din urmă nu reprezintă amenințare la adresa primului, după cum a pronosticat S.Huntington. „Centrul” și „periferia” nu reprezintă altceva decît două lumi care se îndepărtează una de alta, prima fiind relativ pașnică și prosperă, cealaltă suferă de războaie și revoluții. Ținem să subliniem că ideile de această factură se înscriu în concepția conflictului global Nord - Sud, dar cu precizarea că nu se includ în teoriile clasice, nici ale interdependenței și nici ale dependenței, dat fiind că se dovedesc a fi ancorate pe identificarea unei bipolarități provenite din asimetria sistemului internațional și se rezumă la coabitarea a două lumi paralele. Supozițiile de acest conținut privează

într-o anumită măsură din semnificație și relevanță globală conflictul pe axa Nord – Sud, care treptat își pierde din actualitate în forma sa clasică datorită tendințelor generale din ultimul timp de a extinde lista „clubului bogăților” prin transformarea Grupului celor 8 (G8) în Grupul celor 20 (G20) sau chiar în Grupul celor 30 de puteri (G30): aceste replieri îndreptate spre lărgirea responsabilităților pentru soarta lumii „diluează” esențial confruntarea dintre cele două poluri, chiar dacă procesele globale de concentrare a bogățiilor și, respectiv, a sărăciilor, determinate de mai mulți factori, inclusiv dezvoltarea tehnologiilor de vîrf, se amplifică.

Totuși, în pofida eforturilor umanitare susținute la nivel internațional, V.Inozemțev, determinînd prin teoria „bipolarității intelectuale” grupul elitar de state „intelectuale” și cercul larg de țări de „clasă inferioară”, subliniază că această ordine se manifestă în plan internațional prin extinderea decalajului dintre societățile „nordice” postindustriale, fondate pe ramurile informaționale și științifice ale economiei, și societățile „sudice”, lipsite de acces la sferele tehnologiilor de viitor. Este de precizat că supozițiile de acest gen, intens vehiculate mai ales în mediul analitic rusesc, dar nu numai, cum ar fi ideile lui A.Bovin despre amenințările și riscurile de alt tip, provenite din partajarea lumii în minoritatea prosperă, state numite prin tradiție „Nord” și majoritatea apatică, aflată în stagnare, numită prin tradiție „Sud”, sau aserțiunile lui A.Iakovlev cu privire la unificarea „periferiei” în jurul nucleului Federația Rusă - China în lupta cu țările superdezvoltate pentru crearea ordinii mondiale fondate pe principiile dreptății și egalității în drepturi, subliniem, din contra, se referă la conflictul dintre „centru” și „periferie”, acestea înscriindu-se în teoriile interdependenței asimetrice;

6. modelul propus de R.Kaplan: prevede involuția „centrului” pe urmele „periferiei”, adică „centrul” sistemului global se îndreaptă spre anarhie și pot apărea „noi spații necontrolate”. Trebuie de specificat însă, că mai tîrziu, la începutul secolului XXI, R.Kaplan asociază în general viitorul ordinii mondiale cu un „flux continuu de anarhie și haos derivat din mai multe conflicte regionale și din clivajul Nord - Sud în extindere la nivel global” [109,p.4-29]. De fapt, P.Hassner de asemenea exprimă părerea că în perioada ce a urmat după încheierea războiu-

lui rece are loc formarea sistemului internațional nou și răspîndirea anarhiei, statul fiind plasat pe planul secund și producîndu-se într-un anumit sens reîntorcerea la epoca medievală: „transnaționalul și etnicul au subminat cuceririle statului, adică neutralitatea puterii, care a plasat cetățenia pe teritoriul său mai presus decît privilegiile de neam și diferențele religioase”. În opinia lui, se atestă creșterea numărului zonelor în care nu se aplică dreptul: unele state se dezintegrează în rezultatul războaielor civile, altele își închid hotarele în fața fluxului mare de refugiați de frică să nu-și piardă identitatea și stabilitatea, lumea întreprîndu-se spre conflictul fundamental dintre progresul civilizației obținut în comun și barbaria de tip nou. Se impune de precizat că prin „anarhie” R.Kaplan și P.Hassner subînțeleg mai degrabă lipsa ordinii la nivel global, pe cînd în accepțiile lui P.de Senarclens, J.Mearsheimer, dar și altor analiști, aceasta reflectă natura mediului internațional. P. Senarclens este de părere că procesele transformatoare în derulare nu modifică esența politicii internaționale, adică natura „anarhică” și nu invalidează existența relațiilor conflictuale dintre principalele centre de forță, ierarhiilor, raporturilor hegemonice și polarizărilor economice ale scenei mondiale: „ordinea internațională nouă nu va fi cu indispensabilitate mai puțin conflictuală decît cea precedentă”, iar în lipsa guvernului mondial și mecanismele juridice de arbitraj, statele rămîn centre independente de putere politică, avînd interese naționale specifice și exigențe particulare de securitate[85,p.168-169]. Potrivit ideii lui J.Mearsheimer, „lumea cuprinde state care operează într-un decor anarhic”, modul de organizarea ei fiind ancorat pe cinci trăsături ale sistemului internațional, care au „rămas intacte la începutul secolului XXI”: statele rămîn principalii actori ai politicii mondiale și acționează într-un sistem anarhic; marile puteri dispun de o anumită capacitate militară ofensivă; statele nu pot fi sigure în prezența sau absența intențiilor ostile din partea altor actori statali; marile puteri pun valoare deosebită pe supraviețuire.

În baza celor abordate putem totaliza că formarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece se dovedește a fi un proces multiaspectual care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți

ai diverselor culturi și religii. Chiar dacă se exprimă oportunitatea identificării unor forme mai constructive și mai puțin violente de interacțiune ale actorilor internaționali, multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poluri, acestea din urmă primind alături de tratarea tradițională, în spirit realist, o altă dimensiune, extrasă, fie din reflectarea noilor realități, fie din speculații intelectuale. Cert este că polaritatea rămâne problema de bază a configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional în formare, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geoeconomice, georeligioase și de altă sorginte, care în totalitatea lor sau în parte imprimă acestui concept un conținut nou.

Considerăm că „polul” interpretat în sens îngust, geopolitic, nu reflectă plenar realitățile din lumea contemporană, cu atât mai mult că lui îi revine un statut conceptual și organizațional elevat în explicarea și înțelegerea conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece. Abordarea tradițional-geopolitică a polarității exprimată prin confruntarea globală dintre puterile majore nu este mai puțin prezentă în elaborările științifice din perioada postrăzboi rece, chiar dacă a pierdut din relevanță și actualitate din cauza diminuării prestanței ideilor conflictului planetar linear pe motivul creșterii ponderii mai multor niveluri și deci, ierarhii în organizarea relațiilor internaționale. În cazul când se insistă asupra structurii unipolare a sistemului internațional, ar fi justificat de a identifica mai degrabă un „centru”, decât de un „pol” [110,p.49-50], chiar dacă mai mulți cercetători precum Z.Brzezinski, Ch.Krauthammer sau P.O`Brien indică asupra tipului imperial de sistem, care în ultimă instanță se reduce la hegemonia globală a SUA. În aceeași ordine de idei, S.Lanțov și V.Acikasov subliniază că este prezentă o singură supraputere comparabilă cu parametrii precedenți, Statele Unite ale Americii, care „dețin poziții dominante în structura economică a relațiilor internaționale și în sfera militaro-strategică”, iar în condițiile globalizării au obținut priorități suplimentare pe contul aliaților noi din Europa de Est și din spațiul postsovietic, cu atât mai mult că „ administrația americană și-a permis de mai multe ori să acționeze unilateral, ignorând normele dreptului internațional” [23,p.138]. În același context, S.Nazaria, invocând unipolaritatea lumii edificate după dispariția Uniunii Sovietice exprimată prin

hegemonia americană, susține că SUA a încălcat frecvent principiile și normele dreptului internațional, cum ar fi Iugoslavia sau Irak, în numele „intervențiilor umanitare” [111,p.509,515]. Ch.Krauthammer motivează configurația „unipolară a ordinii mondiale” și „dominația fără de precedent a singurei puteri” prin faptul că forța economică a Japoniei a cunoscut o perioadă de declin, Germania a stagnat, URSS a dispărut, transformându-se într-o Rusie mai mică și slăbită, Uniunea Europeană s-a orientat în interior pe aprofundarea integrării și construcția infrastructurii sociale, neglijând dezvoltarea capacităților militare și doar potențialul Chinei a crescut, însă recuperarea handicapului va solicita câteva decenii, dar respectându-se condiția continuării creșterii curente și, prin urmare, „cea mai extraordinară trăsătură a lumii după încheierea războiului rece constă în unipolaritatea ei” [112,p.5-7]. P.O`Brien și J.Nye numesc SUA drept singurul hegemon veritabil din istoria sistemului internațional și, respectiv, unica supraputere cu interese și posibilități globale reale, Z.Brzezinski consideră că imperiile precedente – Roman, Chinez și Mongol, au fost de nivel regional, chiar dacă dominația lor s-a dovedit a fi deplină, pe când Statele Unite au edificat „un sistem global fără concurenți”, depășind hotarele teritoriale, reflectând experiența internă și acordând atenție deosebită metodelor cooptării [13, p.28,32,36-37.]. A.Celeadinski susține în acest sens că SUA se află în căutare activă a diferitor variante de grupări regionale de aliați care le-ar permite să țină sub control cele mai importante procese din cadrul relațiilor internaționale postbipolare și le-ar asigura susținerea directă sau indirectă de către un număr cât mai mare de state a acțiunilor convenabile lor pe arena mondială. Potrivit opiniei lui A.Matveev, Statele Unite urmăresc să construiască un sistem piramidal de stabilitate la nivel global, chiar dacă, în accepția lui A.Bovin, „transformarea Statelor Unite în unica supraputere nu este altceva decât consecință a întretăierii câtorva factori întîmplători, primul vizează îndepărtarea Americii de centrul mondial al turbulențelor (conform lui J.Rosenau, turbulența se caracterizează prin instabilitate de dezechilibru, dar provoacă schimbări - n.n.), iar al doilea este dezintegrarea URSS” [113,p.177].

Punînd sub semnul întrebării ideile lui F.Zakaria despre „lumea postamericană”, în sensul că SUA trebuie să acorde sprijin Rusiei, Chinei,

Indiei și Braziliei, după cum au susținut restabilirea Germaniei și Japoniei în perioada postbelică. V.Kremeniuk susține că „secolul american”, contrar multor opinii, nu s-a încheiat din cauzele potențialului militar, tehnologiilor avansate de care dispune și rețelei de relații ce include state democratice, state care s-au lansat recent în realizarea reformelor, organizații internaționale și „state eșuate”, care au nevoie de asistență urgentă, sursa principală fiind SUA. Plus la acestea, Statele Unite au creat un sistem flexibil de raporturi și obligațiuni care înglobează fluxuri financiare, fluxuri de mărfuri precum și legături culturale, științifice și informaționale”[114,p.9-10]. I.Moiseev, în acord cu supozițiile lui K.Waltz, consideră că lumea unipolară nu poate să dureze foarte mult timp, iar Iu.Kașlev, trecând în revistă opțiunile strategice de politică externă a SUA îndreptate spre a-și conserva hegemonia globală, în consonanță cu Zb.Brzezinski și H.Kissinger, dar din altă perspectivă, indică asupra „Europei Occidentale tratată în calitate de partener strategic minor”, Statele Unite urmărind edificarea nu Pax Americana, ci Pax Atlantica. Astfel, Zb.Brzezinski, susține că NATO reprezintă principala verigă de legătură dintre America și Europa, asigurând nu numai mecanismele de bază în realizarea influenței americane în afacerile europene, ci și prezența militară în Europa Occidentală (extinsă după 1999.2004 și 2009 asupra Europei Centrale și de Sud-Est - n.n.)[13,p.65,66], iar potrivit supoziției lui H.Kissinger, după dispariția pericolului din partea Uniunii Sovietice parteneriatul atlantic rămîne pentru SUA pilonul decisiv al ordinii mondiale: în afară de principiile strict determinate ale asigurării apărării comune, caracteristice alianțelor tradiționale, statele aliate nord - atlantice au creat o rețea de relații care servesc valorificării obiectivelor formării și consolidării fundamentelor viitorului politic comun[15,p.11]. 7]. A .Bogaturov consideră că tot mai evidentă se dovedește a fi prioritatea „eurasiatică” a politicii externe a SUA din cauza că rolul de partener principal în strategia globală americană revine Eurasiei Centrale, devenită în secolul XXI centrul geopolitic nou al lumii, în timp ce semnificația Europei deja este alta, una complementară, dar continuă să rămînă importantă[101,p.34,35].Totuși, H.Kissinger și Iu.Kașlev au sesizat replierile geostrategice la nivel global, primul invocînd ponderea în creștere a economiei Asiei asupra dezvoltării

Statelor Unite și lumii în ansamblu, iar al doilea remarcă transferarea centrului financiar-economic și comercial în Asia de Est și Sud-Est. Identificarea celor mai importante centre geopolitice eurasiatice și protejarea lor reprezintă un aspect de principiu al geostrategiei globale americane, susține Zb. Brzezinski, nefiind întâmplător, „adăugăm noi, că prima vizită în străinătate a lui B. Obama după alegerea din 2008 a efectuat-o în câteva state din regiunea asiatico-pacifică.

Deja am precizat că unipolaritatea sistemului internațional și a ordinii mondiale postrăzboi rece este considerată a fi de caracter provizoriu și de durată relativ restrânsă de funcționalitate, majoritatea absolută a elaborărilor în materie rezervându-i circa trei decenii. A. Bovin susține că lumea monopolară este comodă, atacul asupra „polului” fiind exclus prin excelență, iar supremația decisivă a „centrului” permite de a menține disciplina și echilibrul: însă „totul se dovedește a fi relativ” și în situații critice sînt posibile rebeliuni, motiv din care hegemonul este nevoit să se surpe, menținînd permanent prudență sporită [113, p. 175]. Din altă perspectivă, de un caracter politico-economic, supunînd analizei sistemice istoria Imperiului Roman, R. Gilpin a conchis că structura unipolară durează atît timp cît beneficiile predomină asupra costurilor. Însă aceste demersuri sînt puțin aplicabile pentru definirea unor realități postrăzboi rece, chiar dacă primul reflectă strategiile de politică externă ale administrațiilor G. Bush-sr. și B. Clinton, precum și doctrina „schimbării regimurilor” în statele străine exercitată de președinția G. Bush-jr. Actualmente însă, pare a fi puțin probabilă nu numai o coaliție interstatală antrenată hotărît în operațiuni militare antiamericane, ci și acțiuni răzlețe, dar consistente, date fiind măsurile adoptate în urma evenimentelor din 11 septembrie 2001 și reducerea numărului statelor „eșuate” cu potențial mărit de amenințare la adresa securității internaționale în general și a Statelor Unite în particular. Cît privește perspectiva a doua, chiar dacă supremația americană la capitolul produsul global încă este evidentă, SUA țin sub control principalele instituții financiare internaționale donatoare și, potrivit estimărilor lui T. Friedman, îndeplinesc rolul de „manager al globalizării pentru lumea întregă”. Totuși, polul unic nu dispune de potențialul economic proporțional cu volumul cheltuielilor necesare pentru menținerea dezvoltării stabile a sistemului, cu atît mai

mult că în interiorul societății americane un curent influent de opinie se pronunță sistematic împotriva prezenței exagerate și suprasolicitate în afacerile mondiale prin acordarea suportului financiar, dar și de altă natură, a unor regimuri. F.Voytolovskii exprimă părerea că nu există temei suficient pentru a remarca degradarea supremației supraputerii, dar s-au cristalizat unele premise pentru limitarea influenței americane în anumite domenii și în anumite regiuni, reflectându-se scăderea motivației elitei de a edifica un „imperiu global”, și nu este întâmplător că în Strategia securității naționale pentru anul 2010 structura sistemului internațional este numită „multipolară”.

Așadar, complexitatea proceselor edificatoare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece a provocat numeroase supoziții controversate și lipsa unei evaluări aproape general acceptate. Cert se dovedește a fi că postbipolaritatea a fost apreciată diferit, în termeni clasici și contemporani, o structură uni-multipolară, în opinia noastră, a existat în ultimul deceniu al secolului trecut.

1.2. Constituirea structurii policentriste a sistemului internațional de la începutul sec. XXI

Finalizarea extinderii în timp a unipolarității poate fi mai bine explicată prin categoriile realiste „pol” și „echilibru”, în sensul că apariția unei sau mai multor supraputeri echilibrează ponderea globală a hegemonului și se formează o nouă structură a sistemului internațional. În această bază conceptual - teoretică, transformarea structurală se dovedește a fi immanentă, dat fiind că sistemul fondat pe un stat - hegemon, SUA, care de fapt alcătuiește nucleul ordinii mondiale actuale, inevitabil se va schimba, subliniază L.Șevțova, din cauza că, în conformitate cu doctrina realismului politic, fiecare centru de putere întotdeauna provoacă o situație de confruntare și, deci, este un factor provizoriu[115]. În ordinea de idei reliefată se includ propunerile lui E.Primakov cu privire la formarea unei multipolarități de alternativă, îndreptată exclusiv împotriva SUA și ale lui D.Trenin, de a crea o contrabalanță influenței americane, aceste supoziții fiind ancorate pe alianța preconizată Rusia - China și declarațiile comune cu privire la lumea multipolară și edifierea ordinii mondiale noi, adoptate începând cu anul 1997. Însă această

pretinsă construcție s-a dovedit a fi iluzorie și lipsită de suport politic consistent, provocând, în același timp, diferite controverse și suspiciuni generate de mai mulți factori majori precum obiectivele geostrategice urmărite de fiecare parte și interesele manifestate nu numai de actorii cei mai importanți, dar și de cei de factură mai mică, cu precădere din vecinătatea apropiată, potențialul de care dispune fiecare protagonist și capacitățile de valorificarea lui, problemele teritoriale și diferențele demografice, la care mai poate fi adăugată memoria istorică a relațiilor sovieto-chineze. Pare a fi întemeiată aserțiunea cercetătoarei Song Yimin, cel puțin pentru moment și viitorul imediat, care supunând analizei relațiile reciproce din cadrul „triumghiului de puteri Republica Populară Chineză - Federația Rusă - Statele Unite ale Americii”, consideră că deși sînt evidente mai multe disensiuni între părți, „nu există temeii suficient pentru a presupune că două dintre aceste trei țări se vor uni împotriva celei de-a treia”[116,p.80-81]. Vizînd un context mai larg, dar exprimînd același sens de idei, A.Bovin insistă absolut fondat că „lumea multipolară nu trebuie să fie nici antiamericană, nici antirusă, antichineză sau antioricare alta”[112, p.178], în caz contrar devine premisă pentru un război mondial nou.

Am subliniat mai sus că cercetătorii care invocă unipolaritatea sistemului internațional postrăzboi rece în marea lor majoritate consideră că aceasta va dura o perioadă relativ restrînsă de timp, urmînd să cedeze locul, conform lui K.Waltz, Ch.Krauthammer, C.Vlad sau L.Șevțova, unei structuri multipolare. Song Yimin din contra, estimînd din interior perspectivele dezvoltării globale ale Chinei, acreditează ideea că hegemonia americană în lumea unipolară va fi de lungă durată, asumpție care nu este lipsită de relevanță din cauza amplificării unor dificultăți imanente în calea dezvoltării accelerate a acestei țări. Conform lui W.Wohlforth, superioritatea militară, nivelul investițiilor în tehnologiile noi și suspiciunile reciproce dintre potențialii concurenți (Rusia revitalizată, Uniunea Europeană germanizată, Japonia sau China) sînt factorii determinanți care fac puțin probabilă posibilitatea formării unei coaliții eficiente îndreptată împotriva puterii americane, asigurîndu-se, în același timp, stabilitatea lumii unipolare”[117, p.8-40]. Zb.Brzezinski prin luările sale de poziție tranșante și consecvente susține că America rămîne „actorul

principal pe scena securității globale. Ideea lumii „multipolare”, cu care au flirtat într-o vreme Rusia sau China ghidate de dorințe „anti-hegemonice”, rămîne, deocamdată, o iluzie”[12,p.94], chiar dacă tot mai frecvent este remarcată oportunitatea aliaților în vederea administrării mai eficiente a unor probleme de nivel regional. Din altă perspectivă, dar vizînd aceeași idee magistrală de identificare a modalităților de menținere a stabilității și asigurare a securității globale, S.Huntington exprimă părerea, considerată justificată și îndrăzneată de Zb.Brzezinski, că în lumea privată de dominația americană va fi mai multă violență și dezordine și mai puțină democrație și creștere economică comparativ cu situația în care SUA vor continua să influențeze mai mult decît altă țară asupra soluționării problemelor globale.

În opinia noastră, supozițiile ancorate pe conexiunile directe dintre supremația globală a Statelor Unite și asigurarea/promovarea stabilității, democrației și dezvoltării nu sînt lipsite de suport, luînd în calcul injecțiile financiare americane și livrările de armamente, sprijinul politic și intervențiile în scopuri umanitare. Totodată, ele se dovedesc a fi forțate și suferă de apologetică, dat fiind că Statele Unite pot să-și treacă în cont realizări relativ modeste la capitolul implementarea democrației și economiei de piață, stabilității sociale și securității internaționale, însă unele dintre acestea ar fi contribuția decisivă la surparea regimului Miloșeviç și instituirea democrației în Serbia (dar în același timp stabilitatea și securitatea subregională sînt periclitare prin autoproclamarea independenței de stat a regiunii Kosovo care beneficia de suport american), nemaivorbind de aportul substanțial în soluționarea crizei bosniace la mijlocul anilor '90 al secolului XX. În linii mari însă, chiar dacă a beneficiat de sprijin internațional constant, în special după evenimentele din 11 septembrie 2001, care, în accepția mai multor analiști, au demonstrat vulnerabilitatea lumii unipolare, SUA n-au reușit să propună și să creeze un sistem de securitate generală, iar intervențiile militare cele mai consistente în unele zone generatoare de terorism și insecuritate precum în Afganistan ori Irak s-au prelungit destul de mult, dar fără ca obiectivele trasate să fie valorificate în totalitatea lor. Statele Unite n-au fost în stare să asigure aprofundarea și extinderea democrației, dat fiind că se dovedește a fi foarte dificil sau

chiar imposibil de a o impune forțat și „de sus”, nu fiecare societate este pregătită de a accepta modelul american și deci, tentativele de formare a „comunității democratice globale” în baza lui sînt considerate indeziderabile de mai multe țări, inclusiv din rîndul democrațiilor. Este necesar de precizat cu titlu de concluzie preliminară că trăsătura esențială a „lumii unipolare” a fost bine definită de către J.Nye, în a cărei accepție se produce unificarea spațiului normativ-juridic și social-politic în baza sistemului liberal de valori, pe cînd securitatea internațională, exprimată prin reglementarea conflictelor regionale și locale, se asigură în special prin eforturi colective ale comunității mondiale coordonate de singura supraputere, aceasta dispunînd de avantaje globale de natură militară, economică și politică[110,p.53-54].

De fapt, evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat că nici concepția lumii multipolare nu prezintă în sine o construcție destul de solidă a ordinii mondiale noi din cauza că polurile de putere nu se dovedesc a fi în stare să se autoprotejeze fiecare în parte, ele fiind vulnerabile în aceeași măsură, iar structurile abilitate cu asigurarea securității internaționale, ONU, OSCE, s-au arătat a fi nesolicitate. Dintr-un punct opus de vedere, al tratării multipolarității în calitate de alternativă a uni- sau bipolarității, dar reflectînd aceeași oportunitate globală de căutare a reperelor pentru asigurarea securității, A. Bovin remarcă nu fără temei că în general, comunitatea mondială fondată pe interacțiunea, pe echilibrul cîtorva centre de putere este incomparabil mai complexă și potențial mai periculoasă decît lumea mono- sau bicentristă și „nu este deloc întîmplător că ambele războaie mondiale au rezultat din încălcarea balanței multidimensionale. Logica este simplă: cu cît este mai mare numărul elementelor independente care formează sistemul, cu atît se dovedește a fi mai dificil de a le contrabalansa și a le menține în asemenea condiție”[113,p.176]. Raționamentul lui A.Bovin de factură mecanicistă se înscrie în spiritul conflictului tradițional-geopolitic exprimat prin împărțirea lumii în spații de influență și prin competiția dintre poluri, pe cînd actualmente confruntarea dintre centrele de putere nu mai poate fi abordată ca fiind un joc „cu suma zero”, modelul multipolarității presupunînd prioritatea relațiilor fondate pe logica pragmatismului.

Mai sus am specificat că durata unipolarității lumii din perioada postrăzboi rece este condiționată de apariția „unui concurent de succes”, potrivit catalogării lui Zb.Brzezinski, capabil „să contrabalanseze, conform lui K.Waltz, puterea sever dezechilibrată”. Dacă Zb. Brzezinski, utilizând principiile metodologiei geopoliticii clasice, indică discret asupra Eurasiei, „dominația globală a Americii depinde nemijlocit de durata și eficacitatea menținerii supremației pe continentul eurasiatic”, marea majoritate a cercetătorilor și analiștilor în materie sînt mai expliciti, înscriind această calitate în primul rînd Chinei, Japoniei și Uniunii Europene, urmate de India, Rusia și rareori Brazilia, iar cîteodată sînt nominalizate unele state comunitare - Germania, Franța și Marea Britanie. Totuși, statutul de eventuală putere mondială este cel mai frecvent atribuit Chinei, din cauza resurselor demografice enorme, concepțiilor despre lume fondate pe confucianism și memoriei istorice, ritmului creșterii economice, volumului investițiilor străine și capacităților pieței interne, aspirațiilor geopolitice expansioniste, potențialului militar în plină fortificare, pe contul flotei maritime, dar și poziției reținute a Japoniei. Aceasta din urmă este o „putere mondială”, conform estimării lui Zb.Brzezinski, dar care, în accepția noastră, substanțial este limitată în posibilități din cauza că a transferat către SUA asigurarea securității sale naționale, i-a fost impusă constituțional interdicția de a produce sau a deține armament nuclear, nu dispune de aliați în Asia și se conduce de strategia expansionismului tehnologic pentru a beneficia economic, adică nu este un actor geostrategic activ și rămîne fidelă principiilor de politică externă formulate încă la mijlocul anilor '50 ai secolului XX de premierul S.Eshida. Nu trebuie de trecut cu vederea nici repercusiunile catastrofei care a cuprins Japonia în luna martie a anului 2011, ele n-au întîrziat să se răsfrîngă asupra potențialului acestei țări, minimizînd posibilitățile și capacitățile expansioniste. Nu este întîmplător că Song Yimin scrie despre o „îndelungată epocă a dominației americane globale”, manifestînd scepticism și poziție rezervată față de capacitățile Chinei de a deveni cel puțin într-un viitor mediu o nouă supraputere, capabilă să concureze eficient și sub toate aspectele cu Statele Unite. Această aserțiune este susținută de mai mulți cercetători, precum: Zb.Brzezinski, care o

numește „putere regională” pe motiv că nu este absolut obligatoriu să se reușească menținerea ritmurilor înalte de dezvoltare economică, nu se dovedește a fi absolut inevitabilă o criză politică determinată de oportunitatea democratizării controlate și transferului de putere către generația tânără a elitei politice și, în plus, China va rămîne o țară relativ săracă, cu venit redus pe cap de locuitor și repartizat disproporționat [13,p.191-195]; H.Kreft, în a cărui accepție, chiar dacă China va dezvolta accelerat către anul 2020 o economie gigantică, confirmînd pronosticurile Băncii Mondiale, ea va rămîne totuși o țară cu venituri modeste pe cap de locuitor, mai mic decît dispun actualmente Coreea de Sud sau Taiwan [118,p.29]; Iu.Kaşlev, care exprimă părerea că China va deveni cea mai mare economie a lumii către 2020, însă la capitolele influență militaro - politică și nivel de viață nu va depăși Statele Unite și Europa[84,p.125]; S.Lanțov și V.Acikasov, în opinia lor, structura bipolară a sistemului internațional este imposibilă în viitorul imediat din cauza că China încă nu poate ocupa locul celei de-a doua supraputeri, deoarece rămîne și va mai fi mult timp o țară relativ agrară, iar influența politică fiind destul de limitată datorită scăderii autorității ideologiei comuniste[23,p.139]; Th. Kristensen a identificat un set de conflicte de natură istorico-psihologică (istoria relațiilor dintre China și Japonia) și teritorial-geografică (Taiwan), care nu-i vor asigura calitatea de supraputere; G.Friedman susține că China nu va fi viitorul adversar al Statelor Unite ale Americii din cauza izolării fizice și instabilității națiunii, situație care provoacă tensiuni și conflicte, decizii economice adoptate din motive politice și rezultînd atît din ineficiență, cît și din corupție: tendințele ultimilor treizeci de ani nu vor mai continua la infinit și din anii 2020 evoluția va trece în următoarea fază, dinamismul actual al economiei chineze nu se va traduce în succes pe termen lung. În schimb, către mijlocul secolului XXI se vor ridica alte puteri: Japonia nu va mai rămîne mult timp o putere pacifistă, vulnerabilitatea ei va determina o schimbare a politicii; Turcia este o platformă stabilă în mijlocul haosului, influența ei crește pe măsură ce economia și armata devin cele mai puternice din regiune; Polonia va fi în ascensiune din cauza declinului Germaniei și sprijinului acordat de către Statele Unite, ea va deveni putere dominantă într-o coaliție de state care se vor opune Rusiei[119,p.50-51].

Revenind la pretinsa alianță ruso-chineză, numită nu fără temei de A.Pisarev „retorică oarbă de politică externă și reacție de conjunctură” [120,p.111], ținem să precizăm că în cazul funcționalității ei, Chinei i-ar reveni locul de frunte în cadrul parteneriatului, însă practic nu putem să ne așteptăm la contrabalansarea solidă a supraputerii, dat fiind că potențialul lor însumat se dovedește a fi inferior în raport cu potențialul Statelor Unite ale Americii. Mai precizăm că liderul continuă să se confrunte cu o criză de eficiență, provenită și din perceperea tradițională a suveranității naționale, impediment care nu favorizează o deschidere mai largă și o participare mai profundă și mai diversificată în procesele de cooperare multilaterală, acordând prioritate, în opinia noastră, colaborării bilaterale, abordată în calitate de mecanism de pătrundere și consolidare a pozițiilor sale atât în statele industrial dezvoltate, cât mai ales în țările subdezvoltate. W.Wohlforth de asemenea consideră că China și Federația Rusă nu dispun de mijloace suficiente pentru a face față Statelor Unite, supoziție care este contestată de J.Mearsheimer, în a cărei accepție SUA nu sînt un hegemon global, dar rămîn principala putere economică și militară a lumii: în sistemul internațional mai sînt prezente două mari puteri, China și Rusia, ele dețin arsenale nucleare importante, dar fără a putea atinge nivelul potențialului militar american și dispun de capacități limitate de proiectare a puterii. J.Anderson din contra, abordînd limitele parteneriatului strategic sino-rus, subliniază că aceste două țări și-au exprimat clar nemulțumirea față de unele aspecte ale politicii externe americane, dar n-au format o coaliție serioasă contra SUA și puțini cred că o vor face în viitor, deoarece, în opinia noastră, mai ales China are nevoie atât de investițiile, cât și de piața de peste ocean. În aceeași ordine de idei, G.Achcar susține că Rusia și China vor căuta să promoveze o politică de stimulare a „concrenței strategice de intensitate slabă cu Statele Unite ale Americii, obiectivul fiind de a reduce sau compensa influența americană în regiunile considerate zone proprii de influență, însă nu vor deveni un competitor mondial de o putere echivalentă SUA, capabil să prezinte mari provocări strategice”[121,p.30-34].

Bineînțeles, nu pot fi negate interesele reciproce ancorate pe mai multe domenii, însă parteneriatul strategic sino-rus nu se sprijină pe

baze solide ale încrederii mutuale și a fost gândit mai degrabă pentru moment, fie ca o amenințare, fie ca un mijloc de schimb pentru a obține alte concesiuni, flexibilizări și beneficii. Pronosticul lui C.Vlad cu privire la posibilitatea evoluției „apropierii ruso-chineze în direcția unei provocări strategice la adresa rolului de lider mondial al Statelor Unite și într-o sfidare credibilă a NATO” s-a dovedit a fi destul de optimist și cu șanse reduse de a deveni realitate, în sensul de a se transforma într-o construcție solidă, viabilă și a forma edificiul ordinii mondiale noi. Nu este întâmplător că unul dintre promotorii acestui parteneriat, E.Primakov, deja în decembrie 1998, vine cu propunerea extinderii lui prin crearea „triunghiului strategic” Moscova-Dehli-Beijing, preconizat să devină, potrivit promotorilor săi, nu pur și simplu o alianță militaro-politică a trei mari puteri neoccidentale, ci temelia configurației ordinii noi, multipolare, iar fiecare „unghi”, la rândul său, urmează să construiască o rețea de relații „multilaterale” cu alte state. Fiind gândit pentru a contribui la asigurarea posibilităților tuturor actorilor internaționali de a participa în realitate la adoptarea deciziilor politice globale, transferarea responsabilității pentru asigurarea securității colective de către ONU și aprofundarea parteneriatului strategic bilateral și multilateral de durată, adică urmărindu-se formarea ordinii mondiale multipolare, acest „triunghi” a complicat nespus de mult datele problemei, în sensul înmulțirii aspectelor de soluționat între principalii protagoniști, cum ar fi, în special, disputele teritoriale, efectuarea experiențelor nucleare, migrația ilegală, factorul confesional, diferențele cultural-civilizaționale și economice, sărăcia în masă și subdezvoltarea. Această idee, avînd și o vădită tentă antiamericană, potrivit lui A.Bovin, „i-a speriat mai mult pe chinezi și indieni, decît pe americani”, dar, în același timp, a contribuit într-o anumită măsură la normalizarea relațiilor bilaterale dintre părți, reflectînd tendințele generale inițiate în jumătatea a doua a anilor '80 ai secolului XX. Se impune de notat în același context că relațiile ruso-indiene nu sînt marcate de conflicte dificil de rezolvat, ci din contra, au moștenit cooperarea fructuoasă de pe timpul ex-Uniunii Sovietice, pe cînd în cazul raporturilor sino-hinduse situația este alta, fiind, conform opiniei lui H.Kreft, „puțin probabil un parteneriat veritabil” dintre cele două țări, chiar și în condițiile ameliorării legăturilor bilaterale din

cauza că China tratează India ca pe un potențial concurent în Asia de Sud-Est și menține relații strânse cu Pakistan[118,p.28]. Totuși, apelarea Indiei se dovedește a fi plener justificată sub mai multe aspecte, cel mai relevant fiind, potrivit unor estimări, investigațiile realizate de Grupul Goldman-Sachs, că ea posedă în comparație cu ceilalți parteneri, inclusiv cu Brazilia, a cărei situație în cadrul alianței cvadruple vom aborda-o mai jos, potențialul cel mai mare de creștere economică în următorii 30-50 de ani datorită „scăderii vârstei de muncă a populației”. Însă la etapa actuală aceste țări, potrivit mai multor estimări, inclusiv ale Grupului Goldman-Sachs, se confruntă cu „lipsa de eficacitate în domeniul utilizării energiei” și, în plus, „economii lor sînt prezente insuficient pe piețele globale de la capital”. Totuși, în ultimul timp, China a devenit principalul creditor al economiei americane, fiind un deținător important al hîrtilor de valoare emise de stat.

În ultimă instanță, „triumghiul” strategic Rusia-China-India n-a devenit nici „alianță geopolitică firească”, nici bază a configurației altei ordini mondiale nu numai din cauza dificultăților sus-menționate, ci și a contextului internațional nefavorabil, însoțit de insuficiența potențialului de care dispun partenerii, cu precădere de caracter politico-militar: după evenimentele din 11 septembrie 2001, Asia Centrală a fost declarată principalul focar și promotor al terorismului internațional, această decizie realizîndu-se prin declanșarea intervenției militare în frunte cu SUA, care și-au consolidat pozițiile în regiune, dar, în același timp, fără a submina esențial și în regim automat ponderea celor trei țări, cu atît mai mult că forțele aliate s-au împotmolit într-un adevărat război de gherilă cu talibanii și alți fundamentalisti. În același timp, atît pînă la, cît și după inițierea operațiunii antiteroriste în Afganistan, comportamentele parteneriatului tripartid sînt preocupate de vecinătățile lor apropiate, reflectînd capacitățile și, totodată, interesele lor geopolitice limitate și confirmînd în anumită măsură justețea „legii principale a vieții internaționale” fundamentată de L.Gumplowicz, care se rezumă la „lupta permanentă dintre statele vecine din cauza liniilor de hotar”. Ponderea internațională a acestor țări a fost demonstrată prin faptul că vocile lor timide de opunere pasivă față de inițierea intervenției armate în Irak la începutul anului 2003 practic n-au fost luate în considerație

de Statele Unite, situație care s-a repetat în martie 2011 cu prilejul declanșării operațiilor militare aliate în Libia, când Rusia și China s-au abținut în Consiliul de Securitate al ONU și nu s-au opus desfășurării intervenției umanitare, deși ulterior au blamat-o.

Brazilia este următorul stat care a fost cooptat în coaliția aspiranților la statutul de putere majoră, instituționalizându-se în noiembrie 2001, în conformitate cu termenul propus de J. O'Neal, Grupul BRIC (Brazilia, Rusia, India, China). Gruparea formalizată în noiembrie 2008 printr-o scurtă întrevvedere la nivel înalt prezintă în sine mai degrabă o structură de caracter comercial-economic, dar care urmărește să transforme ascensiunea economică în influență politică: păstrând liniile magistrale trasate anterior, precum „cooperarea dintre țări cu diferite culturi în scopul constituirii ordinii multipolare, conjugarea eforturilor politico-diplomatice în asigurarea securității internaționale, reformarea instituțiilor politice și economice globale, contracararea terorismului internațional, garantarea dezvoltării” [122,p.82-84], acest „club politic”, în opinia noastră, prin obiectivele urmărite și caracterul său reprezintă mai degrabă un conglomerat geopolitic ghidat de predispoziții frustrante antihegemoniste, deși Brazilia, în trecut aliat sigur al SUA, în august 2007 a susținut țările latino-americane ce s-au opus propunerii lui G.Bush-jr. de a forma o zonă a comerțului liber cu includerea ambelor Americi. Aderarea la 18 februarie 2011 a Republicii Sud-Africane a transformat Grupul țărilor BRIC în BRICS, abreviatura avînd o încărcătură simbolică și presupune că economiile acestor țări într-un viitor mediu vor asigura creșterea economiei mondiale în ansamblu și a piețelor în particular. Conform estimărilor Goldman-Sachs, aceste țări nu vor forma un bloc economic sau o asociație comercială, ci mai degrabă un „club politic”, am adăuga „de interese”, pentru a-și spori influența economică și geopolitică, date fiind bogățiile disponibile în resurse. Amploarea economiilor statelor BRICS le va permite să transforme creșterea economică în influență politică, contribuindu-se la formarea elitei economice noi și scăderea ponderii „miliardului de aur”.

Considerăm puțin probabilă apariția către anii 2020 a unui „concurrent de succes” care ar echilibra supraputerea, termenul plauzibil ar trebui devansat cu două-trei decenii, dar cu precizarea că această

contrabalansare va cuprinde numai unele domenii și sectoare. Astfel, conform rapoartelor analitice prezentate de Goldman-Sachs Group, se estimează că cele patru țări abordate ca totalitate se vor egala către 2032 cu Grupul celor 7 la capitolul Produsul Intern Brut, însă nivelul repartiției pe cap de locuitor va rămîne inferior actualelor economii industriale dezvoltate.

Conform studiilor realizate de instituția Goldman-Sachs, în anul 2008, la capitolul Produsul Intern Brut, Statele Unite se aflau pe locul întâi, cu 14.264.600 mln. dolari americani, China ocupa locul trei, cu 4.401.614 mln. dolari, Rusia – locul opt, cu 1.676.586 mln. dolari, Brazilia – locul zece, cu 1.572.839 mln. dolari și India – locul doisprezece, cu 1.209.686 mln. dolari, pe cînd către 2050 China estimativ se va plasa pe primul loc, fiind urmată de distanța confortabilă de SUA și India, iar acestea, la rîndul lor, devansează la o distanță relativ mai mare Brazilia. Statul Mexic și Rusia (statele membre ale Uniunii Europene – Germania, Franța, Marea Britanie și Italia, ocupă locurile patru-șapte în clasamentul valabil pentru anul 2008, ca în cel estimat pentru 2050 ultimele două locuri din primele zece să fie ocupate de Marea Britanie și Germania, iar celelalte două se regăsesc în partea a doua a listei celor douăzeci). Altă situație atestăm la capitolul Produsul Intern Brut pe cap de locuitor: dacă în anul 2007, SUA ocupau locul doi, cu 45.725 dolari, Rusia – locul unsprezece, cu 9.075 dolari, Brazilia – poziția a doisprezecea, cu 6.938 dolari, China – a paisprezecea, cu 2.483 dolari și India, locul al nouăsprezecelea, cu 942 dolari per capeta, pe cînd estimările pentru anul 2050 plasează pe locul întâi Statele Unite, Rusia se situează pe locul patru, Brazilia – pe unsprezece, Chinei și Indiei rezervîndu-i-se pozițiile doisprezece și, respectiv, șaptesprezece (Marea Britanie în clasamentul pentru anul 2007 deținea înțîietatea cu 46.099 dolari, iar Franța, Germania și Italia se poziționau pe locurile patru-șase, în estimările pentru anul 2050 Marea Britanie ocupă locul trei, Franța și Germania-șase și șapte, în timp ce Italia încheie lista celor zece)[123].

Prin urmare, numai China de sine stătător ar putea deveni într-un viitor mediu a doua supraputere, fiind un stat expansionist, cu potențial militar ridicat, economie dezvoltată și populație cu nivel relativ mediu de trai, dar în condițiile repartizării geografice neuniforme ale veniturilor și

În plus, este puțin probabil că mentalitatea și cultura de masă chineză se vor răspîndi vertiginos pe scară globală, captînd miliarde de aderenți în alte spații decît regiunea sud-est asiatică. De asemenea, par a fi iluzorii șansele ca BRICS să devină un bloc economic eficient, nemaivorbind de o alianță politică autosuficientă, cauzele vizînd unele diferențe de natură economico-tehnologică și social-demografică, cultural-civilizațională și geopolitică, la care se mai adaugă neacceptarea unor ierarhii în interior și lipsa unui lider incontestabil. Obiectivul strategic urmărit actualmente de BRICS constă în descentralizarea procesului de adoptare a deciziilor de caracter global prin extinderea numărului decidenților și crearea mediului internațional favorabil dezvoltării durabile prin consolidarea Grupului celor 20 de economii avansate.

În opinia noastră, ordinea mondială postrăzboi rece prin conținutul ei nu este unipolară din simplu motiv că nu mai există poluri în sensul tradițional-geopolitic al termenului, care presupune că relațiile internaționale sînt reglementate de echilibrul de puteri, iar dispariția unui pol a generat în mod automat replieri geostrategice atît în plan numeric, cît și sub aspecte calitative ale stării relațiilor internaționale. Majoritatea absolută a cercetătorilor și analiștilor ruși în domeniu pun semnul de egalitate între termenii „pol” și „centru de putere”, asemenea calitate revenind actorilor majori care dispun de potențial, voință și capacitate de a reglementa procesele mondiale, pe cînd elaborările de sorginte americană pe bună dreptate înscriu „polului” un statut substanțial și organizatoric mai înalt. A.Bogaturov și E.Batalov fac unele dintre puținele excepții de la linia magistrală din cadrul științei rusești de specialitate, ei plasează „polul” pe o treaptă calitativ superioară comparativ cu „centrul de putere”. T.Șakleina subliniază că A.Bogaturov rămîne adept al terminologiei precedente și se înscrie în cercul apologetilor diferitor variante ale americano-centrismului, considerînd justificată categoria „policentrism” pe care a introdus-o, în timp ce E.Batalov exprimă părerea că în lumea postbipolară în general nu există nici un pol, ea nefiind nici unipolară, nici multipolară din cauza că „polurile prin esența lor nu se dovedesc a fi altceva decît subsisteme contrare de nivel mondial, ele formează punctele extreme ale axei globale pe care se menține sistemul-lume, reprezintă diferite civilizații și întruchipează

diverse orientări valorice și de idei variate, sînt simetrice și pot fi măsurate prin potențialul disponibil, fapt ce le permite de a se echilibra mutual, fiind concomitent garanți ai ordinii mondiale și determinanți ai regulilor jocului politic de care trebuie să țină cont toți sau aproape toți actorii prezenți pe scena politică mondială. Relațiile dintre poli sînt edificate pe principiul atragerii și respingerii reciproce, ele au nevoie unul de altul pentru a păstra statu-quo-ul intern și extern, dar totodată, urmăresc să se înlătore în calitate de concurenți. Însă odată cu înlăturarea unui pol, celălalt dispăre în regim expres, iar împreună cu acestea și ordinea mondială veche, după cum s-a produs la sfîrșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990” [100,p.55-56]. Trăsătura esențială a polarității, potrivit accepției lui E.Batalov, este opoziția dintre două forțe determinante, lumea formată la sfîrșitul secolului XX nu este alta decît una „cu mai multe blocuri”, însă nici unul dintre acestea nu se distinge prin caracteristici polare în raport cu altele: „lipsa polurilor” nu exclude posibilitatea existenței supraputerii și interacțiunii/conflictului dintre blocurile ce dispun de potențiale diferite, această asociație provizorie asociindu-se cu o stare de instabilitate globală.

Totuși, unipolaritatea ordinii mondiale postrăzboi rece ar putea fi acceptată în condițiile următoare:

1. polul este abordat într-un sens mai larg decît cel tradițional-geopolitic, adică limitele lui spațial-teritoriale nu coincid în mod obligatoriu cu frontierele de stat ale supraputerii, ci le depășesc pe contul convergenței intereselor magistrale și orientărilor strategice ale țărilor postindustriale care formează o totalitate politico-economică și cultural-civilizațională integră, dar structurată interior datorită ierarhiei și interdependențelor provenite din procesele mondiale în plină derulare. Tratată prin prisma concepției liderismului structural din cadrul economiei politice, existența acestui „pol complex” este determinată de împărțirea naturală a lumii în „centru” și „periferie”, primul fiind format din statele tehnosferei, care definesc direcția strategică de dezvoltare a omenirii, iar ierarhia posibilităților este prezentă la orice nivel al organizării sociale și, deci, nu poate fi vorba de discriminare;

2. însăși unipolaritatea trebuie tratată într-un plan mai extins, prin luarea în calcul a coexistenței unor stări și tendințe de formare a

polurilor de alternativă supraputerii în cadrul relațiilor internaționale: această configurație a ordinii mondiale reflectă structura ei foarte complexă și este reușit exprimată prin formula „SUA+X” propusă de Yui Sui. În același context se includ și alte modele de ordine mondială, cum ar fi elaborările perfectate de S.Huntington - „ordinea uni-multipolară”, A.Tanaka - „unipolaritatea combinată”, A. Bogaturov - „unipolaritatea pluralistă” sau A.Torkunov - „multipolaritatea asimetrică”, numitorul comun fiind, în pofida diferențelor în format și în detalii, sinteza aspirațiilor liderului mondial către conservarea supremației sale unilaterale și năzuințelor marilor puteri de a-și realiza obiectivelor în afara controlului strict sau presiunii din partea supraputerii: chiar dacă se dovedește a fi în măsură să blocheze acțiunile unei coaliții majore în probleme strategice, supraputerea este nevoită să coopereze cu actorii principali din cadrul sistemului fie poziționați de unul singur, fie organizați în diferite combinații de „poluri” sau „centre de putere”. Astfel, S.Huntington susține că soluționarea principalelor probleme internaționale presupune acțiunea supraputerii unice, însă în colaborare cu alte state importante care predomină în anumite regiuni ale lumii, dar fără a avea posibilitate să-și extindă interesele și capacitățile la nivel global, în sensul în care i-a reușit Statelor Unite: grupul „puterile regionale majore” cuprinde coaliția franco-germană în Europa, Rusia în Eurasia, China și, potențial, Japonia în Asia de Est, India în Asia de Sud, Iran în Asia de Sud-Vest, Brazilia în America Latină, Republica Sud - Africană și Nigeria în Africa; „Puteri regionale secundare”, ale căror interese frecvent se află în conflict cu „statele regionale majore” sînt Marea Britanie în raport cu „combinația” franco-germană, Ucraina în relația cu Rusia, Coreea de Sud față de Japonia, iar aceasta din urmă în relația cu China, Pakistan în raporturile cu India, Arabia Saudită față de Iran și Argentina în relația cu Brazilia[10,p.35-36].

În ordinea reliefată de idei considerăm necesare următoarele precizări. S.Huntington, potrivit lui Ch.Brown, susține că China va domina Japonia, care, după toate probabilitățile, va accepta tacit statutul de subordonare [18,p.232]. Eventualitatea unui asemenea aranjament, în accepția noastră, are puține șanse de a deveni realitate din cauza că niponii, de asemenea, consideră civilizația lor de caracter unical: chiar

și în pofida unor interferențe cu cea chineză, ei nu vor accepta calitatea de satelit al unui stat asiatic și nu doresc să „redevină o țară asiatică” prin abandonarea sau restrângerea vectorului occidental. Cît despre Ucraina, această țară cu o economie funcțională de piață recunoscută de Uniunea Europeană încă în anul 2004, mai mult de un deceniu de la proclamarea independenței la 24 august 1991 a promovat o politică externă multivectorială lipsită de realizări notabile, în realitate erijîndu-se în calitate de partener minor al Federației Ruse prin participarea la unele proiecte instituționale fără perspectivă durabilă, Ucraina fiind o decepție a cercurilor analitice occidentale și rareori a contrabalansat Rusia, după cum au așteptat S.Huntington și Zb.Brzezinski. Sugestivă și actuală este constatarea lui G.Kolodko de la sfîrșitul secolului XX, care presupune că Ucraina pentru a cîta oară se află la răscrucea istoriei.

Tipul de configurație a ordini mondiale de la sfîrșitul secolului XX este numit de A.Bogaturov și „unipolaritate temperată”, în sensul că cea mai puternică țară din lume nu dispune atît de posibilități de control strict asupra evenimentelor, cît de influență dificil de contestat, iar polul ar prezenta în sine o totalitate integră a unui cerc restrîns de state care sînt abilitate cu reglementarea dezvoltării globale[124, p.35-36]. Prin urmare, supoziția exprimată de analistul rus, dar și de alți apologeți ai unipolarității, în special cei care se pronunță pentru abordarea ei extinsă și acomodată la noile realități, se rezumă la ideea că liderul mondial nu dispune de potențialul suficient pentru a hotărî și a acționa unilateral în problemele nu numai ale dezvoltării globale, dar și a multor ecuații de nivel regional, fiind nevoit să coopereze, să-și asigure sprijinul din partea altor actori cu pondere importantă, cu atît mai mult că nu poate fi pusă la îndoială ierarhia complexă în interiorul acestui tip de structură.

Configurația unipolarității descrisă de A.Bogaturov conține mai degrabă un pol și jumătate sau chiar două, dar cu precizarea că primul, cel american, îl depășește cu mult pe celălalt în condițiile că Statele Unite și Rusia au păstrat un decalaj consistent față de restul actorilor comunității internaționale prin totalitatea potențialelor de care dispun. În aceeași ordine de idei, contestînd însăși posibilitatea existenței structurii unipolare a sistemului internațional, K.Waltz a exprimat opinia că în prima jumătate a anilor '90 bipolaritatea s-a menținut, dar într-o

formă modificată, din cauza că Rusia și-a păstrat capacitățile de controlovitură nucleară, poate să-și asigure securitatea și încă n-au apărut alte mari puteri. Utilizînd același argument, adică deținerea de către SUA și Rusia a armamentului nuclear, „care constituie o forță determinantă pentru pace”, J.Mearsheimer de asemenea a invocat structura bipolară în Europa, aceasta s-a păstrat după încheierea războiului rece, pe cînd în Asia de Nord-Est s-a format un sistem multipolar echilibrat, a treia „mare putere relevantă” dovedindu-se a fi China, însă nici una dintre ele nu „posedă însușirile unui hegemon potențial”. Propunînd ca și criteriu de departajare gradul de coeziune, A.Iakovlev deosebește Occidentul monolit și restul lumii, alcătuită din componente autonome, „poluri de semnificație locală”, dar care încă nu sînt bine sudate prin conceperea priorității supreme a intereselor comune și a formelor organizaționale”, chiar dacă Rusia, India și China „real și potențial se dovedesc a fi factori influenți din cadrul sistemului relațiilor internaționale”. Totodată, cercetătorul este de părere că evenimentele care au avut loc în Kosovo în primăvara-vara anului 1999 au demonstrat „inconsistența concepției lumii multipolare” pe motivul că Occidentul, acționînd ca un pol de putere mai mult sau mai puțin consolidat, se contrapune eficient în raport cu alte centre, inclusiv prin propagarea și prin implementarea idealurilor democrației și pieței pe care le împărtășește. Din altă perspectivă, evitînd antiamericanismul descalificant, dar înscriindu-se în ordinea de idei care vizează aspectele negative ale multipolarității, se pronunță și A.Bovin, care insistă că acest tip de structură se dovedește a fi prin esență o construcție de caracter oligarhic, deoarece puterea reală, exprimată prin posibilități reale de a influența decisiv evoluția proceselor politice și economice internaționale, va fi deținută de oligarhia mondială a secolului XXI: „formarea oligopoliei mondiale este inevitabilă și după toate probabilitățile această etapă de dezvoltare a ordinii mondiale nu va putea fi depășită” [113, p.180-181]. T.Șakleina din contra, tinde să acrediteze părerea că „pluralitatea-multipolaritatea” nu diminuează valoarea și potențialul unor țări, nu le privează de drepturile de a promova politici în conformitate cu interesele lor naționale, de a aspira și deține rolul de răspundere mai mare în afacerile mondiale și, în plus, policentrismul corespunde mult mai adecvat proceselor de

globalizare, dat fiind că amenințările la adresa stabilității și supraviețuirii lumii sînt de caracter mondial și pot fi soluționate numai în baza abordării lor multilaterale. A.Dughin promovează o supoziție diametral opusă vizavi de configurația globalizării, asociind-o cu unipolaritatea și stabilirea hegemoniei americane exprimată printr-un sistem de valori, instituții, interese strategice și aranjamente economice.

Reiterăm că disocierea accelerată a blocului sovietic i-a făcut pe unii cercetători să reactualizeze ideea „noului medievalism”. Astfel, J.Friederich invocă prezența simultană a două logici organizaționale aflate în competiție – sistemul național de state (universalismul politic) și economia transnațională de piață (universalismul economic), iar A.Tanaka afirmă că această perspectivă nu trebuie asociată expres cu dezordinea și haosul, dar cu „o rețea complexă de autorități suprapuse și loialități multiple” [125, p. 85-86]. Trebuie de precizat că haosul, în accepția lui A. Tanaka, nu este unul clasic, ci unul dinamic, care poate fi gestionat.

Gradul de complexitate al datelor ce vizează problemele formării configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional postrăzboi rece este amplificat de unele dificultăți esențiale de caracter conceptual-metodologic, în sensul că nu s-a ajuns la o opinie măcar majoritară cu privire la categoriile în care urmau să fie descrise aceste procese. Dacă s-a convenit că pe verticală „centrul” se asociază cu statele tehnosferei, pe cînd „periferia” este dependentă de țările post-industriale și stratificată în interior, sub aspectul polarității, adică pe orizontală sînt elaborate diferite variante ale „configurației geometrice a sistemului relațiilor internaționale”, luările de poziții extinzîndu-se de la unipolaritatea hegemonică pînă la pluripolaritatea compusă din mai multe centre reale sau potențiale de putere. Astfel, luînd ca fond de referință, spre exemplu, mediul analitic rusesc, remarcăm o diversitate de viziuni, cum ar fi: A.Dughin insistă asupra hegemoniei mondiale americane, A.Obuhov consideră că lumea este obiectiv multipolară, incluzînd Statele Unite, China, Europa Occidentală și Japonia, la care se vor adăuga India și Brazilia, epoca hegemoniilor devenind istorie și fără șanse de izbîndă” [126,p.22-23], în timp ce I.Maksimîcev este de părere că perioada postrăzboi rece sau astfel zis „postconfrunțațională”

a păstrat caracteristicile etapei precedente cum ar fi cursa înarmărilor, măsuri economice de presiune, blocuri politico - militare, fiind pe deplin justificat termenul „postbipolaritate” [127,p.18-19]. Aceeași varietate de concepții este atestată și în alte spații de investigații științifice, precum în cel american. Astfel, Z.Brzezinski și W.Wohlforth invocă unipolaritatea materializată prin supremația Statelor Unite, K.Waltz și într-o anumită măsură J. Mearsheimer consideră că bipolaritatea s-a păstrat, într-o formă asimetrică, dat fiind că dilema securității n-a dispărut, iar H.Kissinger indică asupra multipolarității, definind câteva centre majore de putere.

Considerăm că ordinea mondială și, implicit, sistemul internațional postrăzboi rece nu sînt nici mono-, nici bi- și nici multipolare, din cauza că polul prin caracterul său reprezintă un punct distinct și determinant, spre care alți actori gravitează din diferite motive – interesul, teama, impunerea, tradiția, convingerea, autoritatea etc. Lumea din ultimul deceniu al secolului XX și mai ales de la începutul secolului XXI este policentristă, în sensul că sînt prezente câteva centre de putere, fiecare incluzînd un anumit număr de state reunite sub diferite forme. Aceste aranjamente nu exclud, ci din contra, presupun existența diferitor ierarhii structurale în cadrul sistemului internațional, cu atît mai mult că în dependență de raporturile de forțe în schimbare, permanent se produc diferite replieri de poziții, redistribuiri de roluri și reconfigurarea sferelor de influență. Structura nu poate fi de tip unipolar, din cauza că nu toate statele recunosc hegemonia americană, contestînd-o frecvent și deci, nu toți actorii gravitează spre SUA, care, în pofida supremației mondiale deținute și statutului de principală putere, mai degrabă se dovedesc a fi prima printre egalii dintr-un club select, gradul aplicat de influență, chiar dacă uneori este exagerat, se află în concordanță cu responsabilitățile asumate și exigențele anunțate. Structura nu este bipolară, din cauza că nu există al doilea pol, chiar dacă admitem prezența primului și, în plus, nu atestăm conflictul multiaspectual dintre supraputeri, rivalitățile dintre puterile majore fiind exprimate în condițiile actuale mai ales prin concurență economică și competiție în domeniul tehnologiilor de vîrf. Tipul de structură nu este multipolar, deoarece nu s-au format câteva poluri distincte care s-ar contrabalansa reciproc, fiind antrenate în captarea aderenților și extinderea sferelor

de influență, iar raporturile dintre puterile majore sînt ancorate pe diferite forme și mecanisme de cooperare și conflict. Deși mai poate fi aplicată în calitate de instrumentar de cercetare științifică și descriere a proceselor mondiale în plină desfășurare, polaritatea în forma ei clasică nu corespunde realităților fondate pe ierarhii din perioada postrăzboi rece. Iu.Davîdov vine cu propunerea ca ordinea mondială pe care tind s-o edifice democrațiile occidentale după încheierea războiului rece să fie numită „funcțională”, ale cărei caracteristici sînt amplificarea interdependenței și proceselor de globalizare, consolidarea ponderii organizațiilor nonguvernamentale în sfera externă și diminuarea semnificației statelor naționale.

În opinia noastră, cel puțin într-un viitor mediu nici o țară nu va putea deveni în mod individual un pol distinct din cauza că nu va întruni toți parametrii care i-ar asigura acest statut, exceptînd Statele Unite, care în linii mari corespund tuturor exigențelor. Totuși, evenimentele din 11septembrie 2001 au demonstrat elocvent vulnerabilitatea SUA și gradul relativ sporit de insecuritate, cu atît mai mult că în condițiile bipolarității supraputerile n-au fost supuse atacurilor într-o asemenea manieră tranșantă. În plus, nu trebuie trecute cu vederea aprofundarea interdependenței sistemelor economice ale SUA și Canadei, interpătrunderea multilaterală americano-mexicană, cu excepția domeniului politico-militar și încercările sporadice și disperate ale Statelor Unite de a edifica spațiul unic de liber schimb întrunind ambele Americi, adică evidente sînt tentativele mai mult sau mai puțin consistente de reactualizare a doctrinei Monroe. Celelalte puteri majore nominalizate real sau potențial la această calitate se confruntă cu diferite handicapuri pe care nu le vor putea depăși, ci numai atenua în cel mai bun caz, ele fiind de factură politico-militară și cultural-civilizațională (Japonia), socială și politico-ideologică (China), georeligioasă și socială (India), geolingvistică și socială (Brazilia), geopolitică (Rusia), instituțional-integraționistă în cadrul UE (Germania, Franța și Marea Britanie) [125,p.87].

Este oportun de subliniat că Rusia riscă să rămînă fără aliați în Europa sau în cel mai bun caz să întrunească cîțiva sateliți, prin Uniunea Eurasiatică, principalele cauze fiind memoria istorică provenită din trecutul socialist, expansionismul proimperial din perioada posttotali-

tară și sancțiunile impuse în urma declanșării conflictului din Ucraina, inclusiv anexarea Crimeii: nu este întâmplător că majoritatea absolută a țărilor postsocialiste de pe continent se află deja în sferele de influență ale occidentalilor, ele realizând una dintre cele mai esențiale replieri geostrategice de semnificație nu numai regională, ci și globală. A. Dughin se grăbește să numească Rusia „un adevărat pol eurasiatic”, obiectivul ei strategic fiind „unitatea rusească, slavonă și ortodoxă”. Acest conglomerat geoetnic și georeligios cu șanse nule de a deveni realitate face abstracție de unii aliați fideli, dar neslavi și neortodocși, urmărind, potrivit opiniei analistului rus, nici mai mult, nici mai puțin „intrarea în războiul rece împotriva Americii pentru a preîntâmpina izbucnirea celei de-a treia conflagrații mondiale” [128, p.6-7]. Conflictul armat din Ucraina a demonstrat că Federația Rusă, pe de o parte, rămîne un actor important, date fiind resursele disponibile de hidrocarburi și capacitățile militare disponibile, iar pe de alta, este izolată de „clubul marilor puteri” prin transformarea G8 în G7 și impunerea sancțiunilor punctate. Însă această situație deloc nu înseamnă întoarcerea la bipolaritate, ci ține de reconfigurări în spațiul est-european, dar cu repercusiuni globale.

L. Kurnikova absolut fondat a constatat faptul că „bipolaritatea este demolată, iar multipolaritatea n-a fost formată, țările aflîndu-se în raporturi de interacțiune și interdependență” [129, p.9]. În opinia noastră, ordinea mondială nouă deja s-a conturat și se găsește într-un proces avansat de stabilizare, cel puțin pentru următoarele două-trei decenii, este policentristă prin configurația sa, în sensul că sînt evidente trei centre majore de putere: Acordul Nord-American de Comerț Liber, Cooperarea Economică Asiatico-Pacifică și Uniunea Europeană, prima și ultima fiind de nivel regional, pe cînd cea de-a doua - interregional. Aceste structuri majore se dovedesc a fi diferite prin *caracterul lor*, care este comercial - economic în cazul primelor două, iar a treia se află în deplin proces de edificare a uniunii economice și monetare, prin *ponderea și aspirațiile internaționale*, prin *obiectivele și mecanismele cooperării*.

Referindu-ne în general la unul dintre principalii actori nestatali, organizațiile internaționale guvernamentale, notăm că acestea reprezintă o instituție contemporană care a primit amploare mai ales după cea de-a doua conflagrație mondială, devenind mecanismul predo-

minant de exercitare a cooperării multilaterale. Ele se dovedesc a fi, potrivit opiniei lui V. Pușcaș, vehicule ale interacțiunii internaționale și produs al proceselor de instituționalizare și aprofundare a interdependenței în relațiile internaționale. Exegeții realismului le consideră, conform precizării lui S.Lanțov și V.Acikasov, fie câmp pe care statele pot să-și apere interesele, fie instrument de promovare a politicii externe a unui sau mai multor state. Reprezentanții instituționalismului liberal din contra, susțin că organizațiile internaționale sînt în măsură gradual să îndrepte statele către periferia politicii internaționale, fiind de caracter nu numai interstatal, dar și supranațional: organizațiile internaționale guvernamentale prezintă mecanisme de soluționare în comun a problemelor mondiale, ponderea lor fiind în creștere. J.Goldstein și J.Pevehouse subliniază că organizațiile internaționale guvernamentale se disting prin diversitate, numărul lor a crescut de mai mult de cinci ori din 1945, ajungînd la circa patru sute, iar obiectivele pe care le urmăresc sînt de caracter fie global, fie funcțional. Însă tendința generală în realizarea domeniilor de activitate este specializarea sectorială, care, în accepția noastră, se dovedește a fi proprie mai degrabă organizațiilor internaționale nonguvernamentale, acestor entități asociative neteritoriale. În același timp, deloc nu considerăm că prin activitatea instituțiilor internaționale se apropie instaurarea unei guvernări mondiale, deoarece sînt angajate cu predilecție în realizarea cooperării regionale, iar statele dispun de resurse suficiente pentru a exista în continuare. Ținem să precizăm că în anii '70-80 instituțiile internaționale, cu precdere în formă de organizații internaționale guvernamentale, au reprezentat mecanisme de cooperare interstatală și, implicit, de asigurare a unei stări mai puțin conflictuală pe arena mondială.

Relațiile internaționale nu mai sunt circumscrise prin definiție raporturilor interstatale, caracterul lor a suferit schimbări prin includerea în circuit a nivelurilor noi, în formă de actori nestatali, situație care a modificat esențial reprezentările tradiționale despre știința relațiilor internaționale și despre viața internațională, contribuind la transformarea atît a activităților practice ale agențiilor pe arena mondială, cît și a instrumentelor de cercetare științifică. Instituțiile, în opinia noastră, au devenit ele înseși actori importanți, formatori de sistem, contribu-

ind la edificarea arhitecturii noi, policentriste a sistemului internațional din perioada postrăzboi rece, mai ales în contextul sporirii rolului factorului geoeconomic și, în general, al dimensiunii geoeconomice a relațiilor internaționale, dar, totodată, nu a diminuat semnificația aspectelor de putere, în special de sorginte militaro-politică, supoziție care a fost confirmată de angajarea mai multor intervenții – Afganistan, Irak. Libia.

Reprezentînd prin esență , potrivit lui A.Gamblin, un ansamblu instituțional regional [130,p.49], NAFTA reprezintă un bloc comercial trilateral, care nu și-a propus formarea structurilor administrative interstatale sau activitate legislativă, ci este doar un acord comercial internațional. Obiectivul strategic constă în ridicarea graduală a tuturor barierele comerciale tarifare și netarifare precum și asigurarea circulației libere a investițiilor între SUA, Canada și Mexic, procesele integraționiste realizîndu-se atît la nivel macro, cît și la cel micro. Totodată, nu se presupune elaborarea tarifului unic de comerț și crearea unei infrastructuri instituționale dezvoltate, rămînînd un spațiu de liber schimb, dar incluzînd și unele componente proprii atît uniunii vamale, cît și pieței comune. Această grupare transnațională, conform lui H.Kissinger, a stimulat uimitor de mult comerțul și investițiile, ponderea actuală și perspectivele ei globale fiind asigurate cu precădere de prezența supraputerii unice, care constant exprimă părerea că NAFTA reprezintă „primul pas către un tip nou de asociere a statelor”, edificat pe valori democratice comune, liber schimb de mărfuri, servicii și capitaluri, fidelitate față de ideea apărării drepturilor omului și obligațiunii de a proteja mediul ambiant. Următorul obiectiv major preconizat de Statele Unite este semnarea unui acord de comerț liber care ar include întreaga emisferă vestică (FTAA), raționamentele fiind nu atît de ordin politic, cît, cu precădere, de caracter economic, presupunîndu-se antrenarea mai activă a țărilor central- și latinoamericane în fluxurile comerciale mondiale și extinderea libertăților de piață prin antrenarea agriculturii, comunicațiilor și serviciilor etc., dar nu fără a le nega pe cele de factură expansionistă.

Fiind, potrivit lui D.Peng, „o rețea de sisteme regionale” îndreptată spre asigurarea „cooperării neformale” [131,p.424,443], APEC se vedește a fi mai degrabă un for de discuții, un mecanism de negocieri

și de coordonare limitată, care urmărește formarea zonei libere și deschise de comerț și de investiții într-un spațiu foarte extins ce include douăzeci de state, inclusiv cele trei din cadrul NAFTA și altele două din America Latină, Rusia eurasiatică, Australia și Noua Zeelandă, nemai-vorbind de câteva țări exotice și un teritoriu din zona asiatico-pacifcă. Această grupare pluralistă și de o vădită configurație amalgamă și-a propus crearea economiilor eficiente, reducerea tarifelor și altor bariere vamale în scopul asigurării condițiilor favorabile pentru dezvoltarea pieței comune și facilitarea cooperării comercial-investiționale, obiectivul major fiind circulația liberă a mărfurilor, serviciilor și capitalurilor. Activitatea acestui conglomerat, care, de altfel, nu prevede obligațiuni asumate, ci participare voluntară, este axată pe trei piloni: cooperare economică și tehnologică, facilitare a mediului de afaceri, liberalizare comercială și investițională. Însă trebuie de precizat că procesele de cooperare se confruntă cu dificultăți serioase cauzate de nivelurile diferite de dezvoltare economică și de componența eterogenă a protagoniștilor, în cadrul APEC existând, în accepția lui G.Drobot, câteva centre reale și potențiale de putere economică, unificate prin concursul mai multor factori edificatori, cum ar fi investițiile directe nipone în străinătate, care contribuie enorm la răspândirea experienței manageriale avansate, influența Chinei, inclusiv asupra diasporei care formează elita de afaceri din țările Asiei de Sud-Est, resursele umane enorme și fluxurile importante de capital[47,p.113-114]. Chiar dacă nu sînt depuse eforturi conjugate și consistente pentru valorificarea obiectivelor trasate, acest bloc de cooperare concentrează treptat un potențial comercial și investițional extraordinar, mai ales în condițiile că centrul economic global devine arealul geoeconomic asiatico-pacifc. În regiunea asiatico-pacifcă deja s-a constituit un spațiu, a cărui potențial, influență și semnificație se dovedesc a fi comparabile cu cel euroatlantic, el devenind atît de influent, consideră Kyung Won kim, citat de M.Mamonov, încît nu mai poate rămîne un subsistem în cadrul sistemului atlantic de relații internaționale. Obiectivul imediat urmărit de APEC constă în asigurarea accesibilității piețelor interne ale tuturor participanților la acest for și contracararea protecționismului sub orice formă, iar în viitorul mediu urmărindu-se un acord de comerț liber în Asia Pacifică (FTAAP).

APEC este fondat pe trei piloni, după cum urmează:

1. *liberalizarea comerțului și a investițiilor*, a alcătuit obiectivul „Bogor”, adoptat în 1994, și s-a exprimat prin scăderea tarifelor comerciale medii și desfășurarea Parteneriatului transpacific, fiind un pact de liber schimb. Comerțul liber și deschis urma să fie asigurat pentru economiile industrializate către anul 2010, iar pentru celelalte economii, în curs de dezvoltare, către 2020;

2. *facilitarea afacerilor*, s-a exprimat prin reducerea costului tranzacțiilor comerciale, atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu;

3. *cooperarea economică și tehnică*, a inclus activități îndreptate spre dezvoltarea capacităților și abilităților, atât la nivel individual, cât și instituțional pentru a asigura participarea unui număr mai mare de întreprinderi în relațiile comercial-economice.

APEC a dezvoltat, de asemenea, o agendă de priorități ce țin de sfera noneconomică, precum combaterea terorismului internațional și regional, securitatea umană, gestiunea situațiilor de urgență, schimbările climatice, securitatea energetică, dezvoltarea nonpoluantă.

UE în formula actuală a 28 de state membre reprezintă prin esența sa o structură supranațională aflată în plin proces de edificare a Uniunii Economice și Monetare, dar fiind, în același timp, angajată în așteptarea demarării procedurilor instituționale pentru inițierea unificării politice. Uniunea Monetară și unificarea politică se dovedesc a fi ultimele trepte din cadrul schemei pentagonale clasice de realizare a cooperării regionale, primele trei fiind zona de liber schimb, uniunea vamală și piața comună. Luînd ca sistem de referință teoria neofuncționalistă a lui E.Haas, considerăm că procesului de edificare a Uniunii Economice și Monetare îi revine înțietatea, reprezentînd factorul determinant al realizării cooperării aprofundate, cu atât mai mult că unificarea politică se dovedește a fi foarte îndelungată și fără precedent istoric. Aprofundarea cooperării este pusă în dificultate de extinderile recente, nemaivorbind de cele care vor urma, înșă Uniunea Europeană conștient se antrenează în lărgirea hotarelor sale, indiferent de numărul și complexitatea problemelor de soluționat, chiar dacă este evidentă „oboseala” rezultată din ultimele aderări. Cu certitudine, Pactul european de stabilizare și creștere, care prevedea transformarea UE către anul 2010 în principalul centru al economiei mondiale a eșuat, dar se impune de remarcat, că

Însuși proiectul european de aprofundare a cooperării se dovedește a fi cel mai ambițios prin obiectivele sale. S.Lanțov și V.Acikasov consideră că „după formarea definitivă a politicii externe și de apărare”, Uniunea Europeană va fi în măsură să se transforme într-un „subiect independent al relațiilor internaționale”, cercetătorii atribuind pilonului al doilea, contrar opiniei noastre, rolul determinant în devenirea acestei grupări într-un centru global de putere. Sîntem de părere că Uniunea Europeană trebuie să se concentreze cu precădere pe aspectele nemilitare și de mediere, partajînd, în același timp, domeniile de răspundere cu Alianța Tratatului Atlanticului de Nord, iar integrarea europeană urmărește în ultimă instanță restabilirea statutului corespunzător ponderii și influenței Europei pe arena mondială.

Referindu-se la unele reorientări geostrategice pe care le-au realizat statele postsocialiste central și sud-est europene ca urmare a dezintegrării celor două structuri, CAER și OTV, reunificării Germaniei și dezmembrării URSS, I.M.Paşcu susține că s-au creat premise pentru reunificarea continentului în jurul valorilor de libertate individuală, respect al drepturilor omului și inițiativa economică liberă. Europa se caracteriza prin două tendințe opuse: integrare în vest și dezintegrarea în est, în subregiunea centrală și orientală a continentului, potrivit opiniei lui J.Simon, citat de cercetătorul român, dezvoltîndu-se un vid de securitate, raționamentele de stabilitate și bunăstare se îndreptau spre Occident. Totodată, în cazul NATO, parteneriatele pe care le stabilea cu statele central și sud-est europene, consideră cercetătorul, îi imprimau vigoare și contribuiau la prevenirea erodării Alianței, reprezentînd o modalitate de a-i justifica existența, însă factorul Rusia a fost totuși determinant în procesul de extindere.

Dacă SUA au fost: animatorul principal al extinderii NATO spre est, în cazul Uniunii Europene acest rol este pe de parte rezervat Germaniei, care urmărea să se plaseze în centrul structurii respective nu numai economic, dar și din considerente geoeconomice și geopolitice. Dacă în cazul Alianței Nord-Atlantice extinderea s-a realizat fără probleme mari, discuțiile vizau diferite variante, deoarece se lua în calcul pozițiile Rusiei, integrarea europeană se confrunta cu probleme mari, cauza principală fiind lipsa unui lider incontestabil și cu potențial enorm, după cum sînt SUA, chiar dacă Germaniei nu i se refuză rolul de primă

economie europeană, fiind alături de Franța, conform lui Zb.Brzezinski, principalii actori geostrategici din Europa.

Consiliul Europei, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană s-au extins substanțial spre est datorită reorientărilor geostrategice pe care le-au efectuat marea majoritate a statelor postsocialiste, ele urmărind să beneficieze de posibilitățile oferite pentru edificarea statelor de drept și a societăților deschise, ridicarea nivelului de trai al oamenilor și formarea economiilor funcționale de piață, asigurarea securității naționale, realizând vocația europeană a popoarelor lor. Ungaria este primul stat postsocialist care a aderat la una din structurile subregionale din acel moment, devenind în anul 1990 membru al Consiliului Europei, procese care ulterior s-au extins, transformându-l într-o structură de nivel paneuropean. NATO, considerată ca și CE pentru statele postsocialiste una dintre anticamerile pentru integrare în UE, a înaintat criteriile W.Perry de preaderare, ca de altfel și UE, propunând criteriile de la Copenhaga/Madrid, în ambele cazuri primordial a fost declarat principiul meritocrației. Se cuvine de notat însă că extinderile pe care le-au realizat au fost preponderent de factură politică, iar cu referință la Alianța Nord-Atlantică și geostrategică, principiul meritocrației fiind încălcat deseori. Dacă NATO este preocupată cu precădere de flancuri, mai ales cel sudic, UE se canalizează cu predilecție spre realizări la nivel național, nu numai de caracter financiar-economic, dar și politic, iar din 2013 și geopolitic.

Statele postsocialiste, modificând vectorul priorităților strategice, au înregistrat succese mai mari sau mai mici, dar, totodată, nu putem trece cu vedere euroscepticismul, însă, incontestabil, reorientările geostrategice pe care le-au operat au contribuit la consolidarea internațională a Europei.

Așadar, inițierea proceselor de schimbare a modelului de configurație a ordinii mondiale și de structură a sistemului internațional s-a soldat cu formarea a trei centre majore de putere, care se disting printr-un grad mai ridicat sau mai scăzut de omogenitate din cauza că înglobează țări cu diferite niveluri de dezvoltare economică și interese variate în materie de cooperare. Ele reflectă transformările cardinale produse prin extinderea și aprofundarea globalizării, formându-se ceea ce G.Drobot numește „piața politică a actorilor economici”. K.Ohmae acreditează ideea că edificarea blocurilor economice, alături de formarea statelor -

regiune și globalizarea consumatorilor și corporațiilor, reprezintă cele trei forțe esențiale care asigură reorganizarea lumii. Specificăm totuși, stabilitatea globală în cadrul sistemului internațional policentrist este asigurată de puterile majore și organizațiile internaționale guvernamentale cu pondere, acestea din urmă fiind special formate pentru a asigura angajarea și amplificarea cooperării internaționale de diferite niveluri și caractere. Factorul geopolitic și-a pierdut într-o anumită măsură din semnificație și pondere globală din motivul că mai multe state se regăsesc în cadrul a două sau câtorva spații geoeconomice, situație care demonstrează și confirmă caracterul complex, interdependent, deschis și ierarhic structurat al configurației ordinii mondiale de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. Într-o perioadă relativ scurtă de timp, urmărind să asigure interesele lor naționale, mai multe țări au operat transformări spectaculoase ale orientărilor strategice și priorităților de politică externă – statele ex-socialiste din Europa Centrală și de Sud-Est au aderat la NATO și UE, America Latină „s-a înroșit” prin aplicarea populismului stângist și promovând vădite stări de spirit antiSUA, Mișcarea de Nealinie n-a rămas decât pe hîrtie și este ancorată expres pe retorica antiStatele Unite. Lumea n-a devenit mai democratică prin esență, dar incontestabil, s-a extins spațiul democrației pe contul statelor din Europa Centrală și de Sud-Est, ea n-a devenit nici mai predictibilă, nici mai cognoscibilă. Sistemul internațional a traversat o perioadă de schimbare semnificativă, pe cînd referitor la modul care ar trebui definite caracteristicile principale ale acestor schimbări, subliniază B.Buzan și R.Little, există un consens destul de restrîns, iar pentru modul în ce direcție ne poate conduce – nici un fel de acord.

Procesele complexe de reconfigurare a ordinii mondiale și de transformare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece actualmente în linii mari s-au definitivat, dar este prematur de a considera că s-a produs stabilizarea structurală și funcțională deplină a sistemului. Stabilizarea relativă s-a realizat prin formarea componenței actorilor de bază și distribuirea funcțiilor între ei în contextul că are loc reproducerea formelor și principiilor determinante de interacțiune dintre agenți atît pe orizontală, cît și pe verticală, iar tendințele către schimbări structurale radicale aparțin subiecților care nu dispun de potențial suficient pentru destabilizarea sistemului în ansamblu și subsistemelor regionale importante în particular. Timpul care s-a scurs de la încheierea războiului rece

n-a cuprins decît două decenii și n-a inclus durata medie de existență a unei generații, indicator utilizat în calitate de unitate cronologică convențională pentru cercetarea derulării proceselor internaționale, prioritară pentru analiza politicii internaționale, conform opiniei lui F.Voytolovskii fiind durata vieții sociale a reprezentanților elitei care cuprinde perioada 25 – 40 de ani. Perioada postrăzboi rece a cuprins două etape, linia de demarcațiune fiind din 11 septembrie 2001, după care supraputerea și-a recunoscut vulnerabilitatea în fața pericolelor atît convenționale, cît și nonconvenționale, admitînd multipolaritatea structurală de sistem.

Reorganizarea sistemului internațional s-a dovedit a fi un proces destul de dinamic, din care a rezultat reasezarea structurilor de putere mondială și formarea unor centre majore, concepute ca fiind actori sau instituții care prin comportamentul și voința lor modelează și îndreaptă puterea spre multiple sectoare ale sistemului internațional. Centrele majore de putere au devenit, utilizînd termenul S.Strange, „imperii nonteritoriale” datorită constituirii „civilizației afacerilor mondiale”, relațiile internaționale rămîinînd, conform R.Cline, arenă a „hegemonismului marilor puteri”.

Stabilitatea sistemului internațional postrăzboi rece se asigură prin ierarhie, nu în baza echilibrului de forțe, după cum s-a realizat în cadrul multipolarității clasice sau a bipolarității contemporane. Ierarhia instaurată se dovedește a fi de caracter provizoriu, mai ales în condițiile cînd sînt prezenți actori care pun sub semnul întrebării dominația supraputerii. În condițiile policetrismului ierarhia treptat este atenuată, dar, totodată, nu se revine la echilibrul de forță, chiar și în contextul că unii actori majori pun sub semnul întrebării pozițiile ei de lider dominant, cu atît mai mult că însăși supraputerea nu poate să-și asume calitatea de „metropolă globală”. Stabilitatea relativă a sistemului este asigurată de probabilitatea redusă, cel puțin într-un viitor imediat, a unor transformări cardinale atît la nivelul actorilor majori, cît și al structurii. Relațiile internaționale globale rămîn arenă a conflictului și cooperării dintre actorii majori, a căror componență și configurație a suferit schimbări esențiale și include actori atît statali, cît și nestatali, care le determină caracterul și traiectoriile evoluției. Ele se caracterizează printr-un grad relativ înalt de eterogenitate din cauza diversificării prin descentralizare a actorilor internaționali și a interdependenței globale, amplificată de transnaționalizare și revoluția informațională. .

3. ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA ACTIVITĂȚILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ

În acest compartiment sînt supuse cercetării procesele de afirmare internațională și evoluție a statului Republica Moldova pe arena mondială, fiind reliefate stabilirea și dezvoltarea relațiilor pe coordonatele bilaterale și multilaterale, pericolele și oportunitățile de securitate abordate contextual geopolitic. Primul subcompartiment abordează evoluția statului suveran și independent Republica Moldova prin optica dezvoltării relațiilor bilaterale cu impact asupra particularităților de securitate.

Al doilea subcompartiment este consacrat analizei relațiilor de cooperare multilaterală dintre Republica Moldova și patru organizații internaționale guvernamentale reprezentative, fiind elucidat impactul contextual asupra asigurării securității naționale și modernizării sale politice în condițiile interdependenței și descentralizării caracterului relațiilor internaționale, unor replieri geopolitice și creșterii ponderii actorilor nestatali, inclusiv în domeniul securității.

3.1. Afirmarea și evoluția internațională a statului Republica Moldova: coordonata bilaterală

Dezintegrarea Uniunii Sovietice s-a desfășurat sub incidența multiplelor aspecte și forme de schimbare, unele rezumîndu-se la următoarele: republicile unionale și-au decretat suveranitatea, dar nu dețineau o autonomie suficientă pentru a valorifica obiectivele trasate și a exercita prerogativele de putere revendicate. Prin Declarația cu privire la suveranitate din 23 iunie 1990 RSS Moldova (pînă la 5 iunie 1990 era RSS Moldovenească, din 23 mai 1991 - Republica Moldova) se proclama drept stat suveran, unitar și indivizibil, în care sursa suveranității aparține poporului, iar exercitarea ei devine prerogativa structurii reprezentative supreme a puterii de stat a republicii, pe a cărei întreg teritoriu prioritatea aparținea Constituției și legilor RSS Moldova, pe cînd documentele unionale puteau fi puse în aplicare numai în urma

ratificării lor de forul legislativ suprem republican. Printre celelalte prevederi importante insistăm asupra uneia, pe care o considerăm esențială în contextul abordat de idei: se stabilea că RSS Moldova putea fi parte în uniuni de state, delegându-le benevol sau retrăgându-le unele dintre prerogative [132,p.488-489]. Declarația se referea la drepturile suverane în cadrul comunității unionale de state, deși, totodată, se angaja să respecte „Statutul ONU și exprimă adevărată față de principiile și normele dreptului internațional unanim recunoscute”.

Este important de subliniat că declararea suveranității constituie doar un pas inițial, dar care nu este suficient în devenirea statului independent. Suveranitatea se realizează atât în plan intern, cât și extern, iar dacă statul nu este independent, în interior pot fi prezente instituții ce exercită puterea, însă acestea, potrivit opiniei lui Ja.Karpinski, sînt mandate și autorizate din exterior, ele supunându-se limitelor și domeniilor permise din afară [133,p.24]. Republica Sovietică Socialistă Moldova s-a declarat subiect egal în drepturi în relațiile și tratatele internaționale, însă raporturile cu lumea exterioară nu se produceau în mod direct, ci prin intermediul centrului unional, care acționa ca un filtru și îi selecta contactele externe, chiar dacă, nu este mai puțin adevărat, că pînă la proclamarea independenței autoritățile republicane au avut posibilitate să participe la unele întruniri oficiale, în special cu factori superiori de decizie din România. Realizarea suveranității interne se dovedește a fi imposibilă în condițiile lipsei suveranității externe, aceasta din urmă fiind un mecanism important pentru poziționarea statului pe arena mondială, chiar dacă practic nu este în măsură să-i garanteze integritatea teritorială și să-i asigure existența. Luînd ca bază această aserțiune, considerăm necesar de a nota că în perioada care a decurs de la decretarea suveranității pînă la autodizolvarea Uniunii Sovietice atestăm diferențe la capitolul grad mai înalt sau mai redus de autonomie în realizarea activităților de politică internă și de politică externă. În primul caz, cursul general al reformelor se afla într-o măsură mai mare sau mai mică în concordanță cu linia strategică magistrală a centrului federal și cu procesele similare care se desfășurau cu diferită intensitate în alte republici unionale, pe cînd în cel de-al doilea caz, chiar și după proclamarea independenței, afirmarea

internațională s-a produs cu mari dificultăți, dat fiind că majoritatea țărilor occidentale remarcă indispensabilitatea „clarificării relațiilor” cu autoritățile centrale și delimitarea funcțiilor mutual recunoscute [134, p. 26-28]. Trebuie de precizat că România și Georgia se dovedesc a fi primele state care au recunoscut independența Republicii Moldova chiar în ziua proclamării, pe când Ucraina și Rusia au procedat în mod similar mai târziu, la mijlocul lunii decembrie a anului 1991.

În plan intern, în conformitate cu Declarația de Independență, „instituționalizarea structurilor puterii a fost îndreptată spre demararea proceselor de edificare a statului de drept și a societății democratice”, urmărindu-se asigurarea și garantarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și funcționarea numai a „legislației adoptate de instituțiile puterii de stat legal constituite ale Republicii Moldova”. Alt obiectiv important constă în crearea economiei de piață, aceasta era tratată ca trăsătură definitorie a democrației, rolul determinant fiind rezervat „relațiilor politice de caracter economic stabilite în baza intereselor comune și reciproce avantajoase” [135, p.60-62].

Declarația de Independență reprezintă prin conținut și esență un document de o încărcătură și o valoare istorică deosebită, prin intermediul căruia s-au trasat obiectivele strategice de politică internă și de politică externă care urmau să fie implementate în scopul edificării statului suveran, independent și democratic. Obiectivele strategice de politică externă includ trei blocuri de acțiuni:

1. delimitarea de Uniunea Sovietică și stabilirea relațiilor bilaterale pe orizontală, solicitându-se insistent de a înceta starea ilegală de ocupație și retragerea neîntârziată a forțelor armate sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova, considerându-se că numai prin respectarea acestor condiții este posibilă edificarea statului suveran, independent și indivizibil;

2. obținerea recunoașterii internaționale și stabilirea relațiilor diplomatice în baza normelor de drept internațional și practicilor existente în materie mai ales cu țările europene, dar și cu alte state din lume, aceste acțiuni fiind urmate de identificarea unor domenii de interes comun;

3. admiterea în calitate de membru cu drepturi depline în structurile internaționale și participarea la procesele de cooperare prin

organizații și instituții internaționale, făcând uz pe larg de mecanismele diplomației multilaterale, în calitate de priorități strategice au fost declarate Organizația Națiunilor Unite cu agențiile sale specializate și Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, inclusiv aderarea la Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975 și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990.

Declarația de Independență reflectă procesele de democratizare inițiate în Europa la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 ai secolului XX, acest document este redactat într-un spirit înalt de optimism istoric, dat fiind că independența este concepută, prezentată și tratată ca un act de justiție și remediere a unor nedreptăți săvârșite la adresa poporului Republicii Moldova. Este de subliniat că după adoptarea Declarației din 27 august 1991 autoritățile naționale ale puterii de stat au amplificat și au dinamizat procesele de instituționalizare a acțiunilor de afirmare și consolidare internațională a Republicii Moldova prin promovarea unei politici externe de sine stătătoare, obiectivele strategice constând în obținerea calității de subiect al dreptului internațional, stabilirea relațiilor diplomatice cu alte state și angajarea în activitățile de cooperare bilaterală și multilaterală. Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea să respecte plenar prevederile lor statutare și, implicit, s-a angajat plenar să manifeste disponibilitatea de a înstrăina benevol o parte din prerogativele sale suverane, obiectivul major urmărit fiind asigurarea recunoașterii și consacării internaționale, edificarea statului de drept și a societății democratice, crearea economiei funcționale de piață și a statului social. P.Varzari și I.Tăbârță acreditează supoziția că proclamarea suveranității și a independenței Republicii Moldova a presupus edificarea instituțiilor noi și în genere, a tuturor simbolurilor statului [136, p.72], această idee în linii mari este corectă și validă, însă nu este mai puțin adevărat că unele structuri din trecut au fost racordate la noile realități. Vom preciza că una dintre particularitățile esențiale ale Republicii Moldova constă în faptul că prin Constituție nu este proclamată stat național, articolul 1 conținând calificativele precum „suveran”, „independent”, „unitar” și „indivizibil”, chiar dacă în articolul 2 se regăsește sintagma „suveranitate națională”, care „aparține și este exercitată de popor”. Însă această

calitate marchează, cu predilecție, actul bidimensional de delegare și îndeplinire a atribuțiilor între popor și stat.

Notăm că proclamând suveranitatea de stat și delegînd-o spre exercitare poporului, Republica Moldova a trebuit în regim de urgență s-o consolideze și s-o extindă pe întregul său teritoriu, însă realizarea ultimului obiectiv rămîne o sarcină de valorificat și se înscrie în contextul eforturilor de soluționare a conflictului din raioanele de est. O națiune moldovenească nu putea să se formeze în condițiile absenței statului național suveran și independent, dar și ale particularităților complexe ale „spațiului istoric și etnic al devenirii sale naționale”. Statele, susține E.Hobsbawm, nu apar datorită națiunilor, ci invers[137,p.12], în timp ce potrivit asumției lui B.Buzan, pot fi identificate „patru modele de legături posibile de tip națiuni – state”: în condițiile *națiunii – stat* primară, cum ar fi în cazul Ungariei sau Japoniei, națiunea precedă statul și deține rolul determinant în apariția lui; în *statul – națiune*, cum ar fi Statele Unite ale Americii, Australia și mai multe țări latino-americane, rolul instrumental în formarea națiunii revine statului; *națiunea – stat parțială*, exemplificată prin națiunile coreeană, chineză, greacă, dar și cea germană în condițiile războiului rece, presupune că națiunea este împărțită între două sau mai multe state și populația fiecăruia constă în mare măsură din poporul aceluia stat; ultimul model se referă la *statul multinațional*, care cuprinde două sau mai multe națiuni aflate aproape complete în interiorul hotarelor sale[138,p.82-85]. Considerăm că se dovedește a fi justificată deplin sintagma „poporul Republicii Moldova”, existînd, în termenii lui L. Morgan, un popor prenațional, altă versiune dovedindu-se a fi națiunea – stat parțială, dar cu unele particularități, aplicînd tipologia lui B.Buzan. Precizăm punctual că problema identitară continuă să bulverseze și să marcheze societatea, rămînînd generator de conflicte și provocînd numeroase luări de poziție, deseori controversate, iar coeziunea socială ar putea fi asigurată în special prin elaborarea unui program complex și fezabil, cu participarea statului și a societății civile, de educație civică în spiritul patriotismului, concilierii, toleranței și incluziunii.

În opinia noastră, indispensabilitatea și oportunitățile fortificării suveranității de stat, mai ales la începutul anilor '90 ai secolului XX,

pe de o parte, iar pe de alta, necesitatea și predispozițiile înstrăinării continue a unor prerogative suverane către structurile internaționale nu alcătuiesc prin caracterul lor procese contradictorii, ci se înscriu în contextul general de transformări marcate de încheierea războiului rece și reflectă unele realități globale provenite din formarea mai multor state suverane și independente în urma dezintegrării sistemului „socialismului real”. Aceste opțiuni și stări de spirit reprezintă rezultat al voinței popoarelor de a fructifica posibilitățile oferite de mecanismele cooperării multilaterale, fiind evidente diferențele în raport cu procesele similare desfășurate în Europa de Vest timp de câteva secole, când a avut loc formarea statelor naționale suverane, deoarece cooperarea multilaterală a fost asigurată pe orizontală, prin alianțe, care practic nu presupuneau cedări la capitolul suveranitate. Republica Moldova este o parte integrantă a acestor procese edificatorii pentru sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI, prin proclamarea suveranității și independenței de stat s-a angajat să se afirme și să se consolideze atât în interior, cât și în exterior prin formularea și realizarea intereselor sale naționale [139, p.57-58]. Este indispensabil să subliniem că decretarea suveranității și independenței a fost asociată cu un act istoric reparatoriu și cu așteptări enorme de libertate, proprietate și dezvoltare, stări de spirit care au cuprins cea mai mare parte a arealului socialist devenit postsocialist. Nu este deloc întâmplător că prin Hotărârea din 5 decembrie 2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție, Curtea Constituțională a acordat primordialitate Declarației de Independență față de Constituție [140].

Însă după proclamarea independenței Republica Moldova s-a angajat într-un proces de căutare a identității sale, situație care și-a găsit expresie în identificarea priorităților strategice de politică externă și în determinarea poziției geopolitice. Concepția politicii externe a Republicii Moldova a legiferat o politică externă multivectorială, însă direcția prioritară a fost declarată cea estică, în sens de CSI. Acest document, în accepția noastră, supraapreciază situația geopolitică a Republicii Moldova, considerînd-o ca fiind favorabilă pentru a fi „nod de legătură” dintre Occident și Orient. Însă, prevederea enunțată nici pe departe n-a fost realizată, dat fiind că Republica Moldova și-a supraevaluat potenți-

alul și practic n-a sesizat transformările cardinale care se produceau pe arena mondială, inclusiv în arealul european. Vom sublinia că prezența alternativei geopolitice privind prioritatea proceselor integraționiste nu s-a dovedit a fi un beneficiu, o oportunitate de valorificat pentru Republica Moldova, ci din contra, un obstacol care a tergiversat dezvoltarea și modernizarea.,

Declarația de Independență circumscrisă geopolitic Republica Moldova în spațiul central-european atribuind relațiilor cu statele din această subregiune un rol important, dar care au manifestat interese ce nu se înscrieau în spațiul Comunității Statelor Independente, una dintre cauze fiind trecutul socialist. La rîndul ei, Uniunea Europeană a tratat Republica Moldova ca pe un segment al zonei de interes geopolitic al Federației Ruse, tentativele de „evadare” din limitele lui conceptuale și geopolitice prin acceptarea în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est nu s-au soldat cu succese durabile, dat fiind că a fost „reîntoarsă” în arealul est-european prin Politica Europeană de Vecinătate, citește Planul de Acțiuni și Parteneriatul Estic, deși ultimul program datorită Acordului de Asociere, permite asocierea politică și integrarea economică.

Situația incertă în definirea statutului său geopolitic nu s-a dovedit a fi o oportunitate benefică de valorificat, ci s-a soldat cu precarități și incertitudine în realizarea priorităților de politică internă și de politică externă. Cert este că adoptarea Declarației de Independență a oferit posibilități și perspective pentru angajarea și dezvoltarea unor relații multidimensionale cu alți actori internaționali, dat fiind că mai ales pentru lumea liberă și democratică Republica Moldova, potrivit opiniei lui Gh.Cojocaru, rămînea o adevărată *terra incognita*. Pentru a valorifica oportunitățile apărute, Republica Moldova a ancorat eforturile spre asigurarea recunoașterii internaționale a independenței, obiectiv strategic care a solicitat întreprinderea mai multor acțiuni. La 26 august 1991 Guvernul Republicii Moldova a recunoscut independența de stat a Estoniei, Letoniei și a Georgiei, iar o zi mai tîrziu, la 27 august 1991, independența statului Republica Moldova, după cum am subliniat mai sus, a fost recunoscută de România și, respectiv, Georgia. În Declarația Guvernului României este stipulat că „proclamarea unui stat românesc

pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin Pactul Molotov-Ribbentrop reprezintă un pas decisiv spre înlăturarea pașnică a consecințelor sale nefaste, îndreptate împotriva drepturilor și intereselor poporului român.” Recunoscînd în fapt independența noului stat, Guvernul României își declara disponibilitatea să procedeze neîntârziat „la stabilirea de relații diplomatice, să acorde sprijinul necesar autorităților Republicii Moldova pentru consolidarea independenței și să acționeze pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului.” [134, p.23] Prin aceste și alte acțiuni care vor urma, Republica Moldova gradual s-a inclus în circuitul internațional, recunoașterea independenței solicitînd eforturi în plan intern și extern, obiectivele trasate fiind obținerea consacrării internaționale și delimitarea de centrul unional.

Cît despre relațiile cu alte state din arealul sovietic, în special cu Ucraina și cu Federația Rusă, vom menționa că acestea nu se grăbeau să recunoască independența Republicii Moldova și practic au fost oficializate numai după denunțarea Tratatului Unional la Belovejskaia Pușcia și a scrutinului prezidențial (din Republica Moldova) din 8 decembrie 1991. Astfel, Federația Rusă comunica prin Declarația prezidențială din 18 decembrie 1991 că este decisă „să stabilească și să dezvolte relații interstatale cu Moldova în baza unui tratat bilateral atotcuprinzător, cu respectarea angajamentelor ce rezultă din principiile unanim recunoscute și normele de drept internațional”, exprimîndu-se speranța că „Rusia și Moldova, ca state independente, vor putea menține și intensifica, în condițiile istorice noi, vechile tradiții de colaborare frățească și de înțelegere reciprocă” și menționîndu-se cu satisfacție că „oficialitățile Moldovei au adoptat o poziție favorabilă față de Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente” [31, p.229]. Independența Republicii Moldova este recunoscută de Ucraina două zile mai tîrziu decît Federația Rusă, la 20 decembrie 1991, în spiritul egalității în drepturi, suveranității și neamestecului în afacerile interne, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor de stat, asigurării și protecției drepturilor omului și minorităților etnice [134, p. 23,40].

La 21 decembrie 1991 Președintele M. Snegur a semnat la Alma-Ata Protocolul de aderare a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor

Independente, dar cu precizarea că participă numai la cooperarea economică. Acordul (Convenția) privind constituirea Comunității Statelor Independente, semnat de către Președinții Federației Ruse, Ucrainei și Bielarusiei la 8 decembrie 1991 și Statutul Comunității Statelor Independente, adoptat la 22 ianuarie 1993 de către Consiliul șefilor de state de la Minsk, au fost ratificate, cu anumite rezerve, de către Parlamentul Republicii Moldova în aprilie 1994 [64, p 111], legiferându-se cadrul politico-juridic de participare în activitățile acestei structuri de nivel subregional și de caracter devenit gradual polivalent. Republica Moldova din start a anunțat participare limitată și condiționată, însă figurând în lista membrilor fondatori, a urmărit mai multe obiective strategice: convingerea că recunoașterea internațională mai ușor va fi obținută „în pachet”, incluzând alte state postsovietice; participarea la împărțirea moștenirii Uniunii Sovietice; așteptările că Rusia (nouă, democratică) va contribui decisiv la soluționarea conflictului din raioanele de est (în interesele Republicii Moldova); participarea la procesele de cooperare în spațiul postsovietic, mai ales că pe filiera europeană și euroatlantică prezența sa practic era lipsă, chiar dacă se produceau unele contacte la nivelul Consiliului Europei și Organizației Nord-Atlantice, dar și în plan bilateral, independența fiind recunoscută pînă la sfîrșitul anului 1991 de Statele Unite ale Americii, Elveția, Argentina [31, p 230]. Cert este însă, că promovarea, mai degrabă din inerție, a cooperării pe filiera eurasiatică și întîrzierea, din lipsa de voință și clarviziune, a apropierei europene și euroatlantice, n-au contribuit la așezarea eficientă pe fundamente economice, politice, geoeconomice, geopolitice și cultural-civilizaționale a independenței de stat a Republicii Moldova și la realizarea interesului său național.

Prima etapă de recunoaștere internațională a independenței statului Republica Moldova a culminat cu acceptarea ca membru cu drepturi depline de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, urmată de semnarea Actului Final de la Helsinki la 26 februarie 1992, culminînd cu un alt act internațional de importanță, prin devenirea la 2 martie 1992 a membrului deplin al Organizației Națiunilor Unite, obținînd vot unanim al Adunării Generale.

Vom sublinia, în același timp, că după decretarea independenței au fost întreprinse mai multe acțiuni de caracter legislativ-normativ

și structural-instituțional, care aveau ca obiectiv elaborarea și implementarea politicii externe, urmărindu-se realizarea priorităților și direcțiilor trasate. Astfel, prin Declarația privind aspecte ale securității și dezarmării din 10 septembrie 1991 Republica Moldova și-a exprimat azeziunea la unele tratate și documente cu privire la neproliferarea mai multor tipuri de armament și subscrierea expresă la principiile menite să contribuie la consolidarea încrederii și asigurarea stabilității în Europa, reafirmându-se, în context, necesitatea retragerii forțelor armate ale Uniunii Sovietice de pe teritoriul său. Obiectivele prioritare de politică externă au fost prezentate în Parlamentul Republicii Moldova de Președintele M. Snegur în aceeași zi de 10 septembrie 1991, care s-au rezumat la necesitatea distanțării de centrul unional, asigurării independenței și elaborării cadrului politico-juridic democratic pentru obținerea recunoașterii internaționale [30, p.707-708].

Fiind documentul principal care reglementează expres politica externă, Constituția stipulează că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, își asumă angajamentul să fondeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, reafirmând primordialitatea dreptului internațional în raport cu dreptul național (articolul 8). Este de subliniat că aceste prevederi au fost dezvoltate și concretizate în Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24 septembrie 1999. Astfel, în conformitate cu articolul 19, Republica Moldova nu poate invoca prevederile legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte. Totodată, potrivit articolului 22, tratatele la care Republica Moldova este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca fiind incompatibile cu Constituția Republicii Moldova (la capitolul constituționalitate), nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate [141].

Revenind la elucidarea prevederilor din Constituție, menționăm că prin articolul 11 Republica Moldova a proclamat neutralitatea sa permanentă și nu admite dislocarea de trupe militare străine pe teritoriul său. Angajamente de acest conținut se regăsesc și în alte documente de politici - Concepția politicii externe a Republicii Moldova din 8 februarie 1995, Doctrina militară a Republicii Moldova din 6 iunie 1995,

Conceptia securității naționale a Republicii Moldova din 22 mai 2008, Strategia securității naționale a Republicii Moldova din 15 iulie 2011 și în Planurile Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord din 19 mai 2006, actualizat la 18 august 2010 și prelungit pentru anii 2014-2016 la 30 iulie 2014.

Luînd că bază principiului separării și colaborării puterilor (articolul 6), Constituția definește prerogativele structurilor supreme de stat, inclusiv în domeniul politicii externe. Parlamentul aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe (articolul 66 lit.d), iar Guvernul asigură realizarea lor (articolul 96 (1)), conducîndu-se de programul său de activitate acceptat de legislativ (articolul 96 (2)). Altă prerogativă a Parlamentului constă în ratificarea, denunțarea, suspendarea și anularea acțiunii tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova (articolul 66 lit.g). Președintele poartă tratative și participă la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova și le prezintă Parlamentului spre ratificare (articolul 86 (1)), la propunerea Guvernului acreditează și recheamă reprezentanții diplomați ai Republicii Moldova, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (articolul 86 (2)), primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomați ai altor state în Republica Moldova (articolul 86 (3)) [142].

Conceptia politicii externe plasează Republica Moldova în zona geopolitică din Europa de Sud-Est și stipulează că integrarea în structurile europene îi oferă o reală posibilitate de consolidare a securității naționale și de asigurare a integrității teritoriale, avînd șanse majore de a deveni un nod regional important de comunicare interregională. Acest document trasează prioritățile, principiile și direcțiile principale ale politicii externe, relieffîndu-se prioritatea relațiilor bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus, în timp ce cooperarea cu România are drept obiectiv depășirea dependenței economice a Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea europeană. Capitolul „Dezvoltarea relațiilor multilaterale interstatale” prevede expres, pe de o parte, că drept scop final al colaborării cu țările Comunității Statelor Independente este „crearea unui spațiu economic comun”, iar pe de alta, „un obiectiv major și de perspectivă este integrarea treptată în Uniunea

Europeană”. Capitolul „Cooperarea internațională culturală și științifică” vizează necesitatea și oportunitatea de a întreprinde măsuri pentru a stabili contacte cu diaspora moldovenească din străinătate, dar și de a crea peste hotare o imagine veridică de țară, aliniată la standardele europene, angajată ireversibil pe calea democratizării și pluralismului politic, interesată să dezvolte relații normale cu statele vecine, cu toate statele lumii [143, p.97-100].

Doctrina militară a Republicii Moldova este determinată de politica externă și politica internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, poartă un caracter în exclusivitate defensiv și are la bază obiective în domeniile politic și militar. Asigurarea securității militare a poporului și a statului reprezintă scopul politicii militare exercitate de Republica Moldova, iar în calitate de surse potențiale ale pericolului militar figurează pretenții teritoriale ale altor state, tentative de amestec în afacerile interne și de destabilizare a situației politice interne, prezența trupelor străine, activitatea organizațiilor separatiste și crearea formațiunilor militare ilegale. Vom specifica, de asemenea, că o sarcină primordială a statului rezidă în asigurarea „purității mediului înconjurător”, fiind acceptate numai activitățile, tehnologiile militare și armamentul care nu pun în pericol echilibrul ecologic, nu porduce, nu păstrează și nu procură arme de nimicire în masă, nu admite dislocarea, tranzitarea și depozitarea pe teritoriul său a mijloacelor de nimicire în masă care aparțin altor state [144, p.90-91].

Legea securității statului din 31 octombrie 1995 nu conține stipulări cu privire la neutralitate, iar securitatea statului este definită ca parte integrantă a securității naționale, pentru „descoperirea, prevenirea și contracararea în timp a amenințărilor” fiind trasate direcțiile principale ale activității de asigurare (a securității statului). Unele dintre direcțiile principale ale activității în domeniu țin de formarea politicii interne și a politicii externe în funcție de condițiile asigurării securității statului, stabilirea și aplicarea unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, organizatoric, militar și de altă natură, coordonarea eforturilor cu alte state [145, p.101-102].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova se dovedește a fi cu mult mai explicită în comparație cu Legea elucidată mai sus, stabilește

principiile, valorile generale, obiectivele și liniile directorii de bază ale securității naționale, determină amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității Republicii Moldova, în calitate de „principiu de bază, piatră de temelie a conceptului securității naționale” figurind statutul de neutralitate permanentă, statut incompatibil cu dislocarea de trupe militare sau de armament ale altor state și ale blocurilor militare pe teritoriul său. În Concepție se stipulează expres că securitatea națională nu se rezumă la securitatea statului, ci include de asemenea securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, în interior și peste hotare, solicitând măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, juridică, educativă, administrativă, socială și militară, activitate de informații și contrainformații, precum și de depășire eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Restabilirea integrității teritoriale, consolidarea independenței și suveranității statului, dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care să permită îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice, ecologice a securității, dezvoltarea potențialului uman, alături de asigurarea respectării statutului de neutralitate permanentă, formează liniile directorii de care urmează să se ghideze Republica Moldova în politica de securitate națională [146, p.7-8].

De fapt, securitatea națională este o categorie multidimensională, o categorie care nu se asociază în exclusivitate cu aspectele politice sau militare (potrivit lui A.Wolfers, această asociere este justificată numai în condiții de conflicte și războaie), însă actualmente a crescut esențial ponderea componentelor geopolitică, economică și socială, demografică și alimentară, energetică, ecologică și de alt conținut [33, p.132-133].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova, ca și Strategia securității naționale a Republicii Moldova, document la care ne vom referi mai jos, include amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu im-

pact asupra securității naționale a Republicii Moldova: conflictul din raioanele de est; eventualitatea unor tensiuni interetnice; terorismul internațional; amenințări de sorginte economică; de origine socială; care derivă din activitatea umană, factorii tehnogeni și calamitățile naturale ; din domeniul tehnologiilor informaționale; provenite din partea crimei organizate și corupției [146,p.7].

Considerăm că numărul amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale ar putea fi extins sau completat prin diversificare pe baza unor factori interni și externi, reali și potențiali, cum ar fi:

1. dificultăți interne de caracter economic și social, care conduc în mod inevitabil spre reducerea eficacității economiei; devalorizarea monedei naționale și neachitarea la timp a salariilor, pensiilor și bursele; scăderea volumului investițiilor; creșterea inflației și pierderea depozitelor bancare de către cetățeni și întreprinderi; întârzierea reformelor structurale în condițiile grave când industria practic este lipsă, agricultura în cea mai mare parte este necompetitivă, iar sfera serviciilor este unilateral orientată și departe de standardele mondiale; mărirea numărului persoanelor nonactive și celor neocupate; migrația de muncă, în cea mai mare parte haotică; necesitatea achitării datoriilor externe; pierderea în mare parte a capacității de competitivitate a producției naționale și repartizarea neuniformă a exporturilor, iar la unele categorii de produse orientarea unidirecțională, dezechilibrul structural fiind datorat concentrării pe câteva grupuri de mărfuri.

2. dependența de o singură sursă de aprovizionare cu agenți energetici, necontractarea la timp a alternativelor de durată și cu randament sporit a importurilor (chiar și în contextul lansării gazoductului Ungheni-Iași) și dezvoltarea slabă a resurselor proprii, regenerabile. Luând în calcul gradul relativ sporit de insecuritate energetică a Republicii Moldova și din cauza că deloc nu s-au adevărit supozițiile din Concepția politicii externe, potrivit cărora Republica Moldova poate deveni un important nod regional de sisteme electroenergetice, subliniem că amenințările și riscurile de acest gen trebuie contracarate sau cel puțin minimizate prin politici eficiente, pornind de la criteriile de accesibilitate (amplasarea geografică a furnizorilor) și de disponibilitate (garantarea continuității și ritmicității pe termen mediu și

lung), prin diversificarea furnizorilor și surselor de transportare a agenților energetici importați și nu în ultimul rând prin dezvoltarea potențialului propriu.

Se cuvine de subliniat că practic a devenit axiomatică aserțiunea care atestă că „securitatea este o noțiune complexă și controversată”, deficiențele de factură teoretico-metodologică și de caracter aplicativ fiind determinate, în opinia noastră, de mai mulți factori, precum:

1. interdependența în creștere dintre politica internă și politica externă în lumea globalizată, în care se diminuează delimitarea strictă dintre național (intern) și internațional;

2. descentralizarea și extinderea numărului actorilor internaționali, transformarea treptată a relațiilor internaționale din strict politice sau, altfel zis, interstatale în transnaționale, incluzând și alți agenți;

3. stratificarea securității, aceasta devenită o categorie complexă, care conține diferite niveluri, de la individual pînă la global, fiecare incluzînd valori și interese deosebite. Aceste diferențe provenite și din lipsa unei baze comune n-au favorizat acordul cu privire la definiția securității, care ar cuprinde strategii și mecanisme „nonviolente concepute și utilizate de actori”, îndreptate spre minimizarea amenințărilor, contracararea riscurilor și reducerea din intensitate a vulnerabilităților; urmărindu-se tranșarea motivațiilor de a provoca și alimenta insecuritatea atît la nivelul agenților,cât și la nivelul sistemic.

Strategia securității naționale a Republicii Moldova, bazîndu-se pe Concepție, pornește de la supoziția că în prezent securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită ca un fenomen izolat și se impune o cooperare internațională intensă. Strategia stabilește că politica de securitate a Republicii Moldova reprezintă un ansamblu de concepte, de norme juridice, de acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor sale naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului, iar în procesul de „promovare a intereselor naționale se va ține cont de statutul de neutralitate permanentă”. Politica externă a Republicii Moldova este parte integrantă a politicii de securitate națională, fiind îndreptată „ spre asigurarea, în plan extern, a unor condiții satisfăcătoare pentru starea de securitate națională și a unui mediu propice pentru

promovarea intereselor naționale peste hotarele țării”. Integrarea în Uniunea Europeană, promovarea unor relații reciproc avantajoase și edificarea unor parteneriate strategice cu Uniunea Europeană, România, Ucraina, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, intensificarea cooperării internaționale în vederea preluării practicilor bune folosite în țările Uniunii Europene pentru edificarea unui sector funcțional de securitate națională alcătuiesc principalele repere de politică externă a Republicii Moldova ce țin de asigurarea stării de securitate națională și de asigurarea promovării eficiente a intereselor naționale [147, p.38]. Este important de precizat că Strategia nu înserează nemijlocit amenințările și riscurile cu impact, ci prezintă, în mod justificat și corect, căile de asigurare a securității naționale, mai multe dintre care și-au pierdut din actualitate și din relevanță, fiind oportună elaborarea unei redacții noi, dar având ca suport de referință o concepție nouă. Potrivit Strategiei, cooperarea Republicii Moldova cu Alianța Atlanticului de Nord se înscrie în limitele Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic și ale Parteneriatului pentru Pace, fapt care nu aduce atingere statutului constituțional de neutralitate și nu excede cadrul constituțional respectiv.

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO prevede expres că ținând cont de statutul său de neutralitate, Republica Moldova prin implementarea acestui program nu urmărește obiectivul aderării la Alianța Nord-Atlantică, ci intensificarea dialogului și aprofundării relațiilor cu structurile euroatlantice, în speranța accelerării procesului de reforme în sectoarele apărării și securității naționale [148, p.21]. Vom preciza că o redacție similară se regăsește în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat [149, p.6] și în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016, ultima variantă de text fiind mai explicită și se referă la „avansarea în procesul de reformare și de modernizare a sectorului de securitate și apărare națională în conformitate cu noile evoluții și cerințe ale mediului actual de securitate” [150]. Planul de Acțiuni prelungit stipulează, de asemenea, că Republica Moldova promovează relații de bună vecinătate cu România și Ucraina, dezvoltându-și raporturile cu aceste țări în baza valorilor europene comune și va continua colaborarea bilaterală cu Fe-

derația Rusă în spiritul prevederilor Tratatului de prietenie și cooperare din 19 noiembrie 2001.

Cooperarea la nivel interstatal se dovedește a fi un mecanism eficient de realizare a intereselor naționale pe care le urmărește Republica Moldova în relațiile cu alte state, domeniile principale de colaborare fiind de caracter politic, comercial-economic, investițional și energetic, cultural, știință și învățămînt. Însă atît timp cît a existat Uniunea Sovietică, țările occidentale, dar nu numai acestea, după cum am notat mai sus, nu s-au grăbit să recunoască independența de stat a Republicii Moldova și doar la sfîrșitul anului 1991 și începutul anului 1992 procesul de recunoaștere internațională și de stabilire a relațiilor diplomatice s-a accelerat substanțial. Astfel, la 18 februarie 1992 sunt stabilite relațiile diplomatice cu Statele Unite ale Americii, partea americană exprimînd „susținerea deplină a cursului spre democratizare” în contextul interesului manifestat față de această subregiune. Puțin mai tîrziu, la 26 februarie 1992, profitînd de aflarea la Helsinki pentru a semna Actul Final, au fost stabilite relații diplomatice cu Finlanda, Președintele M. Snegur subliniind că eforturile autorităților de a edifica un stat liber și democratic „sînt zădărnice în mare măsură de aflarea pe teritoriul său a forțelor armate străine”. În rezultatul eforturilor diplomatice și acțiunilor de altă natură, care vizează cooperarea și parteneriatul, Republica Moldova actualmente este recunoscută de circa 180 de state, dintre care cu peste 150 fiind stabilite relații diplomatice [151].

Relațiile bilaterale, atît cu statele vecine, România și Ucraina, cît și cu altele, dintre care vom evidenția Federația Rusă și Statele Unite ale Americii, au cunoscut dinamizare și recul, în funcție de diferiți factori, printre care vom insista asupra opțiunilor geopolitice și priorităților de dezvoltare ale guvernărilor din Republica Moldova, obiectivelor și stărilor de spirit ale conducerii țărilor străine. Cadrul politico-juridic al cooperării și parteneriatelor și-a găsit expresie prin semnarea acordurilor și protocoalelor atît în plan bilateral, cît și de factură transfrontalieră, de nivel trilateral cu statele vecine, România și Ucraina, cum ar fi, în ultimul caz, Protocolul semnat în martie 1997 de către Președinții P. Lucinschi, E. Constantinescu și L. Kucima. Vom menționa însă, că acest ultim tip de parteneriat mai degrabă este o raritate, iar tentativa de a-l

reseta în anul 2014 prin exprimarea poziției comune față de problema raioanelor de est ale Republicii Moldova, abordată în contextul extinderii eventuale a riscurilor și amenințărilor ce vizează arealul est-european, nu a avut consistență și continuitate.

Referindu-ne mai detaliat la relațiile bilaterale dintre Republica Moldova și România, trebuie de remarcat extinderea și aprofundarea lor graduală, suportul acordat de România în plan extern se dovedește a fi unul edificator și vizează, cu predilecție, asistența în apropierea integrării europene a Republicii Moldova. La acest capitol notăm Acordul de mic trafic la frontieră din 13 noiembrie 2009 și lansarea gazoductului Iași-Ungheni la 27 august 2014. În același context se include sprijinul pe care l-a acordat România pentru acceptarea Republicii Moldova în cadrul unor instituții, procese și instrumente de cooperare subregională din arealul central și sud-est european - Inițiativa Central Europeană, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est și Acordul de Liber Schimb din Europa Centrală [64, p 10-11].

Însă abordată în complex și în dinamică, calitatea relațiilor dintre părți este esențial afectată de potențialul nevalorificat la capitolele volumul comerțului și investițiilor directe, implementarea unor proiecte de infrastructură și conectarea la sisteme de aprovizionare cu agenți energetici, dar și de prioritățile strategice de dezvoltare a celor două țări, frecvent fiind diferite. În același timp, nu considerăm a fi un obstacol în calea aprofundării raporturilor bilaterale lipsa unui tratat politic de bază, dat fiind că România a recunoscut independența de stat a Republicii Moldova și a stabilit relații diplomatice la nivel de reprezentanțe (ambasade). Totuși, rămîne deschisă problema identitară și a denumirii corecte a limbii de stat în Republica Moldova, probleme care n-au putut să nu-și lase amprenta, dar nici n-au diminuat substanțial caracterul relațiilor dintre părți, mai ales raporturile de factură economică, rămînînd la nivelul speculațiilor în discursurile publice și manipulărilor de către unele partide politice. Mult mai problematice se dovedesc a fi descurajarea sau lipsa interesului din partea investitorilor din România să inițieze proiecte investiționale de durată în Republica Moldova, dar

și alimentarea unor fobii și prejudecăți, atât la nivel cotidian, cât și al elitelor politice, exprimate deseori prin declarații publice de nuanță provocatoare. Considerăm necesar de a nota că nici oamenii de afaceri din Republica Moldova n-au manifestat interes deosebit pentru activități în România, dat fiind că acordau credit altor piețe de desfacere și nu este întîmplător că interdicțiile practic i-au găsit nepregătiți și vulnerabili.

Deși frecvent se subliniază necesitatea promovării unor relații bilaterale pragmatice, fondate pe interese economice reciproc avantajoase, dimensiunea economică nu se dovedește a fi cea mai consistentă componentă a cooperării dintre părți, dată fiind în decursul celor peste două decenii lipsa frecventă de progrese în elaborarea și realizarea proiectelor comune, alimentată și complementată de un discurs duplicitar, pe alocuri iresponsabil și irelevant. Astfel, în perioada guvernării din anii 2001-2009, Republica Moldova constant a invocat oportunitatea semnării Tratatului politic de bază și reglementării juridice a frontierei printr-un Acord, în condițiile că nu fusese semnat nici Tratatul de parteneriat privilegiat și colaborare parafat la 28 aprilie 2000, prin care se recunoștea caracterul special al relațiilor bilaterale, fondat pe trecutul istoric, comunitatea culturală și lingvistică, sprijinul reciproc al eforturilor de integrare în structurile europene și susținerea de către România a acțiunilor întreprinse de Republica Moldova de a-și asigura unitatea și integritatea teritorială a statului ca și subiect de drept internațional. Acordul din 28 aprilie 2000 trebuia să alcătuiască suportul Tratatului politic de bază, dar cu mai multe redactări, document considerat a fi inutil de România, propunînd, în schimb, semnarea unei declarații comune de cooperare europeană. Însă propunerea este respinsă de Republica Moldova pe motiv că nu va contribui la accelerarea integrării europene, ajungîndu-se, practic, la blocarea relațiilor dintre părți în anul 2003 [64, p 13-14, 18-22].

Ținem să precizăm că Republica Moldova în relațiile cu România și cu Federația Rusă practic s-a condus de teoria jocului cu suma zero, în sens că ameliorarea raporturilor cu unul dintre aceste state era însoțită cu necesitate de înrăutățirea lor cu celălalt protagonist și viceversa. Astfel, puțin mai târziu, în anul 2005, se produce impulsivitatea dialogului politic bilateral pe platforma integrării europene a celor două

state, iar subiectele sensibile, cum ar fi Tratatul politic de bază sau Acordul privind regimul frontierei de stat, au fost evitate, ca și în anul 2001, problemele economice reale, potrivit declarațiilor Președintelui V.Voronin, au luat locul valorilor istorico-filologice. Trebuie de subliniat că motivul care a alimentat tensionarea relațiilor cu Federația Rusă consta în refuzul de a semna Memorandul Kozak, în timp ce apropierea parțială de România se explica prin promovarea vectorului european. Totodată se cuvine de precizat că deși se pronunța pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie, Republica Moldova solicita totuși semnarea unui tratat de parteneriat și colaborare, pe când România acorda prioritate unui acord de parteneriat european, considerat „convenabil pentru ambele părți, în timp ce un simplu tratat de bază este depășit ca formă și conținut”. Din jumătatea a doua a anului 2006 relațiile dintre cele două părți se răcesc din nou, România fiind învinuită de imixtiune în afacerile interne ale Republicii Moldova prin simplificarea procedurii de redobândire a cetățeniei române, înființarea de noi eparhii în cadrul Mitropoliei Basarabiei, inaugurarea unor oficii consulare, convenția cu privire la micul trafic la frontiera moldo-română și a culminat cu declararea *persona non grata* a șefului reprezentanței diplomatice în urma evenimentelor din 7 aprilie 2009. V. Chirilă a remarcat, în sensul reliefat de idei, că tentativele de a plasa pe făgașul normalității relațiile bilaterale prin apelarea la pragmatism practic au eșuat, această noțiune fiind în totalitate discreditată și transformată mai degrabă într-un eufemism [64, p 27-31], care ascunde incapacitatea ambelor state de a elabora o strategie comună de dezvoltare a relațiilor de parteneriat special, adăugăm noi.

Relansarea relațiilor de parteneriat special dintre părți s-a produs prin instaurarea în Republica Moldova a guvernărilor proeuropene, în calitate de suport servind aspirația de integrare europeană, iar România este pregătită să ofere suport parteneriatului european și să-i promoveze interesele pe lângă instituțiile comunitate și cancelariile statelor membre ale Uniunii Europene. În același timp, un rol deloc negliabil revine cooperării transfrontaliere, însă Acordul de mic trafic la frontieră mai degrabă a impulsionat circulația persoanelor decât elaborarea și implementarea proiectelor comune de nivel transfrontalier. Considerăm,

totuși, că în pofida sinusoidei care ilustrează relațiile bilaterale dintre părți, România rămâne principalul partener strategic al Republicii Moldova, iar semnarea unui acord de parteneriat european se dovedește a fi în măsură să contribuie substanțial la accelerarea apropierii integrării europene (a Republicii Moldova) și să elimine unele suspiciuni, mai degrabă de caracter speculativ, lipsite de suport sustenabil și neconforme realităților noi [31, p 235-236].

Referindu-ne la relațiile Republicii Moldova cu alt vecin din proximitatea imediată, Ucraina, vom nota că la 23 octombrie 1992 a fost semnat Tratatul de bună vecinătate, prietenie și colaborare, document intrat în vigoare la 5 ianuarie 1997, prin care s-a urmărit crearea cadrului politico-juridic menit să asigure promovarea unor raporturi de amicitie și bună vecinătate. Este necesar de precizat că Republica Moldova practic niciodată n-a abordată tranșant problema unor pretenții teritoriale față de Ucraina, însă neinvocarea unor acte de injustiție istorică din aria relațiilor bilaterale nu s-a tradus într-o cooperare strânsă și durabilă, chiar dacă atestăm prezența unor factori determinanți de interese comune. Vom invoca, spre exemplu, angajamentele părților de a stimula cooperarea transfrontalieră în cadrul unor „zone economice libere”, urmărind desfășurarea activităților preponderent economice în regim favorizat. Ținem să specificăm, pentru comparație, că Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și colaborare dintre România și Ucraina din 2 iunie 1997 prevede exercitarea cooperării transfrontaliere în cadrul euroregiunilor, adică a entităților istorico-geografice care reunesc grupuri etnice din ambele zone ale frontierei în vederea reîntregirii lor culturale și realizării proiectelor de interes comun în sfera economică.

Luînd ca bază Tratatului sus-menționat, Republica Moldova și Ucraina s-au angajat „să susțină dezvoltarea originalității minorităților naționale”, fiind trasate acțiuni concrete pentru funcționarea instituțiilor de învățământ și de menire culturală, recepționarea emisiunilor radiofonice și televizate în localitățile compact populate de aceste minorități etnice și garantarea unor drepturi prin acorduri separate. Un loc aparte este rezervat colaborării economice, în special prin „asigurarea condițiilor favorabile pentru activitățile de antreprenoriat și alte activități de natură

economică, stimularea și protejarea reciprocă a investițiilor capitale și neaplicarea măsurilor discriminatorii în relațiile economice dintre părți” [134, p.126-128].

Aplicînd metoda analizei de conținut a documentelor în raport cu Tratatul din 23 octombrie 1992, sesizăm cu ușurință lipsa de experiență a celor două părți în redactarea documentelor de acest tip, dat fiind că nu se regăesc unele precizări de rigoare, nu se stabilește formarea euroregiunilor și nu se acordă reciproc clauza națiunii celei mai favorizate în relațiile economice, oportunitate care se află pe agenda zilei. Considerăm, în același timp, că în pofida declarațiilor ancorate pe bune intenții de bună vecinătate și colaborare în interes reciproc avantajos, relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina au rămas departe de obiectivele preconizate, fiind profund marcate de unele prejudecăți și de mai multe probleme. Din lista celor mai mari probleme vom evidenția numai două – demarcarea și delimitarea frontierei, complementate de înstrăinarea unor proprietăți și conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova.

Problema frontierei constă în tentativele părților de a face schimb de teritorii pentru a asigura îmbunătățirea infrastructurii, Republica Moldova urmărind să devină stat maritim prin construcția portului de la Giurgiulești, iar Ucraina să-și faciliteze comunicarea rutieră în interior. Negocierile au demarat în luna mai 1995 și au culminat cu semnarea Tratatului cu privire la frontiera de stat din 1 august 1999, intrat în vigoare în anul 2002. Însă regimul de frontieră dintre cele două părți rămîne a fi un subiect de discuție, cu atît mai mult că nu se reușește securizarea de-a lungul celor 1222 km. Însă cea mai mare problemă rezidă în securizarea hotarului pe segmentul controlat de autoritățile tiraspolene (452 km), pentru remedierea situației dificile fiind instituită Misiunea Uniunii Europene la frontiera moldo-ucraineană (EUBAM), a cărei activitate a fost lansată la 30 noiembrie 2005 în urma semnării Memorandumului trilateral de asistență din 7 octombrie 2005 de la Palanca. Trebuie de specificat, totuși, că problema frontierei moldo-ucrainene n-a fost soluționată definitiv, rămînînd trei segmente: la nord (Centrala de la Novo-Dnestrovsk), la sud (regiunea portului Giurgiulești) și la est (pe segmentul controlat de autoritățile tiraspolene) [64, p 42-43].

Referindu-ne la cea de-a doua problemă, subliniem rolul important pe care Ucraina îl deține în cadrul formatelor de negocieri și proceselor de identificare a soluțiilor, avînd statutul de mediator. Totuși, poziția Ucrainei a fost mai degrabă neutră, dar activă, însă nicidecum în favoarea Republicii Moldova, care s-a exprimat nu numai prin participarea la elaborarea unor planuri de reglementare a conflictului, cum ar fi cele propuse de OSCE la 3 iulie 2002 sau de Președintele V. Iușcenko la 17 mai 2005, ci și prin faptul că teritoriul său practic a fost deschis pentru tranzitare din Federația Rusă în raioanele de est ale Republicii Moldova și viceversa a forțelor militare, practic evitîndu-se orice control. În același context se includ și litigiile economice provenite din introducerea ștampilelor noi și a regulilor vamale noi, la 3 martie 2006, de către Republica Moldova, pentru agenții economici care efectuează operații de import-export, inclusiv cei din raioanele de est, iar Ucraina avertizînd cu cererea compensațiilor din partea Republicii Moldova pentru pierderile ce le-ar suporta de pe urma sancțiunilor economice impuse.

Considerăm că aceste, dar și alte probleme, cum ar fi cele de factură energetică, n-au permis formarea unui parteneriat politic și economic moldo-ucrainean, deși ambele țări sunt fondatoare ale Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM), unele dintre obiectivele căreia constau în dinamizarea relațiilor politice și cooperării practice, a potențialului social-economic, de transport, energetic, tehnico-științific și umanitar. Este important de subliniat că evenimentele care au început în Ucraina în noiembrie 2013, urmate imediat de conflictul armat din regiunile sud-estice, secesionismul teritorial, intervenția străină, pierderea Crimeii și tentativele de reconfigurare de către Rusia a modelului de ordine mondială și a arhitecturii de securitate internațională postrăzboi rece, nu puteau să nu modifice caracterul și forma de exprimare a relațiilor bilaterale moldo-ucrainene, în special pe coordonata conflictului din raioanele de est: Republica Moldova a susținut și a manifestat solidaritate cu autoritățile constituționale ale Ucrainei, realizarea în comun a parcursului european reprezintă mecanismul determinant în aprofundarea și extinderea cooperării și parteneriatului dintre cele două state. Nu este mai puțin adevărat că măsurile întreprinse de Ucraina ce țin de securizarea segmentului de

frontieră gestionat de autoritățile tiraspolene vizează interesele naționale ale acestei țări, iar Republica Moldova ar trebui să nu se ghideze de „tactica pompierului” și să intervină mereu la provocări, ci să se apropie de rezolvarea în complex a problemei, profitând de conjunctura nouă, fiind oportun de a elabora și adopta Concepția privind reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova și reîntregirea țării, luând ca bază acest document – de a perfecta Strategia și Planul de Acțiuni, pentru ca poziția autorităților centrale să fie cunoscută.

Rămânând pe aceeași coordonată geopolitică est-europeană, menționăm că relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă de asemenea au cunoscut diferite perioade, gradul lor de parteneriat și de amicitie fiind determinat și condiționat în mare măsură de obediența autorităților moldovenești, indiferent de coloratura lor politică. Prin Tratatul cu privire la relațiile interstatale din 22 septembrie 1990 Republica Moldova și-a propus să desfășoare „o cooperare reciproc avantajoasă și pe baze egale în domeniul politic, economic, cultural, tehnico-științific și comercial”. Însă aceste intenții au fost adumbrite de tentativele Federației Ruse de a prelua rolul centrului unional în raport cu noile state independente și de susținerea pe care a acordat-o secesionismului tiraspolean, Rusia fiind, de fapt, semnatară a Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992. Este necesar de precizat că, deoarece Armata a 14-a a fost trecută sub jurisdicția Rusiei la 1 aprilie 1992, aceasta practic a susținut deschis forțele separatiste, iar problema evacuării grupului operativ de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova a făcut obiectul mai multor documente, de caracter bilateral și multilateral, însă n-a fost soluționată pînă la moment. „Aflarea provizorie” s-a perpetuat în timp, una dintre cauze constă în „sincronizarea evacuării cu reglementarea politică a conflictului și determinarea statutului juridic special al regiunii transnistrene a Republicii Moldova” [134, p.139-140], după cum este stipulat în Acordul cu privire la statutul juridic, modul și termenele de retragere a formațiunilor militare ale Federației Ruse aflate pe teritoriul Republicii Moldova din 21 octombrie 1994. Federația Rusă și-a asumat un rol deosebit în identificarea soluțiilor conflictului din raioanele de est, însă nu se grăbește să-l reglementeze și preferă să-l folosească în

calitate de instrument pentru a pune presiuni pe Republica Moldova și a o menține sub controlul său. Considerăm că relațiile dintre cele două părți pînă la sfîrșitul anului 2003 s-au caracterizat prin constanță relativă și parteneriat strategic, anunțat în 1997, chiar dacă și într-o anumită măsură declarativ, dat fiind că Rusia tratează vecinătatea imediată ca pe un spațiu al intereselor sale geopolitice, situație tacit recunoscută de actorii internaționali majori, practic pînă la evenimentele din Ucraina. Cert este că starea de lucruri descrisă la capitolul consistenței relațiilor moldo-ruse de diferit caracter, în special pe dimensiunea comercial-economică și politică, se explică, mai degrabă, prin tradiția trecutului comun și interesul manifestat de producătorii agricoli. Nici criza financiară din august 1998 și nici neratificarea prin retragerea lor definitivă de către Duma de Stat a Tratatului din 22 septembrie 1990 și a Protocolului adițional la Tratat din 10 februarie 1995 privind ajustarea prevederilor la realitățile noi și urgentarea intrării lui în vigoare nu s-au dovedit a fi lecții de învățat pentru Republica Moldova, rămînînd sau chiar preferînd să rămînă un segment al zonei de influență geopolitică exclusivă a Federației Ruse și mizînd pe cartea rusească.

Se cuvine de notat că dimensiunile parteneriatului strategic au fost consemnate prin Tratatul de prietenie și cooperare dintre Republica Moldova și Federația Rusă din 19 noiembrie 2001. Acest document, fiind ratificat de legislativele din ambelor state, a fixat cadrul politico-juridic al dezvoltării relațiilor bilaterale, principiile și obiectivele cooperării pentru următorii zece ani. Acordul a stabilit rolul de stat mediator și garant al Federației Ruse în procesul de reglementare politică a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, dar fără a face referință la staționarea ilegală a forțelor militare rusești pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. Remarcăm, totuși, că luînd act de acest Tratat de bază, în următorii doi ani se produce o apropiere a Republicii Moldova de Federația Rusă, autoritățile moldovenești mizînd pe asistența rusească în asigurarea dezvoltării social-economice și soluționarea conflictului din partea stîngă a Nistrului [31, p 241]. Vom preciza că Tratatul moldo-rus a fost prelungit la 21 noiembrie 2011 cu zece ani, dar n-a îmbunătățit relațiile dintre părți, ci din contra, acestea s-au înrăutățit din cauza embargourilor și interdicțiilor impuse Republicii Moldova.

Însă refuzul Președintelui V. Voronin de a semna, în octombrie 2003, Memorandumul Kozak cu privire la rezolvarea în varianta propusă a conflictului din raioanele de est a înrăutățit substanțial relațiile bilaterale, iar introducerea regimului nou de frontieră moldo-ucrainean în martie 2006 s-a soldat cu impunerea de către Federația Rusă a unui embargo la exporturile de vinuri din Republica Moldova. Neacceptând Memorandumul Kozak, Republica Moldova a procedat absolut corect, în conformitate cu interesele naționale, deoarece risca să se transforme într-un stat nefuncțional, însă a provocat neîncredere din partea Rusiei și chiar măsuri punitive, cum ar fi embargourile din 2013 și 2014, introducerea taxelor vamale la exporturi în 2014, lipsa de progrese în identificarea soluțiilor pe marginea conflictului din raioanele de est sau șantajarea cu expulzarea migranților de muncă și prețul ridicat la gazele naturale importate. De fapt, Federația Rusă dispune de mai multe pîrghii, de mai mulți factori de influență asupra Republicii Moldova, îngrădindu-i capacitățile și posibilitățile de manevrare diplomatică și realizare a intereselor naționale. Republica Moldova tratează Federația Rusă ca pe un partener strategic, iar Rusia – ca pe un segment din spațiul său de interes geopolitic și atît timp cît vor predomină aceste diferențe conceptuale de abordare și tratament, relațiile bilaterale vor fi asimetrice, lipsite de consecvență și continuitate în defavoarea Republicii Moldova. Este deja axiomatică supoziția că Federația Rusă aplică pe larg metode economice în scopuri coercitive de caracter vădit politic și incontestabil deține rolul predominant în structurile pe care le-a instituționalizat în arealul postsovietic: Comunitatea Statelor Independente, Uniunea Vamală și Uniunea Eurasiatică. Cert este că Republica Moldova nu trebuie să înrăutățească relațiile cu Federația Rusă, dar în același timp aspiră la tratament în calitate de stat suveran, partener strategic care nu periclitează securitatea națională a Rusiei prin semnarea și implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Referindu-ne detaliat la relațiile cu „singura supraputere” rămasă după încheierea războiului rece, Statele Unite ale Americii, vom sublinia că acestea au debutat cu două întruniri, istorice pentru acel timp: vizitele Secretarului de Stat american în Republica Moldova și a Președintelui M. Snegur în Statele Unite, care s-au produs în februarie 1992. Rezulta-

tele obținute au vizat stabilirea relațiilor diplomatice, susținerea acordată noului stat independent, inclusiv admiterea în cadrul Organizației Națiunilor Unite, dar și interesul geopolitic manifestat față de Republica Moldova. Precizăm însă, că acest interes nu și-a găsit continuare și valorificare, probabil din cauza că autoritățile Republicii Moldova n-au reușit să administreze eficient situația favorabilă, aflându-se sub incidența conflictului din raioanele de est, dar și a coloraturii guvernelor stabilite începând cu anul 1992, ancorate, cu mici excepții, pe alt vector geopolitic. De fapt, cadrul politico-juridic ce reglementează relațiile bilaterale a fost stabilit în primii ani și include mai multe acorduri, cum ar fi: cu privire la relațiile comerciale, din 19 iunie 1992; cu privire la stimularea investițiilor, din 19 iunie 1992; cu privire la încurajarea și protecția investițiilor, din 21 aprilie 1993 [152] ș.a.

Dialogul politic s-a caracterizat prin lipsă de coerență, dinamica evoluției relațiilor bilaterale a cunoscut o stabilitate relativă, însă la nivelul critic întrevederile între înalții oficiali s-au dovedit a fi sporadice și lipsite de continuitate, iar parteneriatul care s-a dorit a fi „privilegiat” a rămas pînă la începutul anului 2014 practic inexistent. În același context al posibilităților nevalorificate se înscriu și relațiile comercial-economice dintre părți, exprimate prin volumul relativ modest al schimburilor comerciale, interesul scăzut al investitorilor americani, în special din cauza atmosferei investiționale considerate nefavorabile, renașionalizarea unor întreprinderi, inclusiv cu capital mixt, nemaivorbind de „perpetuarea” amendamentului Jackson-Vanik, care solicita, inclusiv pentru Republica Moldova, prelungirea periodică de către Congres a statutului națiunii celei mai favorizate. Remarcăm, totuși, participarea militarilor din Republica Moldova la operațiunile de reconstrucție a Afganistanului și Irakului, acțiuni care nu contravin statului autoproclamat de neutralitate.

Considerăm că Republica Moldova n-a conștientizat timp de circa două decenii oportunitatea unui parteneriat privilegiat cu Statele Unite, autoritățile fiind marcate nu numai de propriile opțiuni geopolitice, dar și de conjunctura subregională est-europeană, „neșezarea țării” și inconsecvență în realizarea reformelor democratice. Situația destul de precară, dar, totodată, oscilantă, s-a schimbat, în anumită măsură,

prin instaurarea guvernării proeuropene în jumătatea a doua a anului 2009, însă o transformare esențială s-a produs la sfârșitul lui 2013, când Republica Moldova a parafat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, iar evenimentele din Ucraina au suscitât atenția Administrației americane asupra arealului geopolitic est-european. Important este, în ordinea de idei reliefată, că această dinamică și tendință pozitivă să aibă continuitate și durabilitate, asigurând implementarea unei prevederi ce se conține în Concepția politicii externe a Republicii Moldova, în sensul că „va acorda atenție sporită dezvoltării relațiilor de parteneriat și cooperare pe multiple planuri cu Statele Unite ale Americii”. Se impune ca prin eforturi diplomatice sustenabile și prin reforme democratice Republica Moldova să poată convinge Statele Unite ca relațiile bilaterale să fie tratate pe altă bază – de la calitatea de partener la statutul de partener strategic, încercând să profite de interesul geopolitic sporit al Administrației americane pentru această subregiune. Vom remarca însă, că această tendință practic n-a fost valorificată, n-a primit continuitate și consistență din cauza situației politice interne din Republica Moldova de la sfârșitul anului 2014 – prima jumătate a anului 2015, fiind oportun de a reseta politica externă pe toate coordonatele [31, p 242-243].

Așadar, politica externă și politica de securitate care au fost exercitate de Republica Moldova în decursul a circa două decenii și jumătate se regăsesc în strânsă interconexiune și interdependență, autoritățile au conștientizat indispensabilitatea de a se conduce pe dimensiunea relațiilor bilaterale de principiile cooperării deschise și constructive, aplicând standarde și practici europene în domenii de interes comun, ținând cont de importanța menținerii dialogului permanent în spiritul respectului reciproc și a parteneriatului. Însă aceste fundamente mai degrabă n-au fost respectate decât realizate, cauzele fiind, cu predilecție, de factură subiectivă, rezultatele înregistrate nu se află în concordanță cu obiectivele trasate, chiar dacă sînt frecvent modificate. Din punctul de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se regăsește într-un areal de înaltă intensitate și tensiune, care reprezintă teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este indispensabil de a transfera această linie spre est, redimensionînd aranjamentele de cooperare și securitate, luînd parte la programele și politicile

care îi permit statutul de neutralitate. În același timp, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de interesele Federației Ruse, care se dorește să rămână un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale, mai ales în contextul reactualizării atenției față de problema raioanelor de est în contextul înrăutățirii situației social-economice. În aceeași ordine de idei se înscrie necesitatea de a imprima relații cu vecinii imediați, România și Ucraina, în spirit mult mai pragmatic, în special în primul caz, deoarece România este membru deplin al Uniunii Europene și poate promova interesele Republicii Moldova în instituțiile comunitare, iar Ucraina o desparte teritorial de Federația Rusă și abordează pe altă dimensiune problema raioanelor de est, abandonând neutralitatea activă, care n-a reprezentat altceva decât susținerea Federației Ruse și a autorităților tiraspolene.

3.2. Afirmarea și consolidarea internațională a statului Republica Moldova prin procesele de cooperare multilaterală

Republica Moldova a urmărit să se includă plener în procesele de cooperare multilaterală prin aderarea la organizații internaționale guvernamentale, drept obiective figurînd un spectru larg – de la recunoașterea calității de stat independent și subiect al dreptului internațional pînă la dezvoltarea unor sectoare, în funcție de caracterul structural-funcțional al instituțiilor la care sînt parte. În sensul reliefat de idei, precizăm că vor fi elucidate stabilirea și evoluția relațiilor de cooperare și parteneriat ale Republicii Moldova cu patru instituții internaționale guvernamentale de cooperare multilaterală: Organizația (Conferința) pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană, ultima fiind și o structură supranațională.

Considerăm necesar însă de a preceda investigațiile prin a întreprinde o succintă radiografie a relațiilor dintre Republica Moldova și Organizația Națiunilor Unite, dat fiind că această structură a reprezentat ținta eforturilor diplomatice la sfîrșitul anului 1991 și începutul anului 1992 în tentativa de a deveni subiect internațional cu drepturi depline. În accepția noastră, cele trei condiții general acceptate pentru existența

unui stat nu sînt suficiente, ce este indispensabil să fie respectată încă una, a patra, recunoașterea internațională de către Organizația Națiunilor Unite și, implicit, a calității de subiect al dreptului internațional.

Reliefînd mai pe larg relațiile dintre Republica Moldova și Organizația Națiunilor Unite, vom sublinia prioritatea lor (pentru Republica Moldova), aderarea la această instituție fiind estimată ca mecanism determinant în procesul de asigurare a recunoașterii internaționale. Vom sublinia că prin acceptarea în calitate de membru deplin al ONU, la 2 martie 1992, Republica Moldova practic a fost recunoscută internațional, atribuindu-i-se statutul de subiect de drept internațional. În acest context, Republica Moldova și-a exprimat angajamentul de a respecta prevederile Cartei ONU, atașamentul față de idealurile acestei structuri de vocație universală și dezideratul de a se antrena în activitățile de cooperare inițiate sub egida organizației. Este important de notat că Republica Moldova mizează permanent pe sprijinul și pe oportunitățile oferite de ONU, pentru a-și promova pozițiile pe arena mondială, a cuceri audiență și beneficii, conținînd pe relevanța deosebită ce revine acestei instituții în asigurarea securității și menținerea păcii, promovarea democrației și drepturilor omului, dezvoltarea social-economică, cultural-științifică și potențialului uman. Republica Moldova susține fără rezerve recomandările Consiliului de Securitate nr. 1373 (2001), 1390 (2002) și 1455 (2003), orientate spre combaterea terorismului internațional, participă la realizarea misiunilor de menținere a păcii (în Liberia, Cote d'Ivoire, Sudan, Kosovo) și, în același timp, este angajată în procese multiaspectuale de cooperare atît cu statele membre ale ONU, cît și cu instituțiile ei specializate.

Pentru a asigura dezvoltarea sa economică, tehnico-științifică și culturală, Republica Moldova beneficiază constant de experiența și resursele instituțiilor specializate ale ONU, printre care trebuie de evidențiat Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură ș.a. Prin implementarea programelor de asistență se contribuie esențial la consolidarea democrației, dezvoltarea sectorului privat, protecția drepturilor copilului,

promovarea reformelor în domeniul asigurării sănătății. La rîndul său, Republica Moldova a atenționat de la tribuna Adunării Generale a ONU, începînd cu anul 1994, asupra problemei separatismului ca fiind unul dintre pericolele majore pentru integritatea și suveranitatea statelor, precum și pentru stabilitatea internațională [30, p 711].

Un exemplu relevant de exercitare a cooperării pe coordonata multi-laterală ține de activitatea Oficiului Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Republica Moldova, structură care a fost inaugurată în 1994 și transformată în 1998 în sediul ONU/ PNUD, iar din martie 1999, pentru a reuni toți reprezentanții acestei structuri în vederea conjugării eforturilor de realizare a sarcinilor trasate, se fondează Casa ONU. Programul cuprinde proiecte în domeniile guvernării și democrației, protecției și regenerării mediului înconjurător, protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reducerii și eradicării sărăciei, dezvoltării umane durabile, direcțiile prioritare pentru anii 2013-2017 fiind ancorate pe dezvoltarea incluzivă, guvernarea democratică, mediu și energie [153]. În cadrul proiectului „Suport pentru Reforma Justiției” implementat de PNUD, la 16 iulie 2015 de către Procuratura Generală a fost lansat sistemul informațional E-Dosar, care să permită gestionarea mai eficientă a dosarelor penale elaborarea statisticilor precise prin automatizarea procedurilor și proceselor interne, unificînd datele primite din partea diferitor instituții de drept și contribuind la asigurarea transparenței în adoptarea deciziilor [154].

Așadar, Republica Moldova manifestă deschidere deplină pentru diverse forme de cooperare în relațiile multiaspectuale cu Organizația Națiunilor Unite și instituțiile specializate, însă acestea cu regullaritate practic rămîn în afara atenției mass-media și cercetătorilor științifici, iar opinia publică nu este familiarizată cu numeroasele acțiuni. Nu este întîmplător că rezultatele se dovedesc a fi mai puțin vizibile și mai puțin palpabile, situație care nu trebuie interpretată însă ca lipsă de consistență.

Referindu-ne detaliat la relațiile dintre Republica Moldova și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (pînă în 1994 Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa), precizăm că prin aderarea la această structură la 30 ianuarie 1992 și semnarea la 26 februarie

1992 a Actului Final de la Helsinki, Republica Moldova a demonstrat că își canalizează eforturile spre edificarea unui stat de drept, liber și democratic, calea optimă pentru asigurarea securității și prosperității fiind deschiderea spre conlucrarea internațională și integrarea în structurile europene. La 4 februarie 1993 a fost înființată Misiunea CSCE la Chișinău, iar peste doi ani a fost deschis un oficiu al Misiunii la Tiraspol. Este important de menționat, CSCE a fost prima instituție de cooperare multilaterală în cadrul căreia Republica Moldova a devenit subiect plenipotențiar.

Activitatea Misiunii OSCE în Republica Moldova se înscrie într-un spectru extins de direcții, precum libertatea mass-mediei, drepturile omului și democratizarea societății, combaterea traficului de ființe umane, medierea și garanția în procesele de reglementare a conflictelor, controlul asupra munițiilor și dezarmarea. Însă un rol deosebit în activitatea Misiunii revine medierii și identificării soluțiilor durabile pentru dezamorsarea și rezolvarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, mandatul Misiunii presupunând stabilirea cadrului politic pentru menținerea dialogului și desfășurarea negocierilor atît pe marginea problemelor curente, cît și privind definitivarea statutului juridic al raioanelor estice, consultarea juridică și expertizarea în domeniul respectării drepturilor omului, inclusiv a grupurilor etnice, colectarea și prezentarea informației referitoare la situația din zonă, investigarea incidentelor și estimarea impactului lor, stimularea negocierilor în problemele ce țin de statutul și modalitățile de retragere a forțelor militare străine, asigurarea prezenței viabile a OSCE în regiunea de est a Republicii Moldova, stabilirea și menținerea contactelor cu toate părțile implicate în conflict, cu autoritățile locale și cu populația din zonă. În 1999 Consiliul Permanent al OSCE a extins mandatul Misiunii prin introducerea unor competențe noi: asigurarea transparenței procesului de retragere a forțelor militare ale Federației Ruse și de distrugere a armamentului și a munițiilor netransportabile, coordonarea asistenței tehnice și financiare pentru a facilita retragerea/ distrugerea armamentului și a munițiilor rusești, acestea fiind o sursă importantă de insecuritate și un obstacol serios în angajarea negocierilor [30, p 711-712].

Activitățile Misiunii OSCE pentru dezamorsarea conflictului cuprind angajarea sau reluarea dialogului politic, deblocarea negocierilor aflate în impas, medierea și identificarea unor măsuri de sporire a încrederii, primul raport fiind prezentat în noiembrie 1993. Vom preciza că la 3 iulie 2002, OSCE a prezentat un proiect de soluționare definitivă a problemei raioanelor din stînga Nistrului prin acordarea unui statut juridic special cu o largă autonomie și prin demilitarizarea regiunii. Este de subliniat că OSCE a înregistrat succese neînsemnate în reglementarea conflictului din raioanele de est, proiectul sus-menționat fiind inspirat din Constituția Federației Rusă prevedea repartizarea prerogativelor între autoritățile centrale și administrația locală în maniera unui stat federativ asimetric, însă această formă de organizare teritorială se dovedește a fi incompatibilă cu Legea Fundamentală, care stabilește caracterul unitar al statului, în plus, federalizarea reprezintă o amenințare la adresa integrității teritoriale. Proiectul, potrivit lui I. Stăvilă, n-a fost acceptat mai degrabă de autoritățile tiraspolene și a fost salutat, în principiu, de oficialitățile moldovenești, eșuînd din cauza abordărilor politice diametral opuse [64, p 165]. În următorii ani, OSCE mai degrabă s-a împotmolit în acțiuni de caracter cotidian, fiind preocupată de probleme curente, chiar dacă unele președenții exercitate prin rotații anuale manifestau entuziasm și optimism la început de mandat. Considerăm că soluțiile viabile ar trebui elaborate într-un cadru politic mai larg al complementarității, în condițiile adoptării și promovării unor politici de descentralizare și desconcentrare decizională, fiind aplicată și instituția devoluției, prin delegarea de către autoritățile centrale a unor prerogative către administrația locală, însă a nu trece cu vederea probleme care la moment rămîn suspendate, cum ar fi datoriile enorme la gaze naturale consumate sau proprietățile de pe malul stîng al Nistrului.

În accepția noastră, OSCE nu dispune de pîrghiile necesare pentru identificarea unor soluții durabile ale conflictului din raioanele de est, cu atît mai mult că începînd din anul 2002 declarațiile anuale finale, adoptate statutar prin consens, nu conțin stipulări privind acest conflict, cauza rezidă în poziția Federației Ruse. Chiar dacă problema transnistreană se află mereu pe agenda zilei și deja se regăsește în ultimele redacții ale declarațiilor finale anuale, scepticismul față de potențialul

OSCE de a contribui decisiv la reîntregirea Republicii Moldova este alimentat de mai mulți factori, printre care: instituția nu beneficiază de susținerea tuturor marilor puteri, în special din partea supraputerii, situație care îi subminează capacitatea de a fi actor important și eficient în dezamorsarea focarelor de conflict, este foarte dependentă de interesele unor state membre, în special ale Federației Ruse, care o tratează ca pe o contrabalansare a Organizației Nord-Atlantice, nu dispune nici de capacitate politică proprie și nici de mecanisme eficiente menite să asigure implementarea deciziilor asumate. Totuși, rolul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa în procesele de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova nu poate fi neglijat, dar trebuie de precizat că preocupările acestei structuri nu țin atât de soluționarea, cât de stabilizarea conflictelor prin promovarea normelor democratice, monitorizarea alegerilor, elaborarea unor măsuri îndreptate spre fortificarea încrederii și facilitarea dialogului între părți, adică se rezumă la acordarea asistenței în implementarea deciziilor adoptate într-un cadru politic mai larg.

Activitatea Misiunii OSCE în Republica Moldova este canalizată și pe alte aspecte, cum ar fi monitorizarea reformării cadrului legislativ prin expertizarea proiectelor de legi și a implementării în domeniile edificării statului de drept și promovării drepturilor omului, monitorizarea alegerilor de toate nivelurile, începând cu scrutinul parlamentar din anul 1994, conlucrarea cu autoritățile în sfera umanitară, în special prin activități de combatere a traficului de ființe umane. Programele antitrafic și de gender ale Misiunii au drept obiectiv prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prin abordarea fenomenului violenței în familie și promovarea egalității de gen și a drepturilor femeilor, în acest scop contribuind la elaborarea unor instrumente juridice importante: Planul național pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane; Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane; Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați; Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie [30, p 712].

Așadar, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa manifestă interes constant față de Republica Moldova dat fiind că i s-a acordat

statutul de mediator și de garant în managementul conflictului din raioanele de est, alte activități se referă la suportul în edificarea statului de drept și în asigurarea drepturilor omului. OSCE practic a fost circumscrisă geopolitic în spațiul est-european și sud-est european extracomunitar, situație care ilustrează gradul de încredere internațională acordat, nefiind întîmblător că rezultatele se lasă așteptate, obiectivele trasate aflîndu-se în neconcordanță cu autoritatea și capacitățile disponibile.

Transferîndu-ne la elucidarea relațiilor dintre Republica Moldova și Consiliul Europei, ținem să subliniem că prin aderarea la această structură a urmărit de a beneficia de sprijin pentru a edifica statul de drept și societatea deschisă, de a asigura și garanta drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Republica Moldova a devenit membru al Consiliului Europei la 13 iulie 1995, exprimîndu-și adeziunea și angajamentul de a respecta și de a contribui la promovarea valorilor democratice și a drepturilor omului. Prin aderarea la acest for Republica Moldova și-a propus să continue procesul de reformă democratică, manifestînd dorința de a implementa obligațiile statutare și angajamentele pe care le-a asumat. Peste doi ani, la 30 iunie 1997, la Chișinău este inaugurat Biroul de Informare al Consiliului Europei, abilitat să ofere informații și servicii de documentare privind activitatea și experiența acestei structuri. De fapt, înființarea Biroului a reprezentat expresie a sprijinului acordat pentru eforturile depuse în materia propagării cunoștințelor despre drepturile omului și mecanismele de protecție a lor, standardele democratice europene și politicile de valorificare a acestora. Biroul de Informare a desfășurat mai multe direcții de activitate, printre care: cooperarea cu societatea civilă, cooperarea cu mass-media, organizarea meselor rotunde și a conferințelor, promovarea culturii și a imaginii Republicii Moldova, asistarea în combaterea tuturor formelor de rasism și intoleranță [155, p 130-132].

Biroul de Informare a funcționat pînă în anul 2010, cînd Consiliul Europei a realizat reforma structurilor sale din străinătate, fiind creat Oficiul condus de Reprezentantul Oficial al Secretarului General, acesta fiind abilitat cu mai multe funcții: coordonarea Programului-pilot de cooperare și a Programului comun al Consiliului Europei și Comisiei

Europene în vederea consolidării prezenței Consiliului Europei în Republica Moldova, participarea ca observator oficial la reuniunile partidelor politice, prezentarea cu regularitate a rapoartelor pe marginea evenimentelor ce se produc în Republica Moldova, asigurarea asistenței pentru vizitele reprezentanților Consiliului Europei în Republica Moldova, inclusiv misiunile de experți [155, p 134]. Vom preciza, domeniile prioritare de activitate ale Consiliului Europei, asumate pentru a fi respectate de către Republica Moldova prin acceptarea, chiar și condiționată în cadrul acestei structuri regionale de cooperare multilaterală, vizează protecția drepturilor omului, promovarea democrației parlamentare și a supremației legii, conștientizarea identității europene și dezvoltarea standardelor europene în sfera socială și în plan juridic.

Este esențial de subliniat că Republica Moldova a exercitat prin rotație președinția semestrială a Comitetului Miniștrilor CE în perioada mai-noiembrie a anului 2003 prin intermediul Ministrului Afacerilor Externe. În calitate de președinte în exercițiu, Republica Moldova a organizat mai multe întrevederi, inclusiv trei seminare internaționale și nouăsprezece reuniuni ale delegațiilor de miniștri ai guvernelor statelor membre ale Consiliului Europei, urmărind să asigure stabilitatea și unitatea europeană în baza valorilor comune ale democrației pluraliste și drepturilor omului. Considerăm că președinția Republicii Moldova a fost dacă nu cu succes, una încadrată în limitele normalității, dar și benefică, în special pentru acumularea experienței internaționale, deși nu s-a soldat și nu putea să se soldeze cu pași decisivi în vederea ridicării monitorizării la care a fost supusă din data admiterii. Relevantă este însăși familiarizarea nemijlocită cu practicile diplomației europene multilaterale prin participarea și organizarea unor activități statutare, acumularea experienței și fortificarea încrederii în propriile capacități de gestiune [30, p 712-713]. E. Revenco consideră, în aceeași ordine de idei, că imaginea Republicii Moldova pe fundalul crizei politice interne și înrăutățirii relațiilor cu vecinii, în calitate de președinte în exercițiu al Comitetului Miniștrilor, a contribuit la coborârea standardelor democratice în regiune, prin exemplul propriilor nereușite slăbind organizația și rolul ei [64, p. 107], pe când A. Cozma este de părere că Republica Moldova a reușit să realizeze cu succes programul de activitate al acestui

for european, pentru exercitarea mandatului fiind mobilizate resurse intelectuale și materiale [155, p 106].

Republica Moldova a ratificat mai multe instrumente juridice de primă importanță ale CE, precum Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale (20 noiembrie 1996); Convenția europeană privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului (12 septembrie 1997); Protocolul la Convenția europeană privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului (12 septembrie 1997); Protocolul la Convenția europeană privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului (12 septembrie 1997); Carta europeană a autonomiei locale (2 octombrie 1997); Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor și tratamentelor inumane sau degradante (2 octombrie 1997); Acordul general privind privilegiile și imunitățile (2 octombrie 1997); Protocolul nr. 6 la Acordul general privind privilegiile și imunitățile (ratificat la 27 iunie 2001); Carta socială europeană (8 noiembrie 2001); Convenția civilă privind corupția (17 martie 2004); Convenția europeană privind acțiunile împotriva traficului de ființe umane (19 mai 2006); Convenția pentru protecția indivizilor în ceea ce privește procesarea automată a datelor personale (28 februarie 2008); Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului (13 mai 2008); Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (1 decembrie 2008).

Republica Moldova participă la activitățile de cooperare inițiate și realizate de către structurile CE. În cadrul Comitetului de Miniștri, cooperarea interguvernamentală se realizează la trei niveluri: Programul interguvernamental de activitate, care include domenii precum democrația pluralistă și drepturile omului, mass-media și comunicațiile, democrația locală și cooperarea transfrontalieră, cooperarea juridică și statul de drept, drepturile sociale, sănătatea, mediul și amenajarea teritoriului, educația, cultura și patrimoniul, sportul și tineretul; programe de cooperare și asistență elaborate pentru a acorda sprijin țărilor din Europa Centrală și de Est; acțiuni de cooperare restrânsă care vizează subiecte speciale, incluzând un număr limitat de state atât în rîndurile Consiliului Europei, cât și din afara organizației. În Comitetul de Miniștri Republica Moldova deleghează un reprezentant la nivel de Ministru al

Afacerilor Externe și Integrării Europene, ale cărui atribuții constau în promovarea și protejarea intereselor naționale, exprimarea pozițiilor privind problemele europene de importanță majoră, semnarea convențiilor adoptate de către Consiliul Europei în numele Republicii Moldova, în special a celor deschise pentru semnare în timpul sesiunilor, participarea la sesiunile ministeriale ale Comitetului de Miniștri, stabilirea contractelor bilaterale cu statele membre și oficialii europeni. La nivelul delegațiilor Comitetului de Miniștri, din partea Republicii Moldova participă un reprezentant permanent care asigură reprezentarea și participarea autorităților în cadrul dezbaterilor, înaintarea propunerilor din partea lor și coordonarea acțiunilor de cooperare și asistență ale Consiliului Europei pentru Republica Moldova.

Prin participarea în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, reprezentată prin cele zece comisii permanente, Republica Moldova urmărește să contribuie la rezolvarea problemelor politice, juridice, economice și în domeniile drepturilor omului, sănătății și familiei, migrației, refugiaților și demografiei, ce țin de dezvoltarea culturii, științei și educației, de mediu și agricultură, probleme ale dezvoltării locale și regionale, ce vizează egalitatea șanselor pentru femei și bărbați, regulamente și imunități, respectarea obligațiilor și angajamentelor asumate de statele membre. Alte obiective care sunt urmărite au ca misiune să beneficieze de asistență politico-juridică și să acumuleze experiență în elaborarea cadrului legislativ național în concordanță cu principiile și normele europene.

În cadrul Congresului Puterilor Locale și Regionale Republica Moldova a beneficiat din plin de suportul necesar în definirea și implementarea prevederilor conceptului administrării publice locale și regionale trasate în Carta Europeană a Autonomiei Locale, asigurând garantarea participării colectivităților locale și regionale la realizarea idealului de unire a Europei, participarea consilierilor locali și regionali la elaborarea politicilor europene în cadrul Consiliului, susținerea democrațiilor noi în formarea structurilor administrative locale eficiente, promovarea cooperării interregionale, în special pe coordonata transfrontalieră, monitorizarea desfășurării alegerilor locale și celor regionale, facilitarea integrării comunităților de migrați și a altor grupuri defavorizate,

apropierea cetățenilor de fundamentele democrației locale și regionale prin inițiative diverse, promovarea creșterii economice, toleranței și păcii [31, p.249-250].

Trebuie de menționat că Republica Moldova continuă să se afle sub incidența monitorizării, aplicată din data aditerii în Consiliul Europei, fapt care denotă restanțe la capitolele capacitatea de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat, descentralizarea și independența mass-mediei, reforma sistemului de justiție și contracararea corupției. Din anumite cauze, cu precădere de ordin subiectiv, procesul de reformă democratică prin implementarea obligațiilor și angajamentelor asumate, la care a subscris, a trenat cu frecvență, indiferent de elita politică de la guvernare rezultatele tergiversărilor soldându-se cu ratarea șanselor de modernizare a sistemului politic, sistemului justiției și în general a Republicii Moldova în ansamblu. Datorită eforturilor Consiliului Europei exercitate în special de Adunarea Parlamentară și de Secretarii Generali, în Republica Moldova au fost realizate unele acțiuni de caracter democratic, începînd cu înregistrarea Mitropoliei Basarabiei, continuînd cu adoptarea mai multor acte legislativ-normative în formă de coduri și legi, finalizînd cu deetizarea mass-mediei. Ridicarea postmonitorizării va fi acel indicator care va demonstra că Republica Moldova a înlăturat obiecțiunile ce se conțineau în rapoartele reprezentanților Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, asigurîndu-se dezvoltarea statului de drept, reforma justiției și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană sub aspect politico-juridic includ trei etape, în calitate de linii de demarcațiune servind semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994, care a stabilit fundamentele instituționale de dezvoltare a raporturilor dintre părți, și a Acordului de Asociere la 27 iunie 2014, ridicînd cadrul politico-juridic al relațiilor dintre semnatori pe o treaptă calitativ nouă [31, p.257]. Acordul de Asociere se află în proces de implementare provizorie din 1 septembrie 2014, provizoriul va figura pînă la rarificarea de către toate părțile semnatare.

Prima perioadă, 1991-1994, nu prezintă în sine altceva decît căutări de precizare a pozițiilor și identificarea cadrului juridic de iniție-

re a dialogului politic dintre părți. Luînd act de transformările care se desfășurau în spațiul ex-sovietic, Comunitatea Economică Europeană demarează la sfîrșitul anului 1991 procesul de redefinire a strategiei cu noile state independente, acțiunile fiind în linii mari finalizate în octombrie 1992, prin adoptarea recomandării Comisiei Europene de a negocia acorduri de parteneriat și cooperare. Declanșarea negocierilor cu privire la semnarea unui acord de parteneriat și cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană s-a lăsat mult așteptată, pînă la începutul anului 1994, inițiativa demarării dialogului aparținînd părții moldovenești, care, prin scrisorile oficiale adresate de Președintele M.Snegur Președintelui Comisiei Europene, a constatat că Republica Moldova a rămas unica țară din spațiul central-european a cărei relații cu Uniunea Europeană n-a depășit nici faza incipientă a creării cadrului politico-juridic. În același timp, odată fiind inițiat, dialogul politic practic nu s-a bucurat de permanență și consecutivitate, principalele cauze fiind:

1. Republica Moldova nici n-a știut cum și nici n-a putut să se impună pentru a fi inclusă în lista de priorități strategice ale Uniunii Europene datorită lipsei unei forțe politice eficiente și consecvente ce s-ar fi identificat cu integrarea europeană și ar fi promovat aceste procese de apropiere graduală și aderare prin activități concrete și mediatizate de sensibilizare a europenilor, reformare și consolidare democratică a capacităților instituțiilor puterii de stat, edificare a economiei funcționale de piață;

2. incertitudinea cursului politic promovat de Republica Moldova atît în interior, cît și în exterior, inconsecvență reflectată prin calitatea reformelor și alternanța priorităților strategice de politică externă, proeurasiatice/proeuropene, turnuri care au insuflat neîncredere. Concepția politicii externe a Republicii Moldova prevede că „integrarea europeană este un obiectiv major și de perspectivă”, însă „stabilitatea politică și succesul reformelor” depinde de caracterul relațiilor din altă direcție, care nu este alta decît Comunitatea Statelor Independente, mai precis, Rusia, Ucraina și Belarus;

3. chiar dacă Uniunea Europeană a anunțat abordarea diferențiată a statelor din spațiul ceseist, luînd ca bază așezarea geografică și

capacitățile fiecăruia în parte, totuși, acestea au fost tratate ca segment de influență și interes geopolitic al Rusiei, întîetatea cronologică în procesele de semnare și implementare a acordurilor de parteneriat și cooperare aparținînd Rusiei.

Perioada a doua, 1994-2014, a debutat prin Acordul de Parteneriat și Cooperare din 28 noiembrie 1994, intrat în vigoare la 1 iulie 1998, acesta a instituționalizat relațiile dintre părți ridicîndu-le la nivel de parteneriat și fundamentîndu-le pe valori democratice și pe un cadru politico-juridic relativ mai avansat, a consacrat Republicii Moldova calitatea de partener direct al Uniunii Europene, a oferit baza normativă necesară pentru angajarea unui dialog autentic pe multiple planuri, în special imprimarea dimensiunii politice proceselor de cooperare și identificarea mijloacelor noi pentru permanentizarea dialogului. Este de remarcat însă, că deși are o semnificație deosebită, Acordul nu conținea o finalitate politică clară în sensul asigurării integrării europene graduale, Republica Moldova fiind circumscrisă unui spațiu față de care Uniunea Europeană n-a fost pregătită să abordeze o strategie integraționistă pînă la evenimentele declanșate în Ucraina la sfîrșitul anului 2013, reconfirmîndu-i-se apartenența geopolitică de arealul ex-sovietic.

Semnificația Acordului de Parteneriat și Cooperare constă în stabilirea relațiilor de parteneriat pe orizontală, acest document le instituționalizează și trasează domeniile de cooperare, dar fără a conține o finalitate bine definită și a determina perspectivele de „integrare treptată în Uniunea Europeană”, deși în Concepția politicii externe a Republicii Moldova este numit „primul pas în această cale”. Este important de precizat că Direcția „Integrare Europeană” a fost creată în cadrul Ministerului Afacerilor Externe numai în ianuarie 1998, iar primul program de guvernare cu adevărat proeuropean, chiar dacă s-a caracterizat prin lacune serioase, ar putea fi numit cel propus de Cabinetul I. Sturza în martie 1999. Considerăm, în ordinea reliefată de idei și acțiuni, că Republica Moldova a întîrziat foarte mult la capitolul demararea procesului de apropiere de Uniunea Europeană, limitîndu-se, mai degrabă, la o retorică nu atît speculativă, cît neconcretizată și neașezată pe un suport real. În opinia noastră, este o înt-

îrziere de circa 20 de ani în materia apropierei și realizării integrării europene.

De fapt, Republica Moldova a încercat de câteva ori să se distanțeze conceptual și geopolitic de spațiul ex-sovietic, sperând la un alt tratament, mai preferențial, din partea Uniunii Europene, cele mai reușite tentative au fost acceptarea ei în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est în anul 2001 și în Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est în anul 2006, alte structuri și instrumente subregionale fiind Inițiativa Central-Europeană (1996) sau Acordul de liber Schimb în Europa Centrală (2007).

Pasul decisiv în procesul apropierei integrării europene, dar și cea mai mare decepție țin de Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care a fost considerat, cu o doză de exagerare, un mecanism important de preparare a potențialilor candidați pentru aderare la Uniunea Europeană, supoziție fondată pe articolul 20 al Pactului – Uniunea Europeană apropie regiunea de perspectiva unei depline integrări a acestor țări în structurile sale, iar în cazul celor care încă n-au încheiat acorduri de asociere, se va realiza printr-un nou tip de relație contractuală. Fără îndoială, pentru Republica Moldova acceptată în Pact la 28 iunie 2001 era foarte important să beneficieze de fondurile de stabilizare și alte acțiuni, fiind identificate 21 de domenii de interes prioritar, însă cu mult mai esențială se dovedea a fi tentativa de a se include în alt spațiu, situat geopolitic și conceptual mai aproape de Uniunea Europeană.

Însă Republica Moldova n-a putut fructifica plenar oportunitățile apărute, dificultățile fiind de caracter intern (instabilitatea instituțiilor democratice, disfuncționalități de comunicare între ramurile puterii de stat, managementul ineficient al resurselor umane, lipsa unei economii funcționale de piață, prezența unui mediu ostil pentru investitori străini, concurența neloială, nivelul redus al calității vieții, restanțe serioase la capitolele ajustarea cadrului legislativ-normativ, libertatea mass-mediei, asigurarea drepturilor omului, absența unei orientări proeuropene bine conturate, plenar asumate și susținute prin acțiuni concrete, cel puțin pînă în anul 2005).

Perspectivile de integrare europeană a Republicii Moldova au fost diminuate în anumită măsură prin lansarea în anul 2002 a Politicii

Europene de Vecinătate, realizată prin planuri bilaterale de acțiuni, care stabilesc agenda reformelor pe termen scurt și mediu: țările vecine, fiind supuse „europenizării”, dispun de posibilitatea de a se apropia de Uniunea Europeană fără a avea acces la instituțiile comunitare și obține calitatea de stat membru într-un viitor apropiat. Semnat la 22 februarie 2005, Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Moldova este un document politic care a suplimentat Acordul de Parteneriat și Cooperare, acesta rămânând baza validă pentru cooperare, trasând 80 de obiective și 294 de acțiuni/măsuri în 7 domenii principale, majoritatea fiind obiect al responsabilității Republicii Moldova [62, p.23].

Planul de Acțiuni a fost împărțit în următoarele compartimente: dialogul politic și reformele; cooperarea pentru soluționarea conflictului transnistrean; reforma și dezvoltarea social-economică; comerțul, piața și reforma regulatorie; cooperarea în domeniul justiției și afacerilor interne; transport, energie, telecomunicații, mediu și cercetări, dezvoltare și inovații; contacte interumane. Se cuvine de menționat că prin intermediul acestui document părțile au convenit să dezvolte dialogul și cooperarea în domeniul politicii externe și politicii de securitate, Uniunea Europeană s-a angajat să-și sporească participarea în procesul de identificare a soluțiilor pentru reglementarea conflictului din raioanele de est, respectând suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul hotarelor sale recunoscute internațional, iar cooperarea Republicii Moldova în activitățile Pactului de Stabilitate a fost declarată complementară implementării Planului de Acțiuni. Instituțional, Planul de Acțiuni a fost util, însă geopolitic, s-a dovedit a fi nefavorabil.

Planul de Acțiuni a contribuit la angajarea mult mai vizibilă și participativă a Uniunii Europene în Republica Moldova, cum ar fi numirea Reprezentantului Special pentru Republica Moldova (martie 2005), inaugurarea Delegației Comisiei Europene în Moldova (octombrie 2005), instituirea Misiunii de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (noiembrie 2005), deschiderea Centrului Comun de Vize pe lângă Ambasada Ungariei în Republica Moldova (aprilie 2007), aprobarea Regulamentului cu privire la introducerea Preferințelor Comerciale Autonome (octombrie 2007) sau numirea Delegației Uniunii Eu-

ropene (decembrie 2009). Prin urmare, Planul de Acțiuni a actualizat dialogul dintre părți și a extins oportunitățile de cooperare în diferite domenii, a plasat Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică ancorată pe conceptele de vecinătate și proximitate europeană, sprijinind participarea în Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est.

Lansarea Parteneriatului Estic în mai 2009 a urmărit identificarea noilor capacități de aprofundare a relațiilor dintre părți prin extinderea domeniilor cooperării atât pe dimensiune bilaterală, cât și la nivel multilateral, în baza principiilor implicării comune, diferențierii și condiționalității. Domeniile principale de cooperare au fost structurate pe patru platforme tematice: democrația, buna guvernare și stabilitatea; integrarea economică și convergența cu politicile comunitare; securitatea energetică; contacte interumane. Acest mecanism de finanțare și asistență din partea Uniunii Europene a presupus posibilitatea ascierii politice și integrării economice, dar conține două neajunsuri: circumscie din nou Republica Moldova în spațiul postsovietic și nu prevede o finalitate politică certă, chiar dacă sînt exprimate supoziții privind abordarea diferențiată în funcție de progresul realizat de fiecare stat. Parteneriatul urma să fie edificat pe un spectru larg de valori, precum democrația și statul de drept, respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, economia liberă de piață și dezvoltarea durabilă. Acest program cuprinde două dimensiuni: bilaterală, care presupune edificarea relațiilor mai strînse între Uniunea Europeană și fiecare stat semnatar prin acorduri ce stabilesc caracterul și conținutul raporturilor contractuale dintre părți; multilaterală, care prevede elaborarea unui cadru nou de cooperare și schimbul de bune practici, fiind stabilite patru platforme sau domenii.

Implementarea prevederilor ce se conțin în platformele de cooperare a solicitat lansarea unor inițiative cu titlul de programe sectoriale, care au menire să sprijine realizarea obiectivelor generale pentru a obține rezultate fezabile. Lupta împotriva corupției și reformarea administrației publice țin de platforma nr. 1; facilitățile pentru întreprinderile mici și mijlocii, buna guvernare în domeniul mediului, comerțul și aproximarea regulatoare în ramura comerțului în cadrul zonei de liber schimb sînt incluse în platforma nr. 2; aspectele ce vizează piețele energetice regi-

onale, asistența energetică și diversificarea livrărilor energetice sunt încadrate în platforma nr. 3; promovarea managementului eficient de mediu, prevenirea dezastrelor naturale sau cele provocate de om, fondul pentru finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii, programul integrat de gestiune a frontierelor se regăsesc în cadrul platformei nr. 4.

Uniunea Europeană a pus accentul pe dimensiunea multilaterală a cooperării în arealul est-european, urmărind să formeze un spațiu de stabilitate la frontierele sale estice prin propunerea unui format nou de colaborare, exprimat prin programe sustenabile de reformă democratică. În realitate, această inițiativă n-a impulsionat cooperarea între statele postsovietice, fiecare prefera să negocieze direct și de unul singur cu Uniunea Europeană pe marginea problemelor sale, prioritățile strategice și obiectivele urmărite se dovedeau a fi total diferite, chiar dacă am putea identifica un substrat comun – modernizarea. Republica Moldova a încercat să obțină mai mult, considerând absolut fondat că Uniunea Europeană poate să-i acorde asistența necesară pentru realizarea proceselor complexe de modernizare, având în calitate de suport de referință criteriile de preaderare și prevederile acquis-ului comunitar. Vom menționa că, deși conține mai multe carențe, Parteneriatul Estic trebuie tratat ca pe o etapă importantă în realizarea parcursului european al Republicii Moldova, mai ales că a oferit suportul legal pentru negocierea Acordului de Asociere, inclusiv componenta de liber schimb.

Perioada a treia a început la 27 iunie 2014 cu semnarea Acordului de Asociere, care imprimă relațiilor politico-juridice un cadru calitativ nou, incluzând șapte titluri: principii generale; dialogul politic și reforma, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate; justiție, libertate și securitate; cooperarea în sectorul economic și alte sectoare; comerțul și aspecte legate de comerț; asistența financiară și prevederi privind combaterea fraudelor și controlul; dispoziții instituționale, generale și finale. Dialogul politic în domeniile de interes comun, potrivit articolului 3, urmărește aprofundarea asocierii politice, respectarea și promovarea principiilor suveranității și independenței, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor, supremației legii și bune guvernări, consolidarea cooperării în domeniul securității și

apărării, gestiunii crizelor și abordării provocărilor globale și regionale pe baza multilateralismului efectiv. În baza articolului 7, s-a convenit asupra „participării posibile a Republicii Moldova în operațiunile civile și militare de gestionare a situațiilor de criză conduse de Uniunea Europeană”. Este indispensabil de subliniat că aceste prevederi nu contravin statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova din cauza că Uniunea Europeană nu este prin caracter o organizație politico-militară și desfășoară în exclusivitate operațiuni postconflict, de menținere a păcii, Acordul de Asociere nu prevede nici integrare politică și nici eventuala calitate de stat candidat. Prin articolul 8 părțile și-au asumat angajamentul de a identifica o soluție durabilă a conflictului din raioanele de est, cu respectarea deplină a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, a facilita în comun reabilitarea postconflict și fără a aduce atingere formatului de negocieri stabilit pe agenda dialogului și cooperării atât în relațiile mutuale, cât și într-un cadru mai extins, incluzând actorii internaționali interesați. În plus, articolul 462 admite începutul aplicării Acordului sau a Titlului V ca parte integrantă a Acordului în zonele din Republica Moldova asupra cărora Guvernul Republicii Moldova nu exercită un control efectiv după ce Republica Moldova va asigura implementarea și aplicarea completă în totalitate sau în parte. Acordul de Asociere, în acest sens, nu se dovedește a fi un impediment în restabilirea integrității teritoriale a Republicii Moldova, ci din contra, permite agenților economici din stînga Nistrului să beneficieze de un regim favorabil în raport cu zona de liber schimb.

Cadrul instituțional al dialogului și cooperării prevede înființarea unor structuri: Consiliul de Asociere, format din reprezentanți ai Consiliului Uniunii Europene și ai Comisiei Europene, pe de o parte, iar pe de alta, din membri ai Guvernului Republicii Moldova, este abilitat cu supravegherea și monitorizarea aplicării și implementarea Acordului, examinarea periodică a funcționalității acestuia și adoptarea deciziilor care cad sub incidența sa, fiind obligatorii pentru părți (articolul 434), poate face recomandări și are competența de a actualiza sau modifica anexele ce se conțin, dar fără să aducă atingere dispozițiilor specifice din Titlul V (articolul 436); Comitetul de Asociere, format din funcționari

de nivel superior ai tuturor părților, oferă asistență Consiliului de Asocieri în exercitarea sarcinilor sale (articolul 437), care îi poate delega unele din competențele sale, inclusiv de a adopta decizii de caracter obligatoriu, iar într-o configurație specifică (a Comitetului – n.n.) poate aborda probleme ce țin de Titlul V (articolul 438); Comitetul Permanent de Asocieri, format din deputați ai Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova (articolul 440), care poate solicita informații de la Consiliul de Asocieri privind implementarea Acordului (articolul 441) [156].

Ținem să subliniem că aceste structuri instituționalizate de părți nu lezează suveranitatea Republicii Moldova din cauza că nu sînt de caracter supranațional, nu li se deleghează prerogative suverane, se formează componența lor pe bază de paritate numerică, iar funcțiile atribuite se referă la evaluarea progreselor înregistrate în implementarea acțiunilor și aplicarea măsurilor prevăzute. Republica Moldova nu cedează drepturi suverane și nici nu deleghează prerogative suverane, dar se conformează unor reguli și proceduri negociate, acceptate și asumate, ca și în cazul participării în alte instituții de cooperare multilaterală.

Considerăm necesar de a preciza, în aceeași ordine de idei, că în conformitate cu prevederile articolului 157, Acordul de Asocieri nu împiedică menținerea sau instituirea uniunilor vamale, altor zone de liber schimb ori aranjamente cu privire la traficul de frontieră, însă în măsura în care să nu contravină aranjamentelor comerciale prevăzute în conținutul său. Acordul de Asocieri cu Uniunea Europeană nu este îndreptat împotriva unor state sau grupuri de state care sînt organizate în instituții guvernamentale, ci vizează realizarea intereselor naționale și materializarea aspirațiilor înscrise în Declarația de Independență.

Perspectiva europeană a Republicii Moldova a fost consolidată prin Rezoluția Parlamentului European din 17 aprilie 2014, fiind stipulat expres că prin semnarea Acordului de Asocieri nu se finalizează relațiile cu Uniunea Europeană. Precizăm că în conformitate cu prevederile articolului 49 al Tratatului pentru Uniunea Europeană, Republica Moldova, ca și orice alt stat din Europa, are perspective europene și poate cere ca să devină stat membru al Uniunii Europene, dar cu condiția să adere la principiile democrației, să respecte libertățile fundamentale,

drepturile omului, inclusiv ale minorităților și să garanteze statul de drept [31, p. 276-277].

Prin adoptarea la 26 iunie 2014 de Consiliul Uniunii Europene a Agendei de asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, document care conține prioritățile cooperării în perioada 2014-2016, se urmărește pregătirea implementării Acordului de Asociere, inclusiv a componentei privind zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător. Agenda conține priorități, nu afectează domeniul de acțiune sau mandatul dialogului existent și nu împiedică îndeplinirea angajamentelor asumate, care fie au intrat în vigoare, fie sînt aplicate provizoriu. Prioritățile Agendei de Asociere includ dialogul politic și reforma, politica externă și politica de securitate, cooperarea în domeniul justiției, libertății și securității, cooperarea economică, comerțul și aspecte legate de comerț. Dialogul și cooperarea în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună sînt axate pe asigurarea convergenței graduale, abordarea problemelor din domeniul securității, prevenirea conflictelor și gestionarea situațiilor de criză, stabilitatea regională, dezarmarea, neproliferarea, controlul armelor și controlul exporturilor [157].

Considerăm că pentru Republica Moldova și cetățenii săi mai convenabilă este integrarea în Uniunea Europeană decît în Uniunea Eurasiatică, dar menținînd prezența și consolidînd pozițiile pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice în baza acordurilor bilaterale, mai ales în condițiile că „piețele de perspectivă” încă nu sînt valorificate. Integrarea europeană presupune costuri structurale multiaspectuale, însă beneficiile, în ultimă instanță, vor prevala: modernizarea țării prin aderarea la Uniunea Europeană reprezintă o prioritate strategică, dar, totodată, este necesar opțiunea europeană să nu fie mimată și depreciată, ci valorificată plenar și eficient.

Primele contacte diplomatice dintre oficiali din Republica Moldova și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord au loc la reuniunea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică din 20 decembrie 1991 de la Bruxelles, reuniune permanentă de consultări în probleme de securitate europeană. Peste doi ani, la 10 ianuarie 1994, Organizația Nord-Atlantică a lansat Programul Parteneriatul pentru Pace, inițiativă la care Republica Moldova a subscris la 16 martie 1994, semnînd Docu-

mentul-cadru al Programului. Participarea la această inițiativă importantă de angajare și aprofundare a cooperării între aliați și parteneri prin dezvoltarea în comun a unui set de instrumente și transformarea ideilor în acțiuni a permis Republicii Moldova aplicarea experienței internaționale în construcția sectorului național de apărare și securitate. Programul reprezintă un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la această structură, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera Alianță – state partenere. Notăm că „în condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual” [30, p.713].

V. Lupan a identificat cinci etape în evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Alianța Atlanticului de Nord prin intermediul Parteneriatului pentru Pace: semnarea Documentului-cadru; elaborarea Documentului de prezentare; publicarea compendiului de propuneri de exerciții și pregătiri profesionale, perfectarea Programului Individual de Parteneriat; aderarea la Procesul de Revizuire a Parteneriatului; adoptarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului [64, p.145].

La aceste cinci etape am adăuga încă una, a șasea, care, firească, nu putea să se regăsească în elaborarea sus-menționată din cauza limitelor cronologice pe care le încadrează. Etapa a șasea ține de implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului actualizat, al cărui text a venit cu unele ajustări și racordări la noile realități ale documentului precedent. În același timp, prelungirea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului practic a rămas neobservată, probabil din cauza că relațiile dintre părți, contrar așteptărilor, n-au fost aprofundate și extinse începând cu anul 2010. Nu este întâmplător că Republica Moldova nu s-a regăsit în lista invitaților la Summitul Alianței de la Chicago din 2012, însă la întrunirea la nivel înalt care a avut loc doi ani mai târziu în Țara Galilor deja a fost invitată, fiind lansată Inițiativa de Consolidare a Capacității de Apărare pentru a fortifica relațiile cu statele partenere, inclusiv cu Republica Moldova

Transformarea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic a contribuit la ridicarea nivelului de cooperare dintre părți, aprofundarea dialogului politic și consultărilor pentru „promovarea și sprijinirea reformelor democratice, rezolvarea problemelor comune de securitate și schimbului de experiență în domenii-cheie precum securitatea frontierelor, combaterea terorismului” [158, p.5-6]. Parteneriatul angajat a dat posibilitate ca Republica Moldova să beneficieze de asistență „în elaborarea documentelor strategice în domeniul securității și apărării, în ameliorarea procedurilor bugetare și de planificare, optimizarea sistemului de instruire militară și consolidarea controlului democratic asupra forțelor armate”, urmărind dezvoltarea capacității lor.

Summitul de la Praga din 21-22 noiembrie 2002 a propus planuri individuale de acțiuni ale Parteneriatului, ale căror menire este de a oferi suport de cooperare prioritară și preferențială dintre Tratat și fiecare partener pentru a asigura valorificarea obiectivelor și dezvoltarea abilităților incluse în Documentul de Prezentare. Fiind prin conținut un mecanism de angajare și armonizare a relațiilor dintre Alianță și parteneri în baza Programului Parteneriat pentru Pace, planurile oferă posibilitate de a alege și de a realiza activitățile individuale pe care le asumă și le fixează în conformitate cu necesitățile sectorului de securitate. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului a fost lansat de Guvernul Republicii Moldova la 16 iunie 2006, documentul conține patru capitole de bază: probleme politice și de securitate; probleme militare și de apărare; informarea publicului, știința și planificarea situațiilor de urgență; aspecte administrative, protejarea informației și resurse, incluse în două părți distincte: obiectivele politice și de reformare ale Republicii Moldova (I) și domeniile de reformare ce constituie obiect al consultărilor cu NATO (II) [148].

Am remarcat mai sus că IPAP a fost supus actualizării, procedura fiind inițiată în noiembrie 2009 de către Republica Moldova pentru a racorda conținutul la „realitățile existente”. Versiunea actualizată a intrat în vigoare la 18 august 2010 ca urmare a „adoptării de către Guvernul Republicii Moldova și aprobării tacite de către Alianți” [159]. Precizăm că, reluând obiectivele trasate în redacția precedentă și ex-

cluzînd acțiunile deja realizate, în opinia autorităților Republicii Moldova, varianta actualizată transferă accentul pe controlul democratic al Forțelor Armate, „deosebirea constînd în includerea unui obiectiv nou cu privire la reforma sectorului de securitate și apărare în contextul sporirii nivelului de transparență și eficiență” [160].

Textele planurilor de acțiuni pun în lumină statutul de neutralitate al Republicii Moldova și precizează că parteneriatele pot fi folosite în scopul optimizării proceselor de reforme în sectoarele apărării și securității naționale. Referindu-se la neutralitatea autoproclamată, N. Osmochescu este de părere că aceasta „rămîne o ficțiune” din cauza că gradul ei de eficiență se dovedește a fi depreciat în totalitate pe motivul că n-a fost obiect nici al recunoașterii și nici al garantării prin acorduri internaționale sau alte aranjamente [161, p.182-183]. În opinia noastră, neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință n-a contribuit pînă la moment la valorificarea obiectivului strategic urmărit, fiind sfidată de staționarea neautorizată a forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său. Ne pronunțăm necondiționat pentru integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, invocînd expres asigurarea securității naționale, implementarea valorilor democratice, modernizarea forțelor armate și infrastructurii, militare și civile, extinderea volumului investițiilor străine, dar totodată sîntem conștienți că acest proces se dovedește a fi unul complex, anevoios și de lungă durată, solicitînd eforturi considerabile atît în interior, cît și în exterior. Actualmente, nici societatea, nici clasa politică în mare parte și nici partenerii internaționali nu sînt pregătiți pentru declanșarea procedurilor care să aibă o finalitate politică clară și asumată, axiomatică fiind supoziția că statutul autoproclamat de neutralitate n-a contribuit la valorificarea obiectivului strategic urmărit, evacuarea forțelor armate străine de pe teritoriul Republicii Moldova, și n-a asigurat apropierea identificării unor soluții ale conflictului din raioanele de est. În plus, este necesar de conștientizat că neutralitatea în sine nu conduce în mod expres la asigurarea securității naționale, exemplul Belgiei din 1914 și al Ucrainei în 2014 fiind emblematic în acest sens de idei. În plus, frecvent se face referință la demersul Turkmenistanului, precizînd că Adunarea Generală a ONU

a luat act de declarația și decizia statului central-asiatic, dar fără ca să i se acorde garanții, mai degrabă se mizează pe bunavoință decât pe suport fezabil.

Alianța Nord-Atlantică susține parcursul european al Republicii Moldova, aprofundarea cooperării cu NATO și realizarea parcursului european se completează, urmărind valorificarea priorității strategice, integrarea europeană. Constatăm că Republica Moldova poate să aspire și să realizeze integrarea europeană fără a adera la Organizația Atlanticului de Nord, după cum nu este mai puțin adevărat că statul de stat aliat nu garantează expres aderarea la Uniunea Europeană, cazul Albaniei confirmând această aserțiune. Alianța nu se dovedește a fi o anticameră a Uniunii Europene, însă nu trebuie de uitat că statele vest-europene, avînd asigurată securitatea, au putut să realizeze cooperarea economică prin instituționalizarea și extinderea comunităților care au alcătuit primul pilon al Uniunii Europene. Ar fi o greșeală dacă s-ar face concluzia că parteneriatul strategic cu Uniunea Europeană, solicitînd conjugarea tuturor eforturilor structurilor puterii de stat și sectorului asociativ s-a dovedit a fi un impediment în calea aprofundării parteneriatului cu Alianța Nord-Atlantică, fiind lăsat fără atenția cuvenită. Cu certitudine, valorificarea parcursului european nu reprezintă un obstacol, ci din contra, un catalizator al cooperării cu NATO, ecuație care practic n-a fost înțeleasă de guvernările Republicii Moldova, timide în asumarea răspunderii, inconsecvente și slab pregătite pentru gestiunea puterii de stat la nivelul exigențelor comunitare. Conform opiniei lui P.Varzari, dar și a altor cercetători științifici, analiști politici și jurnaliști, „Alianța pentru Integrare Europeană a discreditat opțiunea europeană a Republicii Moldova din cauza modului defectuos de guvernare și implicării frecvente în scandaluri politice sau de corupție, alimentînd euroscepticismul și schimbarea vectorului strategic” [162, p.223], deficiențe care fragmentează societatea, provoacă clivaje și consolidează neîncrederea în oportunitățile de modernizare prin reforme democratice și de valorificare a potențialului uman. Subliniem, în același timp, că Alianța Nord-Atlantică practic nu este antrenată în procesul de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova. N. Popescu

n-a identificat prezența euroatlantică în cadrul eforturilor internaționale, pe cînd C. Ceban încearcă să elucideze „rolul NATO și UE în rezolvarea conflictului transnistrean”, invocînd „contextul favorabil apărut în urma extinderii acestor structuri de a deveni parte indispensabilă procesului de soluționare (a conflictului – n.n.)” și sfidarea de către autoritățile secesioniste „la adresa securității”, constatînd că antrenarea lor „mai consistentă va aduce beneficii Republicii Moldova” [163, p.181,182].

Prin urmare, parteneriatul dintre Republica Moldova și Organizația Atlanticului de Nord prin caracterul stabilit a părăsit cadrul îngust sectorial și a devenit unul extins, polivalent, în sensul că se exprimă prin angajamente asumate de reformă democratică nu numai a sectorului de securitate și apărare, ci a mai multor instituții de putere și politici de stat. Insistăm asupra prevederilor de reformă democratică înscrise în cele trei Planuri Individuale de Acțiuni pe motivul că semnificația și încărcătura pe care o comportă practic au rămas în umbră, nu și-au găsit aprecierea și prestața la nivelul convenit și n-au devenit suportul politico-juridic sustenabil pentru angajarea unor politici sectoriale de amploare. În opinia noastră, relevanța acestor prevederi constă în reluarea cu alt text a criteriilor de preaderare la Uniunea Europeană, regăsindu-se chiar și componenta economică. Astfel, nu este întîmplător că în conținutul ambelor Planuri este trasată opțiunea de integrare europeană a Republicii Moldova. Implementarea Planurilor Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului cu Alianța Atlanticului de Nord este concepută ca fiind un mecanism important de modernizare și de preparare a condițiilor necesare pentru apropierea integrării europene [164, p.125].

Așadar, relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sînt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența Rusiei, ambii avînd repercusiuni în raport cu problema identificării soluțiilor viabile pentru reglementarea conflictului din raioanele de est. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important, Alianța Nord-Atlantică, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat cu lux de amănunte precaritatea acestui statut de neutralitate.

Republica Moldova, subliniază S.Cebotari și V.Saca, a trebuit să adopte decizii importante, de caracter strategic pentru a se afirma și consolida pe arena mondială, condițiile istorice au determinat necesități și interese noi atât în domeniul politicii interne, cât și a celei externe. Însă orientările Republicii Moldova la sfârșitul secolului XX au oscilat relativ la capitolul politică externă, în funcție de lideri și guverne. În opinia noastră, această situație nu este caracteristică pentru primul deceniu al secolului XXI, dat fiind că integrarea europeană a devenit prioritate strategică, iar alți vectori nu reprezintă altceva decât soluții tactice. Avantajele interesului național al Republicii Moldova în condițiile de apropiere de UE se află în sectorul politic (stabilitatea democrației, asigurarea securității statului și a cetățenilor), economic (eliminarea sindromului economiei periferice, creșterea competitivității țării și perspectiva de a avea acces la piața comunitară), social (armonizarea sistemului de învățământ, sănătate și protecția mediului, accesul la informație și protejarea drepturilor omului conform standardelor europene), afirmă S. Cebotari și V. Saca. Conform lui C.Manolache, Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității naționale prin contracararea sau minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților, atât de sorginte internă, cât și de nuanță externă, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regîndi politicile de asigurare a securității și a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice [31,p.298]. Pentru Republica Moldova principalele amenințări și vulnerabilități, precum perpetuarea regimului separatist din raioanele de est, diversificarea slabă a surselor externe de aprovizionare cu agenți energetici, exodul în masă a populației și migrația de inteligență, ineficiența funcțională a instituțiilor democratice și diversitatea limitată a exporturilor reprezintă obstacole serioase în calea dezvoltării durabile a societății. Lansînd procesul de edificare a statului suveran și independent, autoritățile publice centrale au fost nevoite să înfrunte amenințări și vulnerabilități provenite din interior și din exterior, susține V. Varzari, această stare fiind considerabil agravată de promovarea unei politici externe

inconsecvente, de presiunea și ingerința unor actori internaționali în politica internă și politica externă a statului [32, p. 144-145].

Republica Moldova s-a afirmat și a consolidat pozițiile mai ales pe arena europeană, independența ei nu este pusă sub semnul întrebării de actorii internaționali, dar totodată are de soluționat mai multe probleme ce vizează securitatea și stabilitatea subregională, însă cu repercusiuni la nivel regional. Republica Moldova continuă să se afle într-o situație precară, provenită nu numai din cauza factorilor obiectivi, cum ar fi situația geopolitică nefavorabilă, fiind poziționată la interferența intereselor geopolitice ale unor actori majori, dar și a celor de nuanță subiectivă, în sensul că rămîne sub incidența monitorizării din partea Consiliului Europei, statutul de neutralitate permanentă nu este respectat, n-au fost identificate soluții durabile ale conflictului din raioanele de est.

Cert este că Republica Moldova n-a reușit să elaboreze o strategie viabilă pentru diversificarea relațiilor și prezenței pe arena mondială, în special pentru a se include în cadrul rețelelor de schimburi continentale aflate într-un proces de reorganizare. Complexitatea acestui obiectiv derivă și din faptul că vecinii săi imediați s-au angajat, de asemenea, în procese de transformări profunde, însoțite, ca regulă, de numeroase perturbații atât în interior, cât și în plan subregional. Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori, doar factorii externi fiind în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, el fiind o figură ușoară pe tabla de șah. În același timp, un stat mic este impus de situație să promoveze o politică externă activă, care să-l facă, potrivit lui O. Knudsen, „o stîncă de neclintit în calea curenților schimbători ai relațiilor internaționale”.

Deja este axiomatică supoziția că Republica Moldova se află geopolitic poziționată într-o „zonă gri”, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și cu interes redus din partea investitorilor din străinătate. În acord cu O. Serebrian și în dezacord cu Concepția politicii externe a Republicii Moldova, considerăm că datorită amplasării sale geografice și conjuncturii regionale Republica Moldova nu are la moment o semnificație nici geopolitică și nici geoeconomică deosebită, aflîndu-se la

periferia spațiului integrării europene și securității euroatlantice. Contrar așteptărilor optimiste, inclusiv expuse și de O. Serebrian, dar nu numai, sîntem de părere că valoarea geopolitică a Republicii Moldova nu s-a mărit cu extinderea NATO și UE spre est, continuînd să rămîină vulnerabilă din punctul de vedere al independenței economice și asigurării „suveranității reale”, în special la capitolul resurse energetice.

Așadar, din punctul de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate, reprezentînd teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este oportun de a transfera această linie spre est, redimensionînd aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu UE, inclusiv pe contul structurilor specializate sud-est europene și cu NATO, luînd parte la programele și politicile care îi permit statutul de neutralitate. În același timp, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de interesele Federației Ruse, care rămîne un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale. În aceeași ordine de idei se înscrie necesitatea de a imprima relațiilor cu vecinii imediați, România și Ucraina, un spirit mult mai pragmatic, deoarece România este membru deplin al Uniunii Europene și poate promova interesele și pozițiile Republicii Moldova în instituțiile comunitare, iar Ucraina o desparte teritorial de Rusia, fiind un obstacol serios în calea presiunilor și tentativelor de a o recruta în structurile pe care le dezvoltă.

CONCLUZII

Încheierea războiului rece, realizată prin dispariția unui protagonist, a pus punctul final unei etape distincte din istoria relațiilor internaționale, chiar dacă frecvent se mai întâlnește catalogarea „postbipolare” în caracterizarea lor și reprezintă acel moment care, pe de o parte, a condiționat și a favorizat replieri geostrategice de politică internă și de politică externă operate de mai mulți actori statali, cu precădere din spațiul ex-socialist european și din regiunea asiatico-pacifcă, iar pe de alta, a marcat schimbarea structurii sistemului internațional și configurația ordinii mondiale. În rezultatul acestor transformări s-a constituit și treptat s-a consolidat un model policentrist al ordinii mondiale, exprimat prin trei centre majore de putere – NAFTA, CEAP și UE. Relațiile dintre actori sînt angajate nu numai pe orizontală, dar și pe verticală, din cauza extinderii și diversificării lor, aprofundîndu-se descentralizarea relațiilor internaționale, diminuarea „stat-centrismului”, și din contra, ascensiunea agenților nestatali. Aceste procese sînt animate de globalizare și de regionalizare, care nu se exclud reciproc, ci coexistă și se completează. Globalizarea alături de transnaționalizare și tehnologiile de vîrf a aprofundat interdependența, redimensionînd parametrii spațial-temporali și, în același timp, dependența, adîncind decalajul dintre „centrul” și „periferia” sistemului internațional în contextul pierderii din actualitate și pondere a axei de conflict Nord-Sud prin ascensiunea unor țări din fosta „lume a treia”, sintagmă care nu mai este validă.

Reflectînd realitățile globale postrăzboi rece, aparatul categorial-ideatic al științei relațiilor internaționale de asemenea a suferit unele modificări, mai adecvate împrejurărilor noi fiind noțiunile „politică mondială” contra „politică internațională”, din cauza că include cercetarea tuturor actorilor, atît internaționali, cît și transnaționali, „ordine mondială” contra „ordine internațională” pe motivul că relațiile internaționale au părăsit cadrul strict „stat centrist”, iar „polul” deja nu se asociază în exclusivitate cu dimensiunea geopolitică, o pondere în creștere aparținînd elementului geoeconomic. G. Kearns anunță

sffrșitul secolului geopolitic și este justificat de a folosi termenul „centru” pentru a identifica agenții majori de putere, relațiile pe care le exercită reciproc și a caracteriza tipul nou de structură a sistemului internațional, acesta fiind mai puțin încadrat în limite spațiale bine conturate și reflectă tendințele noi ale predominării economiei asupra politicii și extinderii cooperării regionale.

Dispariția bipolarității s-a dovedit a fi favorabilă pentru realizarea unor replieri geostrategice desfășurate la nivel regional nu numai de actorii statali (reorientările geopolitice operate de multe state ex-socialiste din Europa și din Asia de Sud-Est, „dușmanii de ieri au devenit parteneri noi”, revigorarea legăturilor dintre fostele metropole și colonii), dar și cei nestatali (extinderea NATO, CE, UE și CEAP, minimizarea influenței globale a Mișcării de Nealinieri). Acești, dar și alți factori, au contribuit diferențiat la formarea configurației policentriste a ordinii mondiale: NAFTA, a cărei lider incontestabil sînt Statele Unite ale Americii, CEAP, fără a avea un lider recunoscut, și UE, a cărei locomotivă este Germania. Replierile realizate au avut la bază aspirațiile de a participa activ la procesele de cooperare bilaterală și multilaterală, urmărindu-se dezvoltarea economică și ridicarea nivelului de trai al oamenilor. Pentru țările europene mai sînt valabile și opțiunile pentru asigurarea securității naționale și funcționalității instituțiilor democratice.

Reflectînd configurația nouă a ordinii mondiale, structura sistemului internațional postrăzboi rece din ultimul deceniu al secolului XX a fost mai degrabă de tip uni-policentrist. Mai tîrziu, după evenimentele din 11 septembrie 2001, cînd singura supraputere a recunoscut vulnerabilitatea sa și a făcut apel la solidaritate și la extinderea numărului responsabililor pentru soarta lumii, dar și din cauza consolidării unor actori majori, structura primește formatul actual policentrist. Relațiile dintre actorii majori de putere se desfășoară pe orizontală nu în baza principiului echilibrului de forțe, acesta realizîndu-se la nivelul sub-sistemelor, ci al ierarhiei relative, care se dovedește a fi cu mult mai pronunțată pe verticală, în raporturile dintre „centru” și „periferie”, în condițiile că partajarea pe axa globală Nord-Sud n-a rămas decît o metaforă, deoarece „centrul”, cît și „periferia” „s-au diluat” geopolitic,

geo-economic și instituțional. „Configurația geometrică” a sistemului internațional din perioada postrăzboi rece a suferit unele transformări determinate de redimensionarea pozițiilor unor elemente ale structurii, relațiile agent-structură aflându-se în raporturi de interdependență.

Caracterul relațiilor internaționale a suferit mai multe transformări esențiale, în sensul că nu mai sînt prezente două lumi paralele, interstatală și transnațională, ci una singură, globalizată, care întrunește o rețea vastă și diversificată de raporturi complexe, simetrice și asimetrice, cuprinzînd o listă extinsă și variată de actori. Globalizarea și regionalizarea aflîndu-se în raporturi de general și particular, unitate și diversitate, nu se află în relații de conflict antagonist, prima se dovedește a fi un fenomen ireversibil și expresie a unității lumii, pe cînd a doua este factorul determinant al angajării și realizării cooperării multilaterale, inclusiv de nivel transfrontalier, în special de caracter sectorial. Procesele de globalizare și regionalizare alături de unii actori nestatali, mai ales singura structură supranațională, organizațiile internaționale guvernamentale și corporațiile transnaționale, alcătuiesc factorii determinanți cu impact asupra eroziunii suveranității de stat circumscrisă teritorial, dar care nu se soldează cu dispariția statului ca instituție, ci din contra, el se acomodează la realitățile noi și rămîne un agent important și activ. Lumea se află într-un proces de transformare profundă și unele forme tradiționale de organizare sînt nevoite să se adapteze la împrejurările noi pentru a-și asigura supraviețuirea, dar nici structurile nou create, cel puțin pentru moment și într-un viitor mediu, nu pot pretinde la statutul de substituent sau alternativă eficientă. Coexistența și colaborarea instituțională de diferit nivel și caracter structural-funcțional, formînd o rețea complexă de interacțiuni simetrice și asimetrice, vor marca în mod incontestabil realitățile internaționale în perspectivă imediată și medie la capitolul traiectorii eventuale de dezvoltare.

În contextul pluralismului teoretic, care presupune că fiecare demers științific definește în mod diferențiat legile, legitățile și tendințele de dezvoltare ale relațiilor internaționale, inclusiv postrăzboi rece, dar în același timp ținînd cont de dificultățile în determinarea conținutului

legilor, se dovedește a fi justificat epistemologic de a identifica numai legitățile, care sînt următoarele:

1. amplificarea interdependenței lumii contemporane, procese care sînt determinate cu predilecție de globalizare, însoțită de implementarea accelerată a tehnologiilor avansate, reducerea parametrilor spațiali-temporali și proliferarea unor modele, cu precădere în varianta democrației occidentale, de construcție social-politică;

2. statul nu este singurul actor internațional, dat fiind că s-au consolidat pe arena mondială mai mulți agenți nestatali, a căror pondere internațională se află în creștere. În acest sens este plener justificată partajarea lumii în internațională și transnațională, dar care nu funcționează în paralel, ci se întretaie, formîndu-se un conglomerat cu structură asimetrică și cu numeroase ierarhii;

3. creșterea rolului economiei bazată pe cunoaștere și tehnologii de vîrf, ordine care asigură sporirea ponderii factorului geoeconomic comparativ cu cel geopolitic, această tendință fiind amplificată de opțiunea de participare la procesele de cooperare multilaterală de caracter comercial-economic. Însă nu trebuie de subapreciat rolul strategiei și factorului militar în relațiile internaționale, supoziție care este confirmată de numeroasele intervenții militare organizate și desfășurate ca regulă în coaliții.

4. reglementarea relațiilor internaționale se realizează cu predilecție în baza principiilor și normelor dreptului internațional umanitar, aplicate în special pentru a justifica intervențiile coalițiilor multi-naționale în scopuri umanitare, dar, totodată, urmărindu-se înlăturarea liderilor „statelor asistemică”, fiind întreprinse mai multe operațiuni militare, incluzînd Iugoslavia, Afganistan, Irak, Libia. Logica de funcționalitate a sistemului internațional postrăzboi rece nu este de factură intervenționistă, însă obiectivul strategic al democrațiilor constă în remodelarea regimurilor asistemică, care amenință securitatea și stabilitatea internațională, obiective care au solicitat unele intervenții, contestate într-o măsură mai mare sau mai mică în diferite medii.

În condițiile ierarhiei globale, managementul ordinii mondiale este asigurat de actorii majori, în contextul că hegemonia sectorială este realizată nu numai de state, dar mai ales de asociațiile lor comercial-

economice, corporațiile multinaționale și de piețele financiare globale, cu precizarea că primele două ocupă numai anumite segmente ale economiei, iar influența ultimilor este cu adevărat globală. Asigurarea securității internaționale și menținerea păcii continuă să rămână cauza actorilor majori și a alianțelor politico-militare, rolul factorului politico-militar nu a pierdut din relevanță.

Republica Moldova este un stat mic și cu potențial redus, care se află în imposibilitate de a-și realiza eficient interesele nici la nivelul subregional, dar și-a legiferat aspirații regionale, în sensul opțiunii strategice de integrare europeană, aspirînd să fie mai degrabă beneficiar, pentru a desăvîrși modernizarea. Realizarea integrării europene nu presupune înrăutățirea relațiilor cu Federația Rusă și alte state din cadrul CSI, ci va oferi posibilități suplimentare pentru aprofundarea lor prin acorduri bilaterale, protejînd-o de pretenții și presiuni de factură economică aplicate în scopuri vădit politice. Republica Moldova promovează o politică externă multivectorială, strategie și tactică firească pentru orice stat, dar care s-a dovedit a fi puțin eficientă și nu s-a soldat cu rezultate eficiente, ci a provocat neîncredere. Politica externă și politica de securitate se află în interconexiune și interdependentă, în special în cazul Republicii Moldova, prima urmînd să contribuie nu numai la afirmarea prezenței pe arena mondială, ci și la participarea în procesele de cooperare bilaterală și multilaterală, inclusiv de menținere a păcii și restabilire postconflict.

Republica Moldova s-a afirmat ca stat suveran și independent, inclusiv prin obținerea calității de titular în drepturi în cadrul mai multor organizații internaționale guvernamentale, iar obiectivele actuale constau în consolidarea lui prin realizarea deplină a intereselor naționale, edificate pe sistemul de valori din societate și în stat, reflectă oportunitățile strategice de soluționat și sintetizează traiectoriile în baza cărora își conține prezentul și viitorul. Semnificația intereselor naționale pentru Republica Moldova este una determinantă, din cauza că rămîne un stat care se află la periferia sistemului internațional, are o economie slab dezvoltată și dispune de potențial militar destul de redus, securitatea națională depinde în mare măsură de aranjamentele internaționale ale

marilor puteri și este sensibilă la fluctuațiile de pe arena regională, în special pe segmentul est-european.

Perioada postrăzboi rece cuprinde, în fond, două etape, în calitate de linie de partajare figurînd evenimentele din 11 septembrie 2001, care au fost determinante în consolidarea policentrismului și, în rezultat, structura sistemului internațional a cunoscut o stabilizare relativă, conflictele și replierile nefiind excluse. Sistemul internațional n-a fost împărțit în două lumi, a păcii și a conflictului, din cauza că nu s-au format spații politico-strategice bine conturate, iar economiile și societățile în mare parte sînt deschise și interdependente, deși conflictele dintre marile puteri se dovedesc a fi imanente. Cel puțin într-un viitor imediat probabilitatea schimbărilor esențiale în lista actorilor majori este cu șanse reduse de a deveni realitate, dar se vor amplifica amenințările și riscurile nu numai de sorginte globală, ci și sectorială la adresa omenirii în ansamblu, un factor important va fi deficitul de resurse, altul vizează dialogul intercultural, situație ce solicită o atitudine și un management nou.

Relațiile internaționale reprezintă prin caracterul lor o sferă dinamică, ele mereu sînt supuse transformării, stabilitatea este relativă, H.Kissinger susținînd că deși sistemele internaționale au o viață precară, fiecare ordine mondială exprimă o aspirație la permanență. Totuși, prima perioadă a relațiilor internaționale postrăzboi rece în linii mari a luat sfîrșit în contextul conflictului armat din Ucraina, dat fiind că un actor major, Federația Rusă, exprimă aspirații revizioniste și pune la îndoială modelul stabilit de ordine mondială. Sancțiunile și interdicțiile impuse mutual denotă prezența unui conflict global de caracter geopolitic și valoric, accentele sînt transferate brusc de la cooperare spre confruntare pe orizontală, iar pe verticală nu ezită să se pronunțe unii actori asistemici, cu un grad mult mai profund de amenințare la adresa securității internaționale în ansamblu. Republica Moldova în asemenea conjunctură precară pentru a cîta oară se află în pragul alegerii, deși nu este alternativă.

BIBLIOGRAFIE

1. Juc Victor. Elemente constituționale ale ordinii internaționale. În Revista de Administrare Publică. 1999, nr.1, p.65-71.
2. Țârdea Teodor. Introducere în sinergetică. Chișinău: CE-P „MEDICINA”, 2003. 89 p.
3. Fukuyama Francis. The End of History and the Last Man. În: National Interest. 1989. nr.16. Summer.<http://www.wesjones.com/coh.htm>(vizitat: 28 august 2011).
4. Boutros-Ghali Boutros. Agenda for Peace: Preventive Diplomacy; Peace-making and Peace-keeping. <http://un.org/Docs/SG/agpeace.htm>(vizitat: 15 august 2011).
5. Huntington Samuel. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. Filipeștii de Târg: ANTET, 1997. 528 p.
6. Toffler Alvin și Heidi. Război și anti-război. Supraviețuirea în zorii secolului XXI. Filipeștii de Târg: ANTET, 1995. 334 p.
7. Griffiths Martin. O’Callagan Terry. International Relations. The Key Concepts. London and New-York: Routledge, 2002. 399 p.
8. Juc Victor. Dimensiunea confesională a politicii internaționale: istorie și actualitate. În: Administrarea Publică. 2010, nr.4.p.93-108.
9. Roșca Alexandru. Problematika civilizațională în contextul globalizării. În: probleme regionale în contextul proceselor de globalizare. Simposion internațional. Chișinău: Ed.Toligr.ASEM. 2002, p.228-230.
10. Huntington Samuel. The Lonely Superpower. În: Foreign Affairs. 1999, nr.78(2), p.35-42.
11. Hlihor Constantin: Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 330 p.
12. Dungaciu Dan. America pe divan ? – două prognoze la început de secol: Samuel Huntington și Zbigniew Brzezinski. În: Politica externă și de securitate a SUA. București: Tritonic, 2006, p.74-107.
13. Бжезински Збигнев. Великая шахматная доска. Москва: Международные отношения, 2003. 254 с.

14. Киссинджер Генри. Дипломатия. Москва. Центр Ладомир, 1997. 848 с.
15. Киссинджер Генри. Нужна ли Америке внешняя политика? Москва: Ладомир, 2002. 351с.
16. Mearsheimer John. Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere. Filipeștii de Târg: ANTEP, 2003. 366 p.
17. Nicholson Michael. International Relations. A Concise Introduction. London: Palgrave, 2002. 242 p.
18. Brown Chris. Understanding International Relations. New-York: Palgrave, 2001. 296 p.
19. Handbook of International Relations / ed.: Carlsnaes Walter. Risse Thomas. Simmons Beth. London: SAGE Publication, 2001. 571 p.
20. Confronting the Political in International Relations. / ed. Ebata Michi. Neufeld Beverly. New-York: St. Martin's Press, 2000. 276 p.
21. Teorii ale relațiilor internaționale/ed.Sc/Burchill. București: Ed. Institutului European, 2008. 336 p.
22. Современные международные отношения. Учебник/ под.ред. А.Торкунова. Москва.: Российская политическая энциклопедия, 1999. 584 с.
23. Мировая политика и международные отношения /под.ред. С.Ланцова и В. Ачкасова. СПб: Питер, 2006. 448 с.
24. Введение в теорию международных отношений/отв.редактор А.Манькин. Москва: Изд. МГУ, 2001. 320 с.
25. Manual de relații internaționale/ coordonatori: Miroiu Andrei. Ungureanu Radu-Sebastian. Iași: Polirom, 2006. 350 p.
26. Vlad Constantin. Relații internaționale politico-diplomatice contemporane. București: Fundația România de Măine, 2001. 143 p.
27. Serviciul diplomatic: teorie și practică/coordonatori V.Teosa. Gr.Vasilescu. E.Ciobu. Chișinău: CEP USM, 2011. 391 p.
28. Beniuc Valentin. Rusnac Gheorghe. Noțiunile și conceptele de bază ale diplomației. Chișinău: USM, 1998. 108 p.
29. Dicționar de relații internaționale. Secolul XX/coord.:Vaisse Maurice. Iași: Polirom, 2008. 400p.
30. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010, p.706-715;

- Coropcean Ion. Manolache Constantin. Securitatea națională. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Op.cit., p. 716-723.
31. Juc Victor. Cojocar Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, p.228-256. Juc Victor. Integrarea europeană. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Op. cit., p. 257-278. Manolache Constantin. Securitatea națională. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Op.cit., p. 279-298.
32. Varzari Vitalie. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană. Chișinău: CEP USM, 2014. 172 p.
33. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2003. 456 p.
34. Pușcaș Vasile. Relații internaționale/transnaționale. Cluj: Sincorn, 2005. 285 p.
35. Цыганков П. Международные отношения. Москва: Новая школа, 1996. 320 с.
36. Лебедева М. Мировая политика. Учебник. Москва: Аспект – Пресс, 2007. 365 с.
37. Moreiro Adriano. Teoria das relacoes internacionais. 6-a ed. Coimbra: Almedina, 2008. 715 p.
38. Griffiths Martin. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziua, 2003. 439 p.
39. Goldstein Joshua. Pevehouse Jon. Relații internaționale. Iași: Polirom, 2008. 779 p.
40. Kegley-jr. Charles. Wittkopf Eugene. World politics. Trend and Transformation. New-York: St. Martin’s Press, 2001. 669 p.
41. Guzzini Stefano. Realism și relații internaționale. Iași: Institutul European, 2000. 472 p.
42. Сакович Василий. Антиглобализм: причины, сущность и основные формы. Chișinău: CEP USM, 2004. 301 с.
43. Rusnac Gheorghe. Sacovici Vasile. Globalistica. Chișinău: CEP USM, 2007. 330 p.

44. Hirst Paul. Thompson Graham. Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilități de guvernare. București: Ed.Trei, 2002. 423 p.
45. Held David. McGrew Anthony. Goldblatt David. Perraton Jonathan. Transformări globale. Poli-tică, economie și cultură. Iași: Polirom, 2004. 575 p.
46. Choi Young Jong. Caporaso James. *Comparative Regional Integration*. În: Handbook of International Relations / ed.: Carlsnaes Walter. Risse Thomas. Simmons Beth. London: SAGE Publication, 2001, p.480-499.
47. Дробот Г. К вопросу формирования и развития региональных экономических организаций (экономико-политологический подход). În: Вестник Московского Университета. Серия 18. Социология и политология. 2004, nr. 2, с. 98-115.
48. International Relations Theory and the Asian-Pacific/J. Ikenberry and M. Mastanduno (eds.) New York: Columbia University Press, 2003. 450 p.
49. Богатуров А. Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после Второй мировой войны (1945-1995). Москва: Новая школа, 1996. 356 с.
50. Воскресенский А. Россия и Китай. Теория и история межгосударственных отношений. Москва: Изд. Московский Общественный Научный Фонд, 1999. 408 с.
51. Мамонов Михаил. Американские теории региональной стабильности. <http://www.intertrends.ru/sixth/022.htm> (viztat: 10 septembrie 2011).
52. Kahn Sylvain. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 170 p.
53. Molle W. Economia integrării europene: teorie, practică, politici. Chișinău: Epigraf, 2009. 493p.
54. The European option of the Republic of Moldova / sc. coordonators: V. Moraru. Sv. Ciumac. V. Juc. Chișinău: Tipogr. Sirius, 2012. 140 p.
55. Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării /coordonator: V.Moraru. Chișinău: Tipogr. Elena-V.I., 2010. 148 p.

56. Juc Victor. Josanu Yuri. Rusandu Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2008. 201 p.
57. Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union: Reckoning with the Communist Past/ Stan Lavinia ed. London: Routledge, 2009. 286 p.
58. Колодко Гжегож. *Глобализация и перспективы развития постсоциалистических стран. Минск. ЕГУ: 2002. 200 с.*
59. Saca Victor. Interesele politice și relațiile politice: dimensiuni tranzitorii. Chișinău: USM, 2001. 472 p.
60. Teosa V. Vasilescu Gr. Ciobu E. Serviciul diplomatic ca obiect de studiu al teoriei relațiilor internaționale. În: Serviciul diplomatic: teorie și practică/coordonatori V.Teosa. Gr.Vasilescu. E.Ciobu. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 9-16.
61. Teosa Valentina. Moșneaga Valeriu. Studii universitare în relații internaționale: unele considerații privind aspectele teoretice, aplicative și civce. În: Studii Internaționale. Viziuni din Moldova. Publicație periodică științifico-metodică; col.red.: Valentina Teosa...Chișinău: CEP USM, 2009, p. 14-27.
62. Mînzărari Dumitru. Ioniță Veaceslav. De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO. În: Discussion Paper.nr.3, octombrie 2008 – martie 2009. 90 p.
63. Realizarea Planului de Acțiuni UE-Moldova (februarie 2005-ianuarie 2008). Chișinău: Tipogr. Central, 2008. 179 p.
64. Chirilă Victor. Relațiile Republicii Moldova cu România. În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 10-39.
65. Sanders David. Relațiile Internaționale: neorealism și neoliberalism. În: Manualul de știință politică / ed. Goodin Robert. Klingemann Hans-Dieter. Iași: Polirom, 2005, p. 375-389.
66. Hoffmann Stanley. Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale, Chișinău: Știința, 1999. 418 p.
67. Morgenthau Hans. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2007. 735 p.
68. Juc Victor. Fundamentarea științelor socioumane prin intermediul paradigmelor. În: Respectarea drepturilor omului-condiție princi-

- pală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Materialele conf. șt.-practice int. Chișinău: F.E.-P. Tiporg.Centrală, 2010, p.176-187.
69. Doughterthy J. Pfaltzgraff R. Contending theories of international relations: a comprehensive survey. New York: Longman, 1990. 534 p.
70. Waltz Kenneth. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 325 p.
71. Косолапов Николай. Теоретические исследования международных отношений. În: Мировая Экономика и Международные Отношения. 1998, nr.1, с. 82-93.
72. Буриан Александр. Теория международных отношений. Курс лекций. В 2-х томах. т.1. Chișinău: CEP USM. 2003. 205 с.
73. Ebata Michi. Neufeld Beverly. Politics in International Relations. În: Confronting the Political in International Relations. / ed. Ebata Michi. Neufeld Beverly. New-York: St. Martin's Press, 2000, p.1-16.
74. Aron Raymond. Paix et guerre entre les nations: Paris: Calmann-Levy, 2-me ed., 1984. 873 p.
75. Поздняков Э. Системный подход и международные отношения. М.: Наука, 1976. 157 с.
76. Derriennic J.-P. Esquisse des problematique pour une sociologie der relations internationales. Grenoble, 1977. 498 p.
77. Сафронова О. К вопросу о генеалогии конструктивизма в теории международных отношений. În: Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия «Международные отношения, Политология, Регионоведение». Выпуск 1(2). 2004, с. 96-102.
78. Dobrescu Paul. Geopolitica. București: comunicare. ro., 2003. 424 p.
79. Nazaria Sergiu. Federația Rusă în contextul proceselor politice internaționale contemporane. Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe politice. Chișinău: CEP USM, 2004. 27 p.
80. Pașcu I.M. Vintila S.N. Teoria relațiilor internaționale. http://www.scribd.com/doc/48168319/Teoria_relațiilor_internaționale(vizitat: 03 septembrie 2011).
81. Gaddis John. International relations theory and the end of the Cold War. În: International Security, 1992, nr.17, p. 5-58.

82. Mayall James. *Politica mondială. Evoluția și limitele ei*. Filipeștii de Târg: ANTET, 2000. 120 p.
83. Hinsley H. F. *Suveranitate*. Chișinău: Știința, 1998. 201 p.
84. Кашлев Юрий. *Международные отношения в зеркале информационной революции*. În: *Международная Жизнь*. 2003, nr.1, с.118-128.
85. Senarclens de Pierre. *La politique internationale*. Paris: Armand Colin, 1992. 185 p.
86. Rammonet Ignacio. *Geopolitica haosului*. București: Doina, 1998. 159 p.
87. Soulet Jean-Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*. Iași: Polirom, 1998. 364 p.
88. Biro Daniel. Secieru Stanislav. *Ordinea mondială-concepte și perspective*. În: *Manual de relații internaționale/ coord.: Miroiu Andrei. Ungureanu Radu-Sebastian*. Iași: Polirom, 2006, p. 311-327.
89. Косолапов Н. *Глобализация: от миропорядка к международно-политической организации мира*. În: Богатуров А. Косолапов Н. Хрусталева М. *Очерки теории и политического анализа международных отношений*. М: НОФМО, 2002, с. 297-335.
90. Войтоловский Федор. *Нестабильность в мировой системе* <http://www.intertrends.ru/nineteenth/002.htm>. (vizitat: 20 octombrie. 2010).
91. Juc Victor. *Elaborarea conceptelor de ordine mondială și sistem internațional*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. 2007, nr. 2, p. 69-78.
92. Jensen Lloyd. Miller Lynn. *Global Challenge*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers, 1997. 454 p.
93. Juc Victor. *Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*. Chișinău: Sirius SRL. 2011. 248 p.
94. Gardels Nathan. *Schimbarea ordinii globale*. Filipeștii de Târg: ANTET. 264 p.
95. Rammonet Ignacio. *Geopolitica haosului*. București: Doina, 1998. 159 p.

96. Богатуров А. Кризис миросистемного регулирования. În: Международная Жизнь. 1993, nr. 7, с. 35-45.
97. Поздняков Э. Геополитический коллапс в России. În: Международная Жизнь. 1992. nr. 8-9, с. 5-14.
98. Косолапов Н. Контуры нового миропорядка. În: Постиндустриальный мир: центр, пери-ферия, Россия. Сб.1. Общие проблемы постиндустриальной эпохи. Москва, 1999, с. 209-235.
99. Воскресенский А. Многофакторное равновесие в международных отношениях. În: Свободная Мысль. 2000, nr.4, с. 7-24.
100. Шаклеина Т. Реалистическая школа: дебаты о мировом порядке и внешнеполитической стратегии современной России. În: Вестник Московского Университета. Серия 18 Социология и Политология. 2004, nr. 2, с. 50-79.
101. Богатуров А. Иракский кризис и стратегия «навязанного консенсуса». În: Международная Жизнь. 2003, nr. 3, с. 30-39.
102. Juc Victor. Dificultăți teoretico-metodologice în pronosticarea încheierii războiului rece. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2009, nr.1, p.55-75.
103. Angeldorf von Wilhelm. Imperialismul noii ordini mondiale. Samizdat. 224 p.
104. Бейлс Алисон. Государство, которое считает, что главное – это сила, делает ошибку. În: Международная Жизнь. 2004, nr. 6, с.37-44.
105. Kaplan Robert. Politici de război. Iași: Polirom, 2002. 181 p.
106. Цыганков Павел. Мировая политика: содержание, динамика, основные тенденции. <http://www.ons.gfns.net> (vizitat: 15 iunie 2009).
107. Hassner Pierre, Fin de certitude, choc des identites: un siecle imprevisible. În : RAMSES. P.- 2000, p.39-49.
108. **Майоров Михаил. Политика и религия.** În: Международная Жизнь 2008, nr.11, с. 5-12.
109. Kaplan Robert. Anarhia care va veni. Spulberînd visele ulterioare Războiului Rece. București: ANTET, 2002. 120 p.
110. Juc Victor. Reconfigurarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece: aspecte teoretico-metodologice. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2009, nr.3, p.44-60.

111. Назария Сергей. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Chişinău: F.E.-P.Tipogr.Centrală, 2007. 687 с.
112. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment Revisited. În: National Interest. 2002-2003, nr.70 (winter), p.5-16.
113. Бовин Александр. Ведущие тенденции развития международных отношений. În: Между-народная Жизнь. 2004, nr. 4-5, с.172-182.
114. Кременюк Виктор. Внешняя политика США в год президентских выборов. În: Международная Жизнь. 2008, nr.7. с.5-16.
115. Россия и Запад. Материалы дискуссии, организованной Фондом «Либеральная миссия» совместно с Московским центром Карнеги. 28.06.2001. <http://www.liberal.ru/sitan.asp?Num=115> (vizitat: 28 iunie 2009).
116. Сун Имин. Китайско-российские, американо-российские и китайско-американские отношения, а также взаимная роль КНР, РФ, США в этом треугольнике. În: Экспресс-информация, ИДВ РАН, 1997, nr.10, с. 75-85.
117. Wohlforth, W. The Stability of Unipolar World. În: International Security. 1999, nr.24, p.5-40.
118. Крефт Генрих. Китай в сообществе великих держав. Стремление к всемирно-исторической роли. În: Internationale Politik (русское издание) 1997, nr.6, июнь, с.23-30.
119. Friedman George. Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI. Bucureşti: Litera, 2009. 213 p.
120. Писарев А. „Два берега Китая” и интересы России. În: Pro et Contra, 1998. том 3. nr1, с. 103-115.
121. Achcar Gilbert. Noul război rece. Lumea după Kosovo. Bucureşti: Corint, 2002. 104 p.
122. Дипанджан Рой. БРИК в новом миропорядке. În: Международная Жизнь 2008, nr.1, с. 78-89.
123. Goldman-Sachs Study of N1 1nations În <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/BRIC> (vizitat: 07 septembrie 2009)
124. Богатуров А. Плюралистическая однополярность и интересы России. În: Свободная Мысль. 1996, nr.2, с. 29-45.

125. Juc Victor. Formarea ordinii mondiale policentriste după încheierea războiului rece. În: Revis-ta de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2010, nr.1, p. 83-90.
126. Обухов Алексей. Холодная война все-таки не объявлена. În: Международная Жизнь, 2007, nr.5, с. 19-29.
127. Максимычев Игорьъ. Холодная война или историческая норма? În: Международная Жизнь, 2007, nr.10, с. 15-23.
128. **Дугин** Александр. Евразийский ответ глобализации. În: Политический Журналъ. 2009, июль, nr.3-4, с.5-8.
129. Курникова Людмила. Теоретико-политологическая проблематика парадигмы национальной безопасности. În: Власть, 2008, nr.10, с.9-15.
130. Gamblin Andre. Economia lumii 2004. București: Ed.Științelor Sociale și Politice. 2004. 355 p.
131. Peng Dajin. Invisible linkages: A Regional Perspective of east asian Political Economy. În: International Studies Quartely. 2002, vol.46, nr.3, p. 423-447.
132. Declarația cu privire la suveranitate. În:Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. 1990, nr.8, p.488-489.
133. Karpinski Ja. ABC-ul democrației. București: Humanitas, 1993. 144 p.
134. Cojocaru Gheorghe E. Politica externă a Republicii Moldova. Studii. Chișinău: Civitas, 2001. 205 p.
135. Declarația de Independență: În Monitorul oficial al Republicii Moldova, 1991, nr. 11-12, p. 60-62.
136. Varzari Pantelimon. Tăbârță Ion. Evoluția Statului Republica Moldova prin prisma funcționa-lității elitei politice și a societății civile. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2011, nr.1, p.72-82.
137. Hobsbawm E.J. Națiuni și naționalism din 1780 pînă în prezent. Chișinău: ARC, 1997. 205 p.
138. Buzan Barry. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p.

139. Juc Victor. Procesele integraționiste și problema suveranității de stat. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării./coord.: Moraru Victor. Chișinău: Știința, 2010, p.32-59.
140. Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție din 5 decembrie 2013. În: <http://www.lex.justice.md/md/350850/> (vizitat: 15 mai 2015)
141. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999. În :<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311696&lang=1> (vizitat: 20 mai 2014)
142. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat: 22 ianuarie 2014)
143. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000, p.96-101.
144. Doctrina militară a Republicii Moldova nr.482-XIII din 6 iunie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000, p.90-93.
145. Legea securității statului nr.618-XIII din 31 octombrie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000, p.101-105.
146. Concepția securității naționale a Republicii Moldova nr.112-XVI din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 97-98 din 3 iunie 2008, p.7-10.
147. Strategia securității naționale a Republicii Moldova nr.153-XIX din 15 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.170-175 din 14 octombrie 2011, p. 37-46
148. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO nr.774 din 6 iulie 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.134-137 din 25 august 2006, p.21-40.

149. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO actualizat nr. 746 din 18 august 2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.166-168 din 14 septembrie 2010, p. 6-26.
150. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016 nr.641 din 30 iulie 2014. În: http://www.mfa.gov.md/img/docs/2014-2016_ipap_ro.pdf (vizitat: 15 decembrie 2014)
151. <http://www.mfa.gov.md/> (vizitat: 20 mai 2014)
152. Lista tratatelor bilaterale încheiate de Republica Moldova. În: http://www.mfa.gov.md/img/docs/lista_tratate_bilaterale.pdf (vizitat: 5 decembrie 2014)
153. Obiectivele PNUD în Republica Moldova. În: http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/operations/about_undp/ (vizitat: 31 iulie 2015)
154. Procuratura Generală a lansat sistemul informațional E-Dosar, pentru o gestiunea mai eficientă a dosarelor penale. În: http://www.md.ondp.org/content/moldova/ro/home/presscenter/press_releases/2015/07/16/general-prosecutor (vizitat: 31 iulie 2015)
155. Cozma Artur. Republica Moldova – Consiliul Europei: parteneriat pentru democratizare (1990-2010). Chișinău: Lumina, 2011. 288 p.
156. Acordului de Asocierie între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: <http://lex.justice.md/md/353829/> (vizitat: 31 iulie 2015)
157. Agenda de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. În: <http://infoeuropa.md/ue-privind-rm/agenda-de-asociere-dintre-uniunea-europeana-si-republica-moldova/> (vizitat: 31 iulie 2015)
158. Republica Moldova în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic. În: Jurnalul Academic. 2011, august, nr.14. 35 p.
159. Relațiile Republica Moldova – NATO. În: <http://www.mfa.gov.md/nato-md/relatiile-rm-nato/> (vizitat: 16 februarie 2013)

160. Republica Moldova a actualizat Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului cu NATO. În: <http://www.basarabeni.ro/stiri/integrare-europeana/republica-moldova-a-actualizat-114/> (vizitat: 16 februarie 2013)
161. Osmochescu Nicolae. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică - 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Mater.conf.intern.șt.-practice. Vol. 2. Chișinău: AAP, 2008, p.182-183.
162. Varzari Pantelimon. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
163. Ceban Cristina. Dreptul Organizațiilor Internaționale. Chișinău, 2012, 305 p.
164. Juc Victor. Mîtcu Silvia. Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Chișinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”, 2015. 160 p.

PENTRU NOTIȚE

PENTRU NOTIȚE

Bun de tipar 2015. Formatul 60×84 $\frac{1}{16}$. Hîrtie ofset nr. 1.
Coli de tipar 12,5. Coli de autor 12,5
Tirajul 100 ex.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1
Tel.: 022 49-31-46